

VILNIAUS UNIVERSITETAS

FILOLOGIJOS FAKULTETAS

Jūratė Petronienė

Literatūros antropologijos ir kultūros studijų programa

**Moterų autorystė XIX a. vidurio Lietuvos literatūroje:
Gabrielė Giunterytė-Puzinienė, Karolina Praniauskaitė**

Magistro darbas

Darbo vadovė prof. dr. Brigita Speičytė

Ginti leidžiama _____

2020 m. birželio 15 d.

Vilnius, 2020

Anotacija

Jūratė Petronienė, *Moterų autorystė XIX a. vidurio Lietuvos literatūroje: Gabrielė Giunterytė-Puzinienė, Karolina Praniauskaitė*

Raktažodžiai: moterų autorystė, XIX a. Lietuvos literatūra, romantizmas, Gabrielė Giunterytė-Puzinienė, Karolina Praniauskaitė.

Darbe nagrinėjamas vienu pirmųjų Lietuvos moterų rašytojų Gabrielės Giunterytės-Puzinienės ir Karolinos Praniauskaitės autorystės klausimas. Remiantis sociokritine prieiga, XIX a. moterų literatūrai taikoma feministinė literatūros teorija bei autorystės teoretikais, aptariami šie moterų autorystės aspektai: ankstyvasis biografinis kontekstas (moters literatės formavimosi aplinka), literatūrinių debiutų sąlygos, santykis su literatūrine gentimi, autoteminiame rašyme atsiskleidžiantis santykis su romantine autorystės samprata bei moters autorystės ir moters tapatybės ryšys. Tyrimas atskleidžia moters atėjimo į literatūrą XIX a. Lietuvoje problemišumą: tarpininko poreikį, aplinkos keliamus lūkesčius moters viešajai veiklai. Moterų autorystė rodo, kaip šis problemiškas atsispindi kūryboje: žanro bei tematikos pasirinkime, tekstinėje komunikacijoje su kitais literatūros lauko dalyviais, specifiskai moters vidinį pasaulį aptariančiuose tekstuose.

Jūratė Petronienė, *Women's Authorship in the Literature of the Mid-19th-Century Lithuania: Gabrielė Giunterytė-Puzinienė, Karolina Praniauskaitė*

Keywords: women's authorship, literature of the mid-19th-century Lithuania, romanticism, Gabrielė Giunterytė-Puzinienė, Karolina Praniauskaitė.

The paper examines the issue of authorship of Gabrielė Giunterytė-Puzinienė and Karolina Praniauskaitė, one of the first Lithuanian women writers. According to sociocritical approach, the nineteenth century feminist literary theory and authorship theorists, the following aspects of women's authorship are discussed: early biographical context, conditions of literary debuts, relationship with literary tribe, relationship with romantic concept of authorship in autotemical writing. The paper reveals problematic features of women's entrances into literature in 19th century Lithuania: need for a mediator, social expectations for a woman's public activities. Women's authorship shows how this problem is reflected in their work: in their choice of genre and topic, in textual communication with other participants in the field of literature, in texts which discuss woman's inner world.

Santrauka

Darbe nagrinėjamas vienu pirmųjų Lietuvos moterų rašytojų Gabrielės Giunterytės-Puzinienės ir Karolinos Praniauskaitės autorystės klausimas. Remiantis sociokritine prieiga, XIX a. moterų literatūrai taikoma feministinė literatūros teorija bei autorystės teoretikais aptariami šie autorystės aspektai: ankstyvasis biografinis kontekstas, literatūrinių debiutų sąlygos, santykis su literatūrine gentimi, autoteminiame rašyme atsiskleidžiantis santykis su romantine autorystės samprata bei moteriškos autorystės ir moters tapatybės santykis. Tokio pobūdžio autorystės tyrimų, taikomų XIX a. vidurio Lietuvos moterų literatūrai, nėra atlikta, tad šiuo magistro darbu siekiama tokią spragą užildyti. Pasirinkti šaltiniai, teikiantys žinių apie abiejų rašytojų autorinę savimonę, santykius su kitais literatūros lauko atstovais, moteriškos autorystės reprezentaciją: G. Giunterytės-Puzinienės poezija iš rinkinių *Dievo vardan* (*W imię Boże*, 1843), *Dievo vardan – Tolyn į pasaulį!* (*W imię Boże – dalej w świat!*, 1859), *Lietuvių vaikai, jų žodeliai, atsakymai, pastabos* (*Dzieci litewskie, ich słówka, odpowiedzi, postrzeżenia*, 1847, 1856), proza iš rinkinių *Maži ir tikri pasakojimai* (*Małe a prawdziwe opowiadania*, 1857), *Proza ir eilėmis* (*Proza i wierszem*, t. 1, 1856, *Proza i wiersze*, t. 2, 1857), eiliuota istorinė drama *Jadvyga. Istorinė drama iš XIV a. (Jadwiga. Dramat historyczny z XIV w. w 5 aktach i 6 odsłonach*, 1870, 1886), atsiminimai *Vilniuje ir Lietuvos dvaruose: 1815–1843 metų dienoraštis* (*W Wilnie i w dworach litewskich: Pamiętnik z lat 1815–1843*, par. 1861–1866, publ. 1928; lietuvių kalba – 2005), K. Praniauskaitės poema *Didžiosios Žemaičių Kalvarijos šventė* (*Festyna Wielkiej Kalwaryi na Żmudzi*, 1856), poezija iš rinkinio *Dainelės*, Juozapo Ignacijaus Kraševskio poemos *Anafielas* pirmosios dalies „Vitolio rauda“ fragmento „Žalčio motė“ vertimas (1858).

Analizuojant minėtų autorių kūrybą, darbe tiriama, kaip XIX a. viduryje į literatūrą atėjusios moterys siekė atrasti savo vietą literatūros lauke: moters veiklai visų pirma buvo keliami įprasti lūkesčiai, susiję su privačioje namų erdvėje vykstančiu gyvenimu: palaikyti dorovę, rūpintis auklėjimu, puoselėti tikėjimą. Literatūrinę veiklą pasirinkusi moteris išeidavo į viešumą, taigi turėjo suderinti buvimą viešumoje su įprastais lūkesčiais, keliamais moters laikysenai. Šio darbo problema – rašančios moters autorystės bruožai: vietos literatūros lauke apsibrėžimas, specifinė tematika, žanro pasirinkimas, santykis su literatūrine gentimi. Tiriant, kaip kūrėsi moterų autorystė, bus atsižvelgiama į santykį su tuometiniame Lietuvos literatūros lauke gaja romantine autoriaus samprata.

Tyrimas atskleidžia moters atėjimo į literatūrą XIX a. Lietuvoje problemškumą: riziką, dėl kurios itin svarbus buvo tarpininko vaidmuo, aplinkos keliamus lūkesčius moters viešajai veiklai. Moterų autorystė parodo šio problemškumo atspindžius kūryboje: visų pirma, ribotame žanrų pasirinkime – abi autorės nepaliko stambesnės formos kūrybinių, į savo pirmuosius poezijos rinkinius įtraukė nemažai religinės lyrikos. Be to, tekstinėje komunikacijoje su kitais literatūros lauko dalyviais atsispindi pastanga megzti kontaktą su literatūros lauko autoritetais dedikuojant jiems tekstus, tačiau nedrįstama lygintis su jais talento atžvilgiu. Visgi krikščioniška pasaulėjauta šiuo atveju veikia išlaisvinančiai: iš Dievo kildinamas įkvėpimas leidžia rašančioms moterims legitimuoti savo autorystę, K. Praniauskaitės atveju veikia ir kaip pagrindas kūrybinio jaunimo, siejamo dvasios giminystės ryšiais, būrimui.

Turinys

Įvadas.....	6
Moterų autorystės tyrimo teorinės prielaidos	9
1. Rašytojas ir jo kūryba sociume.....	9
2. Autorystės sampratos kitimas.....	10
3. XIX a. vidurio Lietuvos literatūrinio gyvenimo bruožai.....	13
4. Kodėl moterys?.....	14
5. Moteris XIX a. Lietuvos kultūroje ir literatūroje	16
6. Moterų literatūrinių debiutų aplinkybės	18
Gabrielės Giunterytės-Puzinienės autorystė.....	22
1. Literatūrinio debiuto istorija	22
2. Moteriškos autorystės problematika G. Giunterytės kūryboje	25
2.1 Nuasmeninta autorystė	25
2.2 Tapatybių kova.....	27
2.3 Savarankiškai prisiimtoms norminės tapatybės didaktinėje literatūroje	30
3. Diskusija su romantine autorystės samprata	32
4. Partneriško bendravimo literatūros lauke poreikis: dedikacijos poezijoje	37
5. Moterų literatūrinės genties paieškos.....	39
Karolinos Praniauskaitės autorystė.....	44
1. Namų aplinka.....	44
2. Literatūrinio debiuto intriga.....	46
3. Literatūrinės genties paieškos.....	49
4. Autoteminis rašymas: romantinės bei ikimodernios autorystės sintezė	54
5. Moters autorystės specifika lyrikoje.....	57
5.1 Dėmesys moters vidiniam pasauliui.....	57
5.2 Pozicija moterų literatūrinės genties atžvilgiu	59
5.3 Simbolinė istorinių bei mitologinių moterų gentis.....	61
Išvados	63
Literatūros sąrašas	65
Summary.....	71

Ivadas

Moterų literatūros gausėjimas XIX amžiuje buvo naujovė. Rašytojos moterys susidūrė su poreikiu atrasti savo vietą literatūros lauke: moters veiklai vis dar buvo keliami įprasti, su privačios namų erdvės gyvenimu susiję lūkesčiai. Remiantis Johno Locke'o filosofija, kur veikė idėja apie moterį kaip moralią lytį, atsakingą už moralinį žmogaus ugdymą¹, moteriai buvo keliami dorovės palaikymo lūkesčiai – natūralu, jog to paties buvo galima tikėtis ir iš rašančios moters. Literatūrinę veiklą pasirinkusi moteris išeidavo į viešumą, taigi turėjo derinti šių skirtingų sferų keliamus lūkesčius. Tad XIX a. vidurio moterų autorystės klausimas yra iš esmės jų autorystės formavimosi klausimas. Dėl to šio darbo objektas – XIX a. vid. Lietuvos moterų rašytojų autorystės formavimosi bei raiškos istoriniame kontekste problema. Pasirinkti Gabrielės Giunterytės-Puzinienės (*Gabriela z Güntherów Puzynina*, 1815–1869) bei Karolinos Praniauskaitės (*Karolina Proniewska*, 1828–1859), vienų iš pirmųjų Lietuvos moterų rašytojų, autorystės bei kūrybos pasirodymo sąlygos.

Tiriant moterų autorystės kūrimąsi bus atsižvelgiama į santykį su tuometiniame Lietuvos literatūros lauke gaja romantine autoriaus samprata. Būtent romantinė autorystės samprata kritikų laikoma lūžine – didesnis dėmesys skiriamas autoriaus individualumui, iškyla autoriaus-genijaus koncepcija. Šie pokyčiai veikia ir moterų literatūrą – nors pirmosios rašančios moterys Lietuvoje pasirodė dar XVIII a. pab. (Konstancija Benislavska, Uršulė Radvilaitė), visgi tik XIX a. viduryje moterys literatės ima save laikyti rašytojomis, o jų kūryba išeina į platesnį nei tik namų aplinkos kontekstą.

Svarbiausi šaltiniai moters autorystės formavimosi klausimui tirti yra autoteminis rašymas, kai kūryboje apmąstomi poetinio įkvėpimo, rašymo, santykio su auditorija klausimai, bei tekstai su dedikacijomis, rodantys literatūrinių ryšių tinklo mezgimo poreikį, pastangas įsivietinti tam tikrose literatūrinėse gentyse. Medžiagos teikia ir literatūroje aptariamai moters vidinio pasaulio bei socialinės padėties klausimai, siužetai, kuriuose veikia istorinės, mitologinės moterys, su kuriomis autorės gali netiesiogiai identifikuotis – tai svarbi abiejų rašytojų literatūrinio palikimo dalis, padedanti rekonstruoti abiejų kūrėjų autorinei savimonei svarbią kūrybos sąsają su moters tapatybe bei santykį su literatūrine bendruomene. Galiausiai, svarbus vietos literatūros lauke apsibrėžimo gestas yra žanro pasirinkimas, kuriam taip pat bus skiriama dėmesio tyrime.

Dar vienas šaltinis moterų autorystei tirti – jų literatūrinio debiuto sąlygos. Kadangi moters kūrybos publikavimas buvo prilyginamas jos pasirodymui viešumoje, tam buvo reikalingi tarpininkai, padėję

---

¹ Olga Mastianica, *Pravėrus namų duris: Moterų švietimas Lietuvoje XVIII a. pabaigoje – XX a. pradžioje*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2012, p. 35.

rašytojoms publikuoti pirmuosius kūrinis naudodamiesi savo padėtimi literatūros lauke. Darbe bus gilinamasi į jų poveikį rašančios moters savarankiškumui ir autorinei savimonei. Tiriant moterų literatūrinių debiutų aplinkybes bus aptariamas ikidebiutinis jų biografijos kontekstas, apimantis literatūrinio brendimo sąlygas ir galimybes, bei minėtas vaidmuo tarpininkų, kurie ėmėsi savotiškų derybų tarp pačių rašančių moterų savimonės, jų namų aplinkoje ir viešumoje vyraujančių požiūrių į moters buvimo literatūroje galimybes.

Šiuo tyrimu siekiama papildyti lietuvių moterų literatūros istorijos tyrimus – lietuvių moterų literatūros raidą XIX a. išsamiau tyrė Viktorija Daujotytė (monografija *Parašyta moterų*, 2001), Ramunė Bleizgienė (monografija *Privati tyla, vieši balsai: Moterų tapatybės kaita XIX a. pabaigoje - XX a. pradžioje*, 2012), tačiau dėmesio būtent G. Giunterytės-Puzinienės bei K. Praniauskaitės kūrybai skirta nedaug. G. Giunterytė-Puzinienė lietuvių literatūros ir kultūros lauke žinoma iš atsiminimų *Vilniuje ir Lietuvos dvaruose*, tačiau kita jos literatūrinio palikimo dalis nėra pristatyta Lietuvos literatūrologų ar sulaukusi vertimų į lietuvių kalbą. Visą G. Giunterytės-Puzinienės kūrybos lauką yra apžvelgusi ir susisteminsi lenkų literatūrologė Marija Berkan-Jabłońska monografijoje *Arystokratė ir bydermejeris: Studija apie Gabrielę Giunterytę-Puzinienę (1815-1869) (Arystokratka i biedermeier: Rzecz o Gabrieli z Güntherów Puzyninie (1815-1869))*², kuria bus remiamasi tyrinėjant G. Giunterytės autorystę. Rašytojos kūrybinis palikimas išties gausus: eilėraščių rinkiniai *Dievo vardan (W imie [sic!] Boże*, 1843), *Tolyn į pasaulį! (Dalej w świat!*, 1845), *Dievo vardan – Tolyn į pasaulį! (W imię Boże – dalej w świat!*, 1859), *Lietuvių vaikai, jų žodeliai, atsakymai, pastabos (Dzieci litewskie, ich słówka, odpowiedzi, postrzeżenia*, 1847, 1856), prozos rinkinys *Maži ir tikri pasakojimai (Małe a prawdziwe opowiadania*, 1857), dviejų tomų trumpų prozos kūrinių bei eilėraščių rinkinys *Proza ir eilėmis (Prozą i wierszem*, t. 1, 1856, *Proza i wiersze*, t. 2, 1857), pjesių rinkinys *Mėgėjų teatras (Teatr amatorski*, 1861), eiliuota istorinė drama *Jadvyga. Istorinė drama iš XIV a. (Jadwiga. Dramat historyczny z XIV w. w 5 aktach i 6 odsłonach*, 1870, 1886), atsiminimai *Vilniuje ir Lietuvos dvaruose: 1815–1843 metų dienoraštis (W Wilnie i w dworach litewskich: Pamiętnik z lat 1815–1843*, par. 1861–1866, publ. 1928; lietuvių kalba – 2005). Taip pat esama eilėraščių, prozos kūrinių, publicistikos, laiškų, publikuotų tuometinėje Vilniaus bei Varšuvos spaudoje, įvairiuose almanachuose (*Kurier Wileński, Teka Wileńska, Atheneum, Ondyna Druskiennickich Źródło, Gazeta Warszawska, Kurier Warszawski, Dziennik Warszawski, Gazeta Codzienna, Kłosa, Tygodnik Ilustrowany, Biblioteka Warszawska, Kronika rodzinna* ir kt.), rankraščių

---

² Maria Berkan-Jabłońska, *Arystokratka i biedermeier: Rzecz o Gabrieli z Güntherów Puzyninie (1815-1869)*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2015.

esama įvairiuose archyvuose Lenkijoje bei LMA Vrublevskių bibliotekoje, Vilniaus universiteto bibliotekoje, Lietuvos centriniame valstybės archyve. Iš šio palikimo tyrimui pasirinkti publikuoti kūriniai, teikiantys daugiausiai duomenų apie rašytojos autorinės savimonės formavimąsi, raišką literatūroje bei veiklą literatūrinėje bendruomenėje.

K. Praniauskaitės kūrybinė veikla teapėmė maždaug dešimtmetį (nuo anksčiausių, 1848 m. datuojamų, eilėraščių rinkinyje *Dainelės (Piosneczki, 1858³)*, iki poetės mirties 1859 m.), tad autorės kūrybinis palikimas aptariamas kaip visuma: poema *Didžiosios Žemaičių Kalvarijos šventė (Festyna Wielkiej Kalwaryi na Żmudzi, 1856)*, poezija iš rinkinio *Dainelės*, Juozapo Ignacijaus Kraševskio poemos *Anafielas* pirmosios dalies „Vitolio rauda“ fragmento „Žalčio motė“ vertimas (1858), taip pat publikacijos to meto Vilniaus bei Varšuvos spaudoje (*Po ziarnie, Teka Wileńska, Gazeta Warszawska, Dziennik Warszawski*).

Teorinėje dalyje dėmesio bus skiriama autorystės klausimo problematikai literatūros teorijoje – aptariama sociokritinė Pierre'o Bourdieau literatūros lauko teorija, Lewiso Hyde'o kūrybos kaip mainų teorija, taip pat autorystės teoretikai (Andrew Bennetas, Seánas Burke'as.), moterų autorystę tyrinėjančios feministinės krypties literatūros studijos (Susan S. Williams, Sandra M. Gilbert ir Susan Gubar). Istoriniam kontekstui paaiškinti bus remiamasi lietuvių istorikų darbais (Tamara Bairašauskaitė, Tomas Balkelis, Reda Griškaitė, Olga Mastianica, Zita Medišauskienė, Rimantas Miknys).

Poetiniai tekstai cituojami pateikiant filologinį arba, jei tokio esama, poetinį vertimą. Į lietuvių kalbą verstų ir publikuotų šaltinių tekstų citatos pateikiamos tik lietuvių kalba, neverstų ir nepublikuotų – pateikiant vertimą bei originalą. Publikuotų vertimų autoriai nurodomi išnašose, kiti vertimai atlikti darbo autorės.

---

³Daugiausiai bus nagrinėjami Reginos Mikšytės į lietuvių kalbą išversti poetės eilėraščiai iš rinktinės *Ant upės krašto blindelė auga* (1987).

Moterų autorystės tyrimo teorinės prielaidos

1. Rašytojas ir jo kūryba sociume

XIX a. viduryje moterų apsisprendimas tapti rašytojomis neišvengiamai buvo susijęs su išėjimu iš privačios erdvės, su kuria buvo siejama moters veikla, į viešumą, kur vyko literatūrinis gyvenimas – tai iš esmės diktavo moters socialinio vaidmens kitimą, koliziją su įprastai moters veiklai taikomomis normomis. Būtent ši aplinkybė – autorystės sampratos ir rašančiosios lytinės tapatybės socialinių ribų sankirta – diktuoja sociokritinės prieigos būtinybę, teigiančią neatsiejamus ryšius tarp kūrinio bei jo pasirodymo konteksto. Pierre Bourdieu straipsnyje „Kultūrinės produkcijos laukas, arba atvirkščias ekonomikos pasaulis“ teigia:

Kūrinio (meno, literatūros, filosofijos ir t. t.) reikšmė kinta automatiškai sulig kiekvienu pasikeitimu lauke, kuriame jis pateikiamas žiūrovui ar skaitytojui. <...> Nekreipiant dėmesio į visa tai, kas vadinama ‚epochos dvasia‘, nukenčia kūrinio suvokimas: atplėšti nuo visko, kas juos siejo su konkrečiais gyvenamojo meto debatais (čia ypač turiu omenyje žodžių konotacijas), jie nuskurdinami ir pastūmėjami intelektualizmo ar tuščio humanizmo link.⁴

Literatūros ar meno lauką jis apibrėžia kaip „neatskiriamai susijusių padėčių lauką“⁵, ir rašytojų bei skaitytojų santykiams apibūdinti pasitelkia gamintojų bei vartotojų paralelę, o literatūros kūrinį įvardija kaip produktą.

Literatūros lauko, kaip sudėtingo rašytojų, tarpininkų ir skaitytojų tinklo, veikimo principas atskleidžiamas ir kito prancūzų sociokritiko Dominique Maingueneau studijoje *Literatūros kūrinio kontekstas: Sakymas, rašytojas, visuomenė*⁶: „neįmanoma sukurti literatūrai priskirtinų pasakymų, neįsijautus į rašytojo vaidmenį, nesusiejus savęs su rašytojo statusui būdinga elgsena“⁷. Buvimas rašytoju reikalauja sąmoningo apsisprendimo ir žengdamas šį žingsnį rašytojas balansuoja tarp visuomenės bei literatūros lauko, nesutapdamas nė su vienu iš jų, taip patekdamas į paratopiją: „Rašytojas nėra kentauras, kuris viena savo sielos puse būtų pasinėręs į visuomenės negandas, o kita, tauriausiaja, tiestūsi į žvaigždes; jo sakymas randasi iš negalėjimo aptikti savo tikrosios ‚vietos‘.“⁸ Užimdamas šią poziciją rašytojas sąmoningai ieško arba yra priskiriamas tam tikroms literatūros lauke veikiančioms gentims – panašioje padėtyje atsidūrusiems literatūros lauko veikėjų grupėms, kurios gali būti tiek numanomos, tiek paremtos bendravimu ir realiai egzistuojančios. D. Maingueneau teorijoje visas literatūros laukas yra sudarytas iš šių genčių, vienos jų paremtos paveldimumo ryšiu, kitos suburia narius, siekiančius

⁴ Pierre Bourdieu, „Kultūrinės produkcijos laukas, arba atvirkščias ekonomikos pasaulis“, in: *XX amžiaus literatūros teorijos: chrestomatija aukštųjų mokyklų studentams*, I dalis, Vilnius: LLTI, 2011, p. 275-277.

⁵ *Ibid.*, p. 279.

⁶ Dominique Maingueneau, *Literatūros kūrinio kontekstas: Sakymas, rašytojas, visuomenė*, iš prancūzų k. vertė Genovaitė Dručikutė, Vilnius: Baltos lankos, 1998.

⁷ *Ibid.*, p. 35.

⁸ *Ibid.*, p. 35, kursyvas autoriaus.

bendro tikslo. Toks sambūris perima šeiminės struktūros bruožus. Genties ieškojimo bei jos būrimo literatūros lauke aspektas bus itin svarbus tiriant XIX a. vidurio Lietuvos moterų autorystę, klausiant, su kokiomis literatūros lauke jau egzistuojančiomis gentimis jos galėjo tapatintis, kokias gentis stengėsi burti ir kaip šiose gentyse veikė paveldimumo ryšiai.

D. Maingueneau teigia, kad vienas iš autoriaus pozicijos literatūros lauke užsiėmimo būdų yra žanro pasirinkimas. Specifiniai žanrai leidžia autoriui susisieti su tam tikra literatūros tradicija – judėjimais, mokyklomis, salonais etc. Žanras tokiu atveju ne tik apibrėžia kūrinio formą, tačiau veikia ir kaip komunikacinis aktas, teikiantis žinių apie autoriaus savęs pozicionavimą literatūros lauke⁹. Žanras XIX a. vid. Lietuvos moterų autorystės tyrime bus svarbus aspektas, leidžiantis svarstyti, su kokiomis literatūros lauko gentimis jos tapatinosi.

2. Autorystės sampratos kitimas

XIX amžius Europos kultūroje siejamas su romantizmo idėjų plitimu. Andrew Bennetas studijoje apie autoriaus sąvokos kitimą kalba apie romantinio autoriaus sampratą tarsi „mantrą apie tai, jog poetas yra pirmiau savo laiko, idėją, jog tikras poetas, genijus, yra toks originalus, jog savo laiku jis bus nesuprastas ir visiškai pripažintas tik po savo mirties“¹⁰. Be to, neeilinę reikšmę romantinėje meno teorijoje įgijo poezija, suvokta kaip meno rūšis, gebanti perkeisti žmogaus santykį su aplinka bei įgalinanti žmogaus individualybę¹¹. To pavyzdys XIX a. lietuvių literatūros lauke galėtų būti Adomo Mickevičiaus kultas. Laikomas poetu genijumi, jis taip pat tapo tautos kultūros simboliu, ilgai gyvavusiu kultūros lauke ir po savo mirties, nors savo gyvenamuoju laikotarpiu ir nepatyrė įprastai su romantiniu autoriumi siejamo nesupratimo literatūros pasaulyje.

Anot Myerio Howardo Abramo¹², romantizmo epochoje įvykusią autorystės sampratos transformaciją metaforiškai galima apibūdinti kaip persikeitimą iš veidrodžio į žibintą – daug svarbiau tapo spinduliuoti savitas idėjas nei sugerti į save aplinką bei ją atspindėti, autorius tapo itin individualiu literatūros lauko veikėju. Jo asmeniui suteikiama daug svarbesnė bei platesnė funkcija, be to, žibinto metafora atskleidžia ir tai, kad iš autoriaus tikimasi visuomenės vedlio vaidmens. Į literatūros kritikos žodyną vis dažniau patenka tokios sąvokos kaip „ekspresija“, „spontaniškumas“. Dėmesys krypsta į autoriaus asmenį, į jo vaizduotę bei savitą jos struktūrą, o gal veikia šios nebuvimą, pabrėžiant tai, jog

---

⁹ *Ibid.*, p. 73.

¹⁰ Andrew Bennett, *The Author: the New Critical Idiom*, New York: Routledge, 2005, p. 58.

¹¹ Percy Bysshe Shelley, *A Defence of Poetry*, cit. pgl. Seán Burke, *Authorship: From Plato To The Postmodern*, A Reader, Edinburgh University Press, 1995, p. 47.

¹² Meyer Howard Abrams, *The Mirror and the lamp: Romantic Theory and the Critical Tradition*, London/New York: Oxford University Press, 1971.

autorius nėra atsakingas už vaizduotės kontrolę, tai ne jo valioje¹³. Toks požiūris skiriasi nuo ankstesnės mimetinės imitavimo tradicijos bei klasicizmo idealų, mene siekusių struktūros bei racionalumo. Visgi ir čia galima atrasti jungčių. Romantinė autoriaus kaip dievišką įkvėpimą gavusiojo tradicija savo esme priartėja prie viduramžinės dieviško įkvėpimo vedamo skriptoriaus koncepcijos. Romantinėje tradicijoje autorius, be abejo, įkvėpimo dovaną literatūroje pateikia per savo vaizduotės prizmę, teigdamas savo individualų talentą. Tačiau tai nereiškia, jog nebelieka viešojo diskurso, diktuojančio tradiciją, ar padedančio numatant recepciją prie jos pritaikyti kūrinį. Romantinis autorius nėra savo vidujybe mintantis „pats sau žmogus“. Priešingai, kūrėjas, turintis savitą vaizduotę bei visiškai asmeniškai palytėtas įkvėpimo, veikia diskurse, kuris nėra vien jo asmeninė erdvė, o, veikiau, vieša scena¹⁴.

Toks individualus kūrėjas savarankiškai elgiasi iki tol vyravusio literatūros kanono atžvilgiu. Mimetinei meno teorijai vis labiau prarandant aktualumą kūrėjas nebesiekia perimti ankstesnių žanrų bei sekti iškiliais praeities meno kūriniais, o kuria naujas formas. Individualaus autoriaus ryšį su tradicija apibrėžia ne tiek literatūrinė norma, o individualus santykis – atsirenkami kiekvienam kūrėjui asmeniškai reikšmingi autoriai ar literatūrinės tradicijos elementai. Senoji mimetinė tradicija ne visiškai nutrūksta, kai kurie jos elementai atranda savo vietą „naujojoje subjektyvumo ekonomikoje“¹⁵. Šį ryšio su ankstesne tradicija performavimo procesą Haroldas Bloomas pavadino *įtakos baimės* situacija – visa nuo Apšvietos parašyta poezija yra nuolatinis pertrūkio siekimas¹⁶ bei bandymas išvengti ankstesnių poetinių formų atkartojimo, šiuo siekiu paradoksaliai pripažįstant jų įtaką.

Ši besikeičianti autoriaus samprata siejasi su kintančiu tikrovės traktavimu XIX a. filosofijoje. Romantinė mąstysena ima keisti žmogaus santykį su jį supančiu pasauliu. Perfrazuodamas Williamą Wordsworthą S. Burke'as teigia, jog gamta žmogui jau nebėra elementari duotybė, ji privalo būti suestetinta žmogaus¹⁷. Immanuelio Kanto idėja, jog pasaulio suvokimo procesas priklauso nuo kiekvieno individualaus proto, nors ir veikiančio pagal bendruosius pažinimo dėsnius, ir todėl būtinai sąlygoja skirtingus pasaulėvaizdžius, atsispindėjo ir literatūroje. S. Burke'o įvesta ekonominė semantika susisieja su anksčiau minėtu P. Bourdieau. Į literatūrą perkelti prekybiniai autoriaus ir skaitytojo santykiai nepaverčia literatūros prekyviute, tačiau literatūros pasaulyje užima kitokią vietą ir tampa perkeičiami, o taip susikuria ir savita „apversta“ literatūros ekonomika: viena vertus, kūryba remiasi objektyviu pasauliu, supančiu kiekvieną kūrėją, kita vertus, pasaulio percepcija kūryboje vyksta pagal visiškai

---

¹³ *Ibid.*, p. 47.

¹⁴ Seán Burke, *Authorship: From Plato To The Postmodern*, A Reader, Edinburgh University Press, 1995, p. 16.

¹⁵ *Ibid.*, p. 20.

¹⁶ Harold Bloom, *The Anxiety of Influence: A Theory of Poetry*, Oxford: Oxford University Press, 1997, p. 79.

¹⁷ Seán Burke, *op. cit.*, p. 20.

individualiai veikiančią menininko vaizduotę. Objektyvi, išmatuojama vertė, paliesta kūrėjo rankos, tampa nebeįkainojama – todėl iš to kilusio produkto – literatūros – vertė taip pat negali būti išmatuojama objektyviais matais.

Autoriaus sampratos kitimas romantizmo epochoje svarbus ir šio darbo objektui. Neabejotinai autoriaus-žibinto įvaizdis atkeliavo ir į to meto Lietuvos literatūros lauką įgaudamas specifinių bruožų bei sustiprindamas individualumo matmenį. Tai pagrįsti galėtų jau minėtas A. Mickevičiaus autoriaus fenomenas – savo amžiaus legendos, kurio kūrybos recepcija aiškiai rodo paliktą gilų pėdsaką. Tačiau ši individualumą pabrėžianti koncepcija, nors ir atrodo prieštaraujanti, nepanaikino kūrėjo kaip kolektyvo nario koncepcijos. Tai glaudžiai susiję su to meto sociokultūriniu kontekstu, kuris bus atskirai pristatytas kitame skyriuje.

Lewis Hyde'as savo studijoje *Dovana: Kūrybiškumas ir menininkas moderniam pasaulyje (The Gift: Creativity and the Artist in the Modern World*¹⁸) siūlo atkreipti dėmesį į su prekiniais mainais kontrastuojančią dovanojimo sampratą. Remdamasis antropologiniais įvairių kultūrų stebėjimais bei platesniais kultūriniais ir religiniais kontekstais L. Hyde'as nagrinėja dovanojimo reikšmę mene bei menininkų bendruomenėje. Dovanojimas savo esme glaudžiai susijęs su kūryba – gebėjimas kurti suvokiamas kaip dovana, kuri neatsiranda savaime, o yra perimama iš perleidžiančiojo. Pats dovanojimo aktas sugestijuoja transformaciją – seno baigtį ir naujo pradžių. Tokios transformacijos pavyzdys galėtų būti vienuolių šventimai: simboliškai naujas vienuolis ar vienuolė gauna naują vardą ir naują rūbą – visa tai gaunama mainais į senojo vardo, išvaizdos bei gyvenimo būdo atsisakymą bei suvokiama kaip dovana. Kūrėjas, gavęs kūrybos dovaną, transformuojasi pats, įgydamas kūrėjo titulą. Tačiau tam tikrą transformaciją patirti turi ir dovana – ji turi būti atrasta ir išlaisvinta. Anot L. Hyde'o, atrasti kūrybos dovaną dažnai padeda kitų kūryba, tiksliau, patirtis ar išgyvenimai, sukelti meno kūrinio – menas tampa transformuojančia jėga¹⁹.

Tačiau kūrybos dovanos atradimas neapsiriboja jos įvardijimu. Dovanai išlaisvinti būtinas darbas tobulinant ir „gludinant“ turimą talentą, kylantis iš dėkingumo (L. Hyde'as tai įvardina „dėkingumo triūsui“, (angl. „the labor of gratitude“), ir supriešina tai priverstiniam, neišvengiamam darbui (angl. „the work“), kai norima kuo greičiau atsikratyti slegiančios skolos ar dirbant skaičiuojamas valandų kiekis, už kurį gaunamas apmokėjimas). Senovės Graikijoje bei Romoje šis dovanų išlaisvinimo procesas buvo neatsiejamas nuo įkvepiančios dvasios, graikiškojo *daemon* arba lotyniškojo *genius*. Nepripažįstantis

---

¹⁸ Lewis Hyde, *The Gift: Creativity and the Artist in the Modern World*, New York: Vintage Books, 2007, p. 59.

¹⁹ *Ibid.*, p. 59.

savo dovanų dvasinės kilmės kūrėjas buvo laikomas narcizu, save patį laikančiu talento atsiradimo priežastimi. Galiausiai, remdamasis krikščionių mistikais, L. Hyde'as pabrėžia būtiną dovanos aspektą – jos vaisingumą. Tinkamiausia dėkingumo išraiška yra tolesnis dovanos perdavimas. Todėl kūrybos dovana, įvardyta ir tinkamai išstbulinta, taip pat privalo būti įprasminata bei panaudota kuriant meną.

Ši teorija palanki to meto pirmųjų Lietuvos moterų rašytojų autorystei aptarti – nors romantinė meno teorija veikė ir Lietuvos literatūros lauke, jame nebuvo simbolinių genčių, su kuriomis pirmosios moterys rašytojos būtų galėjusios tapatintis, be to, romantinio, individualaus poeto koncepcija moterims buvo sunkiai pasiekiamą, todėl žymiai artimesnė joms buvo mainais paremta ikimoderni autorystės samprata. Autorystė, gauta dovanai, buvo priimtina ir ryškiai to meto Lietuvos moterų literatūroje atsispindinčiai krikščioniškai pasaulėžiūrai.

3. XIX a. vidurio Lietuvos literatūrinio gyvenimo bruožai

Kuo ypatinga XIX a. vidurio Lietuvos kultūrinio gyvenimo aplinka, kurioje formavosi šiame darbe aptariamų rašytojų autorystė? Iš dalies ją galima pavadinti tam tikra „apkasų“ kultūra. Po 1830-1831 m. sukilimo Rusijos imperijos valdžia įvedė sankcijas, iš kurių bene skaudžiausia – Vilniaus universiteto uždarymas. Esmine viešojo kultūrinio gyvenimo pakaita tampa dvaro aplinka, kurioje vyksta šeimos bei giminės gyvenimas, vizituojami kaimyniniai dvarai bei tolimi giminaičiai, domimasi kultūra bei užsiimama kūryba. Bajorija šiuo metu sukuria savitą gyvenimo būdą: atsiribodami nuo išorinio pasaulio, dvaruose užsiima intelektualine veikla, skiria dėmesį valstybės bei savos giminės istorijai.²⁰ Anot Redos Griškaitės, tai, kas vyksta XIX a. Lietuvos dvare, galima pavadinti „horacišku“ gyvenimo būdu – kaip antikos poetas „mėgavosi tikra žmogiška laime paženklinutu gyvenimu nuošalėje“²¹, savo buveinėje prie Tiburo, taip ir Lietuvos kultūros veikėjai, kaip kad Eustachijus Tiškevičius ar Teodoras Narbutas, atsitraukę nuo viešojo gyvenimo įpareigojimų, dvare užsiėmė kūryba, Lietuvos istorijos rašymu ir tautinių idėjų puoselėjimu. Tad romantizmo recepcijos atgarsiai čia matyti, tačiau jie pasižymi savita forma: kolektyvinio kultūrinio gyvenimo tąsa negalėjo visavertiškai vykti dėl istorinių aplinkybių – posukiliminių represijų, tad kūrėjai išsiskirsto po savo namų erdves. Tačiau kitokios bajorijos bendruomeniškumo formos – kaip kad aktyvus socialinio tinklo mezgimas, jo palaikymas,

---

²⁰*Lietuvos istorija: Devynioliktas amžius: visuomenė ir valdžia*, sud. Tamara Bairašauskaitė, Zita Medišauskienė, Rimantas Miknys, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2011, p. 321.

²¹ Reda Griškaitė, „Dvaras kaip ‚archyvas‘: bajorija ir Lietuvos istorijos tyrimai (XIX a. 4–7 d.)“ in: *Metai*, 2016 Nr. 10, spalio, internetinė prieiga: <http://www.tekstai.lt/zurnalas-metai/809-2016-m-nr-10-spalis/8245-reda-griskaite-dvaras-kaip-archyvas-bajorija-ir-lietuvos-istorijos-tyrimai-xix-a-47-d-133> (žiūrėta 2019-11-13).

susirašinėjimas – bei bendrų vertybių siejama kūryba išlieka ir atspindi savitą XIX a. Lietuvos kultūros raidą.

Nesant ugdymo bei oficialių kultūrą ir meną puoselėjančių institucijų, Eustachijaus Tiškevičiaus iniciatyva 1855 m. buvo įkurti Vilniaus laikinoji archeologijos komisija (VLAK) bei Vilniaus senienų muziejus (VSM). Šios institucijos užsiėmė vietinės kultūros, istorijos tyrimais bei artefaktų kaupimu. Komisiją sudarė žymiausios to meto Lietuvos kultūros bei literatūros asmenybės, tarp kurių buvo ir istorikas Mykolas Balinskis, rašytojai Ignacijus Chodzka, Vladislovas Sirokoplė, leidėjas Adomas Zavadzkiš, dalyvavę ir darbe aptariamų autorių kūrybos kritikoje bei leidyboje. Pastarojo muziejaus fonduose kaupiami lietuviški artefaktai rodė pastangas rinkti informaciją apie Lietuvos istoriją bei kultūrą, o tarp muziejaus donatorių ir lankytojų buvo nemažai to meto aukštuomenės moterų.

Ši kultūrinė aplinka veikė ir moterų kūrybą – į literatūros lauką ateinančiai moteriai rašytojai buvo būtina tam tikra pozicija šiame kultūrinių ryšių tinkle – pažintys su VLAK nariais, dalyvavimas saloniniame gyvenime teikė publikavimo galimybes, leido sulaukti kritikų dėmesio bei įgyti žinomumo. Būtent šie tinklai buvo esminiai, nes vietinės spaudos, ypač periodinės, kurioje potencialiai būtų galėję megztis analogiški procesai, leidyba buvo ribota – pirmieji G. Giunterytės-Puzinienės bei K. Praniauskaitės kūriniai buvo išspausdinti Varšuvos spaudoje. Po sukilimo atsigaunančiame viešajame kultūriniame gyvenime ryškėjo modernėjimo, paremto vietinės istorijos prikėlimu iš užmaršties, tautiškumo ugdymu, siekis²², tad moterų literatūra reiškė kultūros atsinaujinimo galimybę.

4. Kodėl moterys?

Šio darbo objekto pasirinkimas neabejotinai reikalauja atskiro feministinio aspekto aptarimo. G. Giunterytė-Puzinienė ir K. Praniauskaitė sugretintos kaip vienos pirmųjų Lietuvoje rašiusių ir savo kūrybą publikavusių moterų. XIX a. Vakarų pasaulyje į literatūros lauką ateina vis daugiau moterų rašytojų, pastebimi pirmieji moterų visuomeninės emancipacijos procesai. Lietuvių moterų literatūrą sisteminti ėmėsi Viktorija Daujotytė savo monografijoje *Parašyta moterų*²³ ir lietuvių moterų literatūros pradžią siejo su Karolina Praniauskaite, pirmąja lietuviškai prabilusia poete. Šio amžiaus moterų literatūros specifiką yra aptarusios JAV literatūrologės Sandra M. Gilbert ir Susan Gubar studijoje *Pamišėlė palėpėje: Moteris rašytoja ir XIX a. literatūrinė vaizduotė (The Madwoman in the Attic: The*

---

²² Reda Griškaitė, Tomas Andriukonis, „Karolina Praniauskaitė: „Do młodego Poety“ („Jaunajam Poetui“). Eilėraščių istorija“, in: *Archivum Lithuanicum*, 2013, t. 15, p. 145.

²³ Viktorija Daujotytė, *Parašyta moterų*, Vilnius: „Alma littera“, 2001.

Woman Writer and the Nineteenth-Century Literary Imagination)²⁴. Studijoje aptariami pradedančių moterų rašytojų paradoksali padėtis bandant įsilieti į vyrišką literatūros lauką. Jame naujų narių įsiliejimas suvoktas akcentuojant santykį su pirmtaku, o autoriaus ir kūrinio santykis prilygintas tėvo ir sūnaus santykiui. Be to, išsilavinimas taip pat perduodamas „paveldimumo“ ryšiais – mokyti leidžiami tik vyriškieji giminės palikuonys taip atimant tokią pat galimybę iš dukterų. Tad moteris atsidūrė šios intelektualinės veiklos galimybę teikiančios sistemos nuošalyje.

Pirmosios moterys rašytojos bandydamos patekti į literatūros lauką, kuriame neturėjo moterų pirmtakių, pateko į dvigubos „įtakos baimės“ situaciją²⁵. Jei pradedantis vyras rašytojas jautė savo pirmtakų literatūrai įtakos baimę bei bandė ieškoti būdu surasti individualų braižą, tai pradedanti XIX a. moteris rašytoja be jau minėtos pradedančiojo rašytojo situacijos turėjo savarankiškai įžengti ir į išskirtinai vyrišką literatūros lauką. Ji turėjo įveikti išankstines nuostatas moters literatūrinės veiklos atžvilgiu.

Esminiai moterų įvaizdžiai, išreiškiantys šias nuostatas, anot studijos autorių, yra angelas ir pabaisa. Tai primestos kaukės, kurias moterų pasauliui taiko vyrai, jų pavyzdžių gausu literatūroje. Pavyzdžiui, J. W. Goethe's romane *Wilhelmo Meisterio mokymosi metai* aprašyta moteris-namų angelas, kurios gyvenimas apsiriboja namų sienomis, ji beveik nepasižymi jokiais būdo savybėmis, tačiau noriai rūpinasi kitais ir yra gerumo įsikūnijimas, arba Johno Ruskinio aprašytas moters buvimo namuose tarsi šventovėje įvaizdis²⁶. Visgi be naivaus angeliškumo, kartais tokios moters įvaizdis turi ir mistiškumo – moteris, į šį pasaulį paleidžianti vaikus, turi ypatingą ryšį su anapusybe – tampa ne tik namų, tačiau ir mirties angelu²⁷. Moteris, pasižyminti agresyvumu ar grubumu, vaizduojama literatūroje tampa panaši veikiau į monstrą nei į taikų angelą. Svarbu, jog šios savybės, vyro paveiksle laikomos teigiamomis, žyminčiomis ambicingumą, moters paveikslą iškreipia, jam nedera²⁸. Moterims taikomi groteskiški ir destruktivūs vaiduklio, piktojo, angelo, fėjos, raganos ir undinės įvaizdžiai vyrų autoriniuose tekstuose moteris riboja, tad norėdamos pačios tapti rašytojomis moterys privalėjo išsivaduoti iš šių rėmų.²⁹

Minėta pirmųjų moterų rašytojų patiriama įtakos baimė turi ir gniuždantį, autorystės neįgalumą sukeltantį poveikį. Bandymas pasipriešinti – sunkus, luošinantis, stabdantis kūrybiškumą, nes rašytoja priversta ieškoti savito autorinio balso literatūros lauke. Stabdo ir žinojimas, jog „nesielgdama kaip

---

²⁴ Sandra M. Gilbert, Susan Gubar, *The Madwoman in the Attic: The Woman Writer and the Nineteenth-Century Literary Imagination*, New Haven and London: Yale university press, 2000.

²⁵ Nuoroda į H. Bloomo *įtakos baimės* koncepciją.

²⁶ Sandra M. Gilbert, Susan Gubar, *op. cit.*, p. 22.

²⁷ *Ibid.*, p. 24.

²⁸ *Ibid.*, p. 34.

²⁹ *Ibid.*, p. 43.

angelas, tapsi pabaisa“³⁰. Taigi pradedančios moters autorystė pažymėta būtino pasipriešinimo luošinančiam rašymo neįmanomumui. Tai iliustruoja drastiški Virginijos Woolf žodžiai, jog plunksnos ėmusis moteris turi savyje nužudyti angelą – taigi, nepaklusti ją ribojančiam socialiniam vaizdiniui.

Tiesa, literatūrinių ryšių paveldimumas, toks ryškus vyrų autorystės atveju, kalbant apie moteris tradiciškai perkeliamas į kitą sritį – panašiai galima traktuoti per moteriškąją giminės liniją perduodamą šeimos vertybių saugojimo, religijos puoselėjimo tradiciją. Kalbant apie XIX a. lietuvių moterį tai itin svarbu. Būtent lenkės ir lietuvių motinos buvo laikomos vienomis iš didžiausių 1863 m. sukilimo kaltininkių. Auklėdamos sūnus katalikiška dvasia, skiepydamos tautines vertybes, būtent jos buvo laikomos atsakingomis už šių vyrų vėlesnį nepaklusnumą valdžiai ir nepriklausomybės siekį.

Taigi moteris, nors ir atlikdama svarbią vertybinio auklėjimo funkciją, intelektualinės veiklos paveldimumo ryšių siejamame literatūros lauke beveik negali įsitvirtinti, nes jau pati tokių ryšių nusakymo semantika sugestijuoja jo taikymą vien vyrams (sūnaus, tėvo įvaizdžiai). Šio literatūros psichoistorijos aspekto³¹ analizė kelia klausimus apie literatūros lauko veikėjų jausenas, įtampas tarp skirtingų veikėjų ir taip papildo turimą istorinę medžiagą rekonstruodama joje veikusį žmogų. Remiantis šia prielaida bus siekiama nagrinėti pasirinktų autorių kūrybą su didesniu dėmesiu jų kūrinių pasirodymo socialiniam kontekstui, sekant rašančios moters autorinę savimonę, kūrybiškumą liudijančius autointerpretacinius įvaizdžius ir siužetus. Taip bus siekiama įprastai imanentinei teksto analizei suteikti ir minėtą psichoistorinį matmenį.

5. Moteris XIX a. Lietuvos kultūroje ir literatūroje

Motyvavus būtent moterų literatūros pasirinkimą būtina atkreipti dėmesį į moterų veikimą XIX a. Lietuvos kultūriniame bei literatūriniame gyvenime bei apskritai jų vietą to meto visuomenėje.

Savo atsiminimuose Apolonija Dalevskytė-Sierakauskienė (Apolonia z Dalewskich Sierakowska, 1838-1918), sukilėlių vado Zigmunto Sierakausko žmona, taip aprašo to meto lietuvių moterį:

Lietuvė moteris iš prigimties yra gera, sąžiningai atlieka savo pareigas, linkusi pasiaukoti, veikli, darbšti ir ūkiška. Moka tenkintis nedideliu, tyliu vaidmeniu visuomenėje, vengia viešumo, nemėgsta savo namų laimės grįsti pertekliumi ir prabanga. Moka būti laiminga šeimoje, patinka joje karaliauti, tačiau tokia valdžia ją padaro laimingą tik tada, jei ją gauna iš meilės ir pripažinimo, o ne iškovoja ar įgyja klasta. Mėgsta pajusti vyro, brolio ir sūnaus proto pranašumą, tai jos pasididžiavimas ir ambicija. Lietuvė moteris turi daug dorybių, tačiau 1848 m. ir vėliau – vėliau, net 1863 m., ji vis dar buvo atsilikusi ir prietaringa.³²

---

³⁰ *Ibid.*, p. 53.

³¹ Seán Burke, *op.cit.*, p. 155.

³² Apolonija Dalevskytė-Sierakauskienė, *Atsiminimai*, parengė Tamara Bairašauskaitė, Jolanta Sikorska-Kulesza, iš lenkų kalbos vertė Tamara Bairašauskaitė, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2019, p. 60.

Žinoma, šiuose žodžiuose, rašytuose iš gana didelio istorinio nuotolio (pasakotojai rašant buvo 75-eri), galima įžvelgti subjektyvią bei kiek kategorišką nuomonę, tačiau panašių liudijimų esti ir daugiau. Pasakotoja buvo kilusi iš bajorijos ir teigia, jog XIX a. vidurio dvarininko dukrai buvo įprasta mokėti tik tai, kas būtina visuomenėje: „puikiai palaikyti pokalbį prancūziškai, muzikuoti, joms būtinas saloninis dainavimas, žinoma, istorija, prancūzų literatūra, kad nesusikompromituotų pokalbiuose“³³. Siekė savo dukroms suteikti platesnį išsilavinimą susilaukdavo neigiamų reakcijų dėl moterims užkraunamo intelektualinio darbo, o dukrų santuokos su gydytojais, advokatais ar mokytojais buvo laikomos nenusisekusiomis. Ši nuostata ryškiai siejasi su moters-namų angelo idėja: moters veikla bei laimė apibrėžiama vien veikla namų erdvėje bei buvimu motina, žmona, tačiau jos lavinimui dėmesio skiriama nedaug. Tuo metu veikusi „Brolybės sąjunga“, kurios nariais buvo ir A. Dalevskytės-Sierakauskienės broliai, siekė kovoti su šiomis nuostatomis. Dažna tokioms idėjoms prijaucianti moteris ėmėsi mokytojos darbo, kuris laikytas itin derančiu moters pašaukimui:

[B]uvo skiepijama nuostata, kad mokytojos profesija moteriai atveria galimybes kuo produktyviausiam visuomeniniam darbui; kad auklėtojų rankose yra Lenkijos ir kitų kraštų ateitis ir kad juo daugiau jos pasieks, tuo geriau joms pavyks įveikti svetimšalių įtaką, tokią svetimą ir taip pražūtingą mūsų šeimų dvasiai ir papročiams. *Mokytojo darbas tai kunigystė*.³⁴

Skeptiškas požiūris į moterų švietimą ėmė keistis XIX a. pabaigoje. Tomas Balkelis aprašo *Aušroje* bei *Varpe virusias* diskusijas apie to meto inteligentų vyrų problemas ieškant išsilavinusios žmonos. Tautinių paskatų vedami jie norėjo vesti tik lietuves, o šių, gebančių prilygti savo išsilavinimu vyrams, būta mažai, todėl imta skatinti lietuvių moterų mokslinimą³⁵. Tačiau iki tol į moterų išsilavinimą bei intelektualinę veiklą žvelgta skeptiškai, tai rodo tiek minėti A. Dalevskytės-Sierakauskienės, tiek XIX a. pr. rašytojos Onos Radvilaitės-Mostovskienės (Anna z Radziwiłów Mostowska, apie 1762 – apie 1811), gotikinės ir istorinės prozos autorės, liudijimai³⁶.

Ši pozicija atsispindi ir XIX a. moterų autorystės kitimą JAV apžvelgiančioje Susan S. Williams studijoje *Susigrąžinant autorystę: Literatės 1850-1900 m. Amerikoje (Reclaiming Authorship: Literary Women in America 1850-1900)*. Čia bendra to amžiaus atmosfera iliustruojama rašytojos Fanny Fern romane *Ruth Hall* pasirodžiusia mintimi, jog „nėra laimingos moters, kuri rašytų“³⁷. Ši citata nuskamba iš moters herojės lūpų, kalbama apie rašytojas, rašymu bandančias užsidirbti pragyvenimui. Tad matome, jog A. Dalevskytės aprašoma paplitusi nuomonė priklauso globalesnei to meto literatūros tendencijai.

³³ *Ibid.*, p. 60.

³⁴ *Ibid.*, p. 61, kursyvas atsiminimų autorės.

³⁵ Tomas Balkelis, *Moderniosios Lietuvos kūrimas*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2012, p. 152.

³⁶ Brigita Speičytė, „Populiariosios prozos ir feministinės savimonės pradmenys Lietuvoje: Ona Radvilaitė-Mostovska“, in: *Colloquia*, 2011, Nr. 25, p. 29-56.

³⁷ Susan S. Williams, *Reclaiming Authorship: Literary Women in America 1850-1900*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2006, p. 17.

Tad sociokritiniu žvilgsniu pažvelgus į kontekstą bei ieškant autorystės sampratos dinamikos matyti, kad XIX a. Lietuvos literatūros lauke vyravo romantinė autorystės samprata, vis didesnę dėmesį telkusi į autoriaus asmenybę, jo vaizduotę bei individualią kūrybos laisvę. Tai sietina ir su sparčiais modernėjimo procesais. Lietuvoje ši idėja taip pat buvo gaji, tačiau čia dar reikšminga buvo ir mainais grįsta ikimoderni autorystės samprata. Moterų autorystė XIX a. vid. visuomenėje vertinta skeptiškai, o šiuolaikinė XIX a. moterų literatūros kritika teigia, kad būtent moterų rašytojų *genties* nebuvimas ir vyriškas to meto literatūros kanonas buvo sunkinantis veiksnys moterims bandant patekti į literatūros lauką.

6. Moterų literatūrinių debiutų aplinkybės

Pasitelkus pristatytą sociokritinę prieigą visų pirma apžvelgtinas G. Giunterytės-Puzinienės ir K. Praniauskaitės autorystės sampratai analizuoti svarbus XIX a. Lietuvos moterų literatūros kontekstas. Svarbu išryškinti XIX a. pirmoje pusėje rašiusių moterų pastangas ateiti į literatūros lauką, jų kūrybinę savimonę, skirtingus įteisinimo ritualus. Šio konteksto dalyvės vienija ir bendra kilmė – beveik visos rašytojos yra kilusios iš aristokratiškų šeimų, kuriose galėjo įgyti išsilavinimą ir buvo gerokai mažiau varžomos buities. Aristokratiška kilmė reiškė ir socialinį prestižą, platesnį pažinčių ratą, leidusį lengviau pasiekti leidėjus bei kitus rašytojus. Stambesnius šio laikotarpio moterų istorijos bei literatūros tyrimus atliko R. Griškaitė, O. Mastianica, B. Speičytė.

Šio laikotarpio rašančios moterys susidūrė su socialiniais ir kultūriniais barjeriais, atribojusiais jas nuo literatūrinio ir akademinio gyvenimo. Reikia pažymėti, jog moterų meninė veikla kilo iš dvaro pramogų bei siekė atitikti saloninės kūrybos poreikius³⁸, taigi ir buvo orientuota į artimos aplinkos skaitytoją, tad susidūrė su nepalankia pozicija iš profesionalių kūrėjų. J. Franko aprašytas epizodas, kai 1805 m. Onos Mostovskienės, dailininkės, gotikinės ir istorinės prozos autorės, pastangos tapti Vilniaus universiteto garbės nare mokslininkų vyrų buvo nuleistas juokais, iliustruoja tuo metu vyravusį suvokimą, jog kūrybinė veikla buvo laikoma išskirtinai vyriška sfera. Čia neegzistavo moterų gentis, ir pradedanti autorė puikiai tai suprato, todėl laiške J. Frankui taip reagavo į minėtą situaciją: „Ištikimos mano lyties bičiulės vengs tos rimtos, mokytos minios, kuri žūt būt siekia, kad mes neįgytume žinių ir talentų; mes neisime į tą šventyklą, kur negalėsime būti žynėmis.“³⁹ Panašų santykį su akademinė bendruomenė patyrė ir A. Volfgangaitė, publikuodama mokslinio leidinio vertimą, atsiprašiusi tėvo už savo drąsą⁴⁰. Vertėja nuogaštavo, jog mokslininkų bendruomenė taip pat gali neatleisti už „išsilaužimą į

³⁸ Jolanta Širkaitė, „XIX a. Lietuvos dvariškių menai ir pramogos“, in: *Menotyra*, 2003, Nr. 2 (31), p. 32-38.

³⁹ Jozefas Frankas, *Atsiminimai apie Vilnių*, iš prancūzų kalbos vertė Genovaitė Dručkutė, Vilnius: „Mintis“, 2001, p. 102.

⁴⁰ J[ean] P[ierre Etienne] Vaucher, *Monografia skrzypow*, tłumaczenie z franżuckiego [przez Alexandrę Wolfgang], Wilno: Jozef Zawadzki własnym nakładem, 1826, cit. pagal: Reda Griškaitė, *op. cit.*, p. 42.

jų šventovę“ ir bandymą „silpna plunksna“ prisiliesti prie šio sudėtingo mokslo. Tad moterys, norinčios patekti tiek į literatūros, tiek į akademinį pasaulį atsidūrė paratopinėje situacijoje ir tai galėjo padaryti tik gavusios šeimos pritarimą ir (ar) padedamos įtakingų tarpininkų.

O. Mostovskienė, nors ir turėdama literatūrinių ambicijų, visgi literatūros lauke jautėsi nedrąsiai, vengė autorės titulo bei baiminosi kūrybos kritikos⁴¹. Tačiau nepaisant skeptiško savo kūrybos vertinimo, ji su leidėju Juozapu Zavadzkiu 1805 m. suderėjo ambicingą planą išleisti dvylikos tomų seriją *Mano pramogos (Moje rozrywki)*, kurios kiekvieną tomą turėjo sudaryti vienas originalus pačios O. Mostovskienės kūrinys ir vienas jos atliktas vertimas arba sekimas⁴². Rašytojos nepasitikėjimas savo kūryba galėtų būti paaiškintas autorės baime dėl savo kūrybos vertinimo tais pačiais standartais, kuriais buvo vertinama vyrų kūryba. O. Mostovskienės žanro pasirinkimas – neprestižinių, populiariosios literatūros kūrinių rašymas – galėtų būti paaiškinamas kaip tinkamas įteisavimo ritualas kurti pradedančiai moteriai XIX a. pr. Lietuvoje. Kadangi moters vieša veikla apsiribojo salonų gyvenimu, pramoginė literatūra, skirta artimiesiems, susirinkusiems salone, palinksminti, buvo priimtinas ir „teisėtas“ būdas moteriai reikštis literatūros lauke, juolab atitinkantis moteriai prieinamą išsilavinimą. Jos autorystė nepasižymi autoteminiu rašymu, be to, pramoginės literatūros žanro pasirinkimas rodo, jog O. Mostovskienė nesiekė įsiliesti į profesionaliosios literatūros lauką bei varžytis su kitokias išsilavinimo galimybes turinčiais vyrais.

Kita XIX a. pirmoje pusėje rašiusi moteris – Sofija Tyzenhauzaitė de Šuazel-Gufjė (Sophie de Tisenhaus Choiseul-Gouffier, 1790–1878), su G. Giunteryte-Puziniene susijusi giminystės ryšiais. Vaikystėje įgavo gerą namų išsilavinimą, tapybos mokėsi, kaip ir O. Mostovskienė, pas žymųjį Joną Rustemą. Parašė prozas kūrinių bei istorinių apybraižų – 1829 m. išleido memuarus *Istoriniai atsiminimai apie Imperatorių Aleksandrą (Mémoires historiques sur l'empereur Alexandre et la cour de Russie, papildytas leidimas 1862 m.)*. Tačiau įdomus čia yra požiūrio taškas, iš kurio pristatomi istoriniai įvykiai – S. Tyzenhauzaitė nesiekė detaliai nupasakoti painios to meto istorinės situacijos, o nušvietė ją iš savo, kaip aukštuomenės moters, dalyvavusios salonų gyvenime, ir bendravusios su įtakingais visuomenės sluoksniais, perspektyvos, atsiminimuose egzistuoja dvi plotmės, viena iš jų – istorinių įvykių, kita asmeninė pačios autorės patyrimų erdvė. Ir pastaroji yra visa įimanti, paradoksaliai

---

⁴¹ Laiške Jozefui Frankui O. Mostovskienė rašo: „Tegul toji literatūrinė garbė lieka tiems, kurie gali vadintis autoriais. O aš, keverzojanti savo pramogai, ir tomis apysakomis vien panašias į save asmenybes patraukti sugebanti, numirčiau iš sielvarto, jei mane kokiam nors žurnale paminėtų, norėdami išjuokti [...]“; cit. pagal: Brigita Speičytė, „Populiariosios prozos ir feministinės savimonės pradmenys Lietuvoje: Ona Radvilaitė-Mostovska“, in: *Colloquia*, 2011, Nr. 25, p. 36.

⁴² Brigita Speičytė, „Populiariosios prozos ir feministinės savimonės pradmenys Lietuvoje: Ona Radvilaitė-Mostovska“, in: *Colloquia*, 2011, Nr. 25, p. 38.

apgaubianti pirmąją, regis, globalesnę, plotmę⁴³. Ši subjektyvi žiūra susijusi, viena vertus, su žanro specifika (atsiminimai, kurių pirmajame plane atsidūrė jaunos moters asmeniniai patyrimai), kita vertus, ji rodo pasirinktą specifinę sakymo sceną, kurioje buvo galima įgyvendinti sumanytą scenografiją – asmeninių patyrimų erdvę iškelti į pirmą planą. Ši sakymo scena buvo istorinių įvykių plotmė, atsiminimuose sukurti imperatoriaus Aleksandro, kitų įtakingų vyrų portretai. Autorės gyvenimo aprašymas nebuvo įmanomas nepaminėjus įtakingų vyrų, kurie tarsi ir tapo šių atsiminimų rašymo legitimacija. Tai savotiškas įteisinimo ritualas – pasinaudota istoriniu kontekstu, tam tikrų asmenų vaizdavimu, siekiant *teisėtai* patekti į literatūros lauką.

Be atsiminimų S. Tyzenhauzaitė išleido ir penkis istorinius romanus: *Lenkas Santo Domingo saloje, arba Jaunoji kreolė (Le Polonois à St. Domingue ou la Jeune créole, 1818)*, *Barbora Radvilaitė (Barbe Radziwill, 1820)*, *Vladislovas Jogaila ir Jadvyga, arba Lietuvos prijungimas prie Lenkijos (Vladislas Jagellon et Hedwige, ou la réunion de la Lithuanie à la Pologne, 1824)*, *Politikos nykštukas (Le Nain Politique, 1827)*, *Halina Oginskytė, arba Švedai Lenkijoje (Halina Ogińska ou les Suédois en Pologne, 1831)*. Istorinės tematikos romanai liudija S. Tyzenhauzaitės autorinę drąsą – ji ėmėsi tuo metu itin populiarus istorinio romano žanro bei orientavosi į tarptautinį skaitytoją, taigi Lietuvos istoriją pristatė platesnei publikai. Kaip ir gotikinė proza, šis žanras buvo sąlygiškai naujas, skirtas dar tik besiformuojančiai masinei skaitytojų auditorijai, ir mažiau varžomas normatyvinės estetikos reikalavimų nei dramaturgija ar poezija. Drąsią, blaivią autorinę laikyseną liudija ir pačios autorės įžanga į *Reminiscencijas* – ji pamini kelis atvejus, kai atsiminimų fragmentai buvo neteisėtai panaudoti kituose kūrinuose, taip sustiprindama įspūdį apie didelį atgarsį bei susižavėjimą sukėlusius atsiminimus, kurių leidimas kaip mat buvo išgraibstytas⁴⁴.

Dar viena reikšminga XIX a. lietuvių moterų literatūros dalyvė – Aleksandra Volfgangaitė (Aleksandra Tekla Sofia Wolfgang, 1805–1861). Vilniaus universiteto medicinos fakulteto profesoriaus Jono Frideriko Volfgango (Jan Fryderyk Wolfgang, 1775–1859) duktė, plačių interesų asmenybė, degusi aistra botanikai, istorijai, literatūrai bei pati aktyviai rašiusi. Į literatūros pasaulį ją įžengė per vertimus ir sekimus, o ne per originalią literatūrinę kūrybą. 1821 m. A. Volfgangaitė debiutavo, Vilniaus spaudoje paskelbusi biografinę apybraižą apie Johną Howardą – anglų teisininką, rašytoją, filantropą. Filantropinė veikla nebuvo svetima ir pačiai Volfgangaitėi, ši tema atsirado ir jos poezijos vertimuose. Pasak R.

⁴³ Ramunė Bleizgienė, „Rašanti moteris istoriniame maskarade“, in: *Metai*, 2007, Nr. 6, prieiga per internetą: <http://tekstai.lt/zurnalas-metai/812-ramun-bleizgien-raanti-moteris-istoriniame-maskarade?catid=136%3A2007-m-nr-6-birelis> (Žiūrėta 2020-06-08).

⁴⁴ Sofija Tyzenhauzaitė-Šuazel-Gufjė, *Reminiscencijos apie imperatorių Aleksandrą I ir apie imperatorių Napoleoną I*, iš prancūzų į lietuvių kalbą vertė Liucija Baranauskaitė ir Virginijus Baranauskas, Vilnius: Žemaičių kultūros draugijos centras, 2004, p. 5.

Griškaitės, „visų šių kūrinių centre – moteris, tačiau ne bajorė – literatei rūpi žemesniųjų socialinių sluoksnių mergaičių švietimas“⁴⁵. Šis socialinis literatūros aspektas, kaip matysime vėliau, atspindėjo XIX a. pradžios Lietuvos viešojoje erdvėje vykusias diskusijas apie moterų švietimą bei buvo drąsus žingsnis, nes apie nekilmingų merginų mokymą kalbėta nedaug. Kitas įdomus jos veiklos momentas – iš prancūzų kalbos išversta Žano Pjero Etienne-Vaucher'o monografija apie asiūklus ir dedikuota tėvui. Visgi autorinės grožinės kūrybos, priskiriamos A. Volfgangaitėi beveik nėra (R. Griškaitė jai priskiria vienintelį eilėrašį „Našlaitės mirtis“ („Zgon sieroty“), todėl autorystės refleksijų kūryboje svarstyti A. Volfgangaitės atveju nepavyksta, nors vertimų gausa liudija, jog moteriai literatūra nebuvo svetima.

Visais atvejais moterys rinkosi žanrus, kuriems nebuvo keliami aukšti meniniai reikalavimai, ir kurie buvo „derami“ to meto moteriai – populiarioji literatūra, atsiminimai, religinė poezija, ypač populiarūs žanrai buvo vertimai bei sekimai⁴⁶. Visi šie žanrai buvo skirti ir specifinei, dažniausiai gana siaurai auditorijai – artimiesiems, bičiuliams, tam tikros mokslo šakos atstovams. Todėl negalėdami pasiekti platesnio skaitytojų rato, šie kūriniai visuomenės buvo traktuojami kaip privačios moters veiklos ar saviveiklos rezultatai, taip užkertant kelią moterų literatūrinės genties kūrimuisi.

Nors moterų rašytojų gentis nebuvo aiškiai susiformavusi, o tik nujaučiama, iš konteksto matyti, kad pradedančios rašytojos vis tiek ieškojo būdų įteisinti savo kūrybą – pasirinkdamos tam tikrus žanrus ar tinkamą sakymo sceną. Visgi visos šios istorijos skleidžiasi žymių vyrų kontekste – tai bene svarbiausia įteisinimo ritualų sąlyga rašančiai moteriai XIX a. Vyrų tarpininkavimas garantavo moterims kūrinių spausdinimą ir platesnę jų sklaidą. Lyginant su šio laikotarpio Lietuvos moterų literatūros istorija darbe nagrinėjamos autorės žymi naują moterų literatūros raidos etapą: abi kūrėjos ėmėsi tuo meto prestižinio poezijos žanro, jų kūryba sulaukia kritikos dėmesio ir įtakingų tarpininkų pagalbos, be to ir pačioje kūryboje atsiranda autorinės savimonės bei savirefleksijos ženklų.

---

⁴⁵ Reda Griškaitė, *Nuo botanikos iki istorijos: Paluknio dvaro literatė Aleksandra Volfgangaitė: Aleksandra Tekla Sofia Wolfgang, 1805-1861, (Bibliotheca Archivi Lituanic),* Vilnius: LII, 2016, p. 39.

⁴⁶ Halina Czernianin, „Ambicje literackie pań w świetle druków wileńskich (1800–1822)”, in: *Pamiętnik Literacki. Czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej*, 4/2008, p. 150.

Gabrielės Giunterytės-Puzinienės autorystė

Gimusi aristokratų šeimoje, Gabrielė Giunterytė-Puzinienė (Gabriela z Güntherów Puzynina⁴⁷, 1815–1869) giminiavosi su įtakingiausiomis to meto giminėmis – Radvilomis, Kosakovskiais, Pšezdeckiais. Namų aplinka buvo palanki ugdyti jaunos moters talentams. Kaip ir O. Mostovskienė bei S. Tyzenhauzaitė, G. Giunterytė užsiėmė daile, pakankamai anksti išryškėjo ir jos literatūriniai gabumai.

1. Literatūrinio debiuto istorija

G. Giunterytė augo Dabraulėnų (lenk. Dobrowlany, Švenčionių apskritis) dvare, dabartinės šiaurės vakarų Baltarusijos teritorijoje. Čia su dviem seserimis ir tėvais mergaitė brendo ir kaip būsimoji rašytoja. Seserys nuo pat mažumės buvo mokomos įvairių disciplinų, lavinti jų meniniai gabumai – mokyta muzikuoti, tapybos meno pradmenis suteikė dailininkas Jonas Rustemas. Nors šeima stengėsi dalyvauti Vilniaus kultūriniame gyvenime (čia įprastai leisdavo žiemas), o Dabraulėnus nuolat lankydavo šeimos bičiuliai ar giminaičiai, tai buvo ir gana uždara vieta jaunai bręstančiai kūrėjai. Vertindamas G. Giunterytės kūrybą, Antanas Edvardas Odynečas, Dabraulėnus pavadino „užburta pilimi geriausia šio žodžio prasme“⁴⁸.

Tiesa, kitas aprašomas epizodas, kai dvidešimt šešerių metų mergina vieno pobūvio metu su jo dalyviais išėjo pasivaikščioti mėnesienoje, vertinamas jau su kiek kitokia nuostata:

[A]trodė, kad panelė Gabrielė pirmąkart gyvenime patyrė šį malonumą ir taip nuoširdžiai bei susigraudinusi žavėjosi tuo vaizdu, tarsi kažkada rūsyje užaugintas Kasparas Hauzeris⁴⁹, pirmąkart išvydęs žvaigždes. Tai, jog tokiais išskirtinėmis sąlygomis neišseko jos vaizduotės šaltinis, o jausmai nesustingo, lėmė ne tik prigimta jų gyvybinė galia, savitarpio meilės jausmas, jungiantis visą šeimą; gyva religinė pajauta, kurios pavyzdį ėmė iš tėvų, ir, galiausiai, poezija.

[P]jokazalo się zaś, że panna Gabrijela raz pierwszy w życiu doznawała tej przyjemności, a tak się z nięj serdecznie i rzewnie cieszyła, jak niegdyś wychowany w lochu Kasper Hauser, gdy raz pierwszy gwiazdy obaczył. Że więc w tak wyjątkowych warunkach, źródło w nięj wyobraźni nie wyszło a uczucia nie zeszywniały, przypisać to zwłaszcza należy, oprócz wrodzonęj ich siły żywotnej: wzajemnemu uczuciu miłości, łączącemu całą rodzinę; żywym uczuciom religijnym, których przykład miała w rodzicach, i nakoniec poezji.⁵⁰

Šis atsargus kritiko pastebėjimas nurodo į aplinką, kuri ne visuomet buvo palanki jaunam talentui, o kartais veikė net ir liguistai. Dabraulėnai buvo atskirta nuo pasaulio pilis, kurioje uždarumas veikė dviprasmiškai – viena vertus, teikė saugumą jaunai, šeimos globojamai merginai, tačiau tam tikra prasme ir luošino: tuometinė Kasparo Hauserio fenomeno recepcija rodo, kad ši istorija paskatino „sielos žudymo“ sąvokos atsiradimą⁵¹. Paulio Johanno Anselmo Ritterio von Feuerbacho pamfletas *Kasparas*

⁴⁷ Aptariant G. Giunterytės-Puzinienės kūrybą iki vedybų 1851 m. bus taikoma tik mergautinė pavardė, kitais atvejais – kai aptariama vėlesnė kūryba arba generalizuojant – bus išlaikomos abi pavardės.

⁴⁸ A. E. Odyniec, „Gabriela Puzynina. Wspomnienie pośmiertne”, in: *Kronika Rodzinna*, 1869, nr. 3, p. 33-37.

⁴⁹ Kaspar Hauser (1812-1833) – vokiečių vaikas, iki 16 metų augęs rūsyje visiškoje izoliacijoje. Jo istorija sulaukė gausių reakcijų vėlesnėje Vakarų Europos kultūroje.

⁵⁰ A. E. Odyniec, *op. cit.*, p. 34.

⁵¹ Leonard Shengold, *Halo in the Sky: Observations on Anality and Defense*, Yale: Yale University Press, 1988, p. 80.

*Hauzeris: Žmogaus dvasinio suluošinimo pavyzdys (Kaspar Hauser. Beispiel eines Verbrechens am Seelenleben des Menschen*⁵²) atskleidžia, jog vaikas, išlindęs iš rūšio, rodėsi tarsi ne iš šio pasaulio, o jo vertinimas varijavo tarp apsimetėlio ir genijaus⁵³. Tad šis A. E. Odyneco palyginimas ne vien pabrėžia fizinį uždaramą, tačiau ir nurodo žalingą tokio užsidarymo poveikį jaunos merginos sielai – viena vertus, luošinančio, kita vertus – suteikiančio ir tam tikro išskirtinumo.

Ši uždara aplinka nesutrukdė skleisti būsimosios rašytojos literatūrinėms aspiracijoms dar vaikystėje. Kūryba užėmė centrinę vietą jaunos kūrėjos pasaulyje, tai paliudija epizodas iš G. Giunterytės-Puzinienės smulkiosios prozos – autobiografinis apsakymas „Neužmirštamas mažmožis“ („Drobnostka niezapomniana“), kuriame nupasakojamas stipriai į autorės atmintį įsirėžęs vaikystės atsiminimas. Kraustantis į naują namą visos trys Giunterių dukros buvo apdovanotos spintelėmis, į kurias seserys tuoj pat susidėjo savo vaikiškas brangenybes, menkniekius, o Gabrielė nusprendė ten sudėti savo didžiausią turtą – rašinius, piešinius, kuriuos apibūdina kaip „popierėlius“ – jie, tvakingai išdėlioti lentynėlėse, rodos, užpildė visą tuščią vietą. Tačiau, iš mamos gavusi aplanką savo darbams susidėti ir surinkusi visą savo turtą į vieną aplanką, herojė susidūrė su netikėtu tuštumos jausmu:

Na ir kas, kad aplankas užsipildė akimirksniu, jei tuo pat metu ištuštėjo spintelė!? Žvelgiant į šį nuniokojimą, šį skurdą, tuštumą, tapo tuščia ir sieloje, mintyse, pasaulyje! Ir išryškėjo tokio mano prašymo [gauti motinos aplanką] beprasmybė; savigaila, gėda, nusivylimas prislėgė mane tarsi akmuo, todėl net prisėdau prie spintelės, tarsi norėdama jos atsiprašyti... Ir, kas man retai nutikdavo (nes namuose buvau vadinama linksmuole), graudžiai ir smarkiai pravirkau!

[B]o cóż że w mgnieniu oka zapelniła się teka, kiedy się przez to samo wypróżniła szafka!? Na widok tego opustoszenia, tój nędzy, tój pustki, znowu się pusto robiło w duszy, w umyśle, na świecie! a razem stanęła w oczach cała niedorzeczność mojego żądania; żal do siebie, wstyd, rozczarowanie, przywały mnie jak kamieniem, że aż usiadłam u nóg mój szafeczki, jakbym ją przepraszać chciała... i co mnie rzadko się zdarzało (bo w domu zwano mnie wesolowską), gorzko i mocno zacząłam płakać!⁵⁴

Didžiausias mergaitės turtas – kūryba, užpildanti kasdienybę (spintelė veikia tarsi šios simbolis, kur sukraunami daiktai, kuriuos norima matyti kasdien), – tampa skausmingai brangi, kai į ją žvelgiama iš šalies, atsiribojus – apėmęs tuštumos jausmas apsakyme susipynęs su liūdesiu dėl seserų kitoniškumo – šios, būdamos vyresnės, turi ir daiktų, kuriais užpildo lentynėles, ir į aplankus sutelpančių darbų. Šis suvokimas greičiausiai sąmoningai apmąstomas tik suaugus ir į epizodą žvelgiant iš laiko perspektyvos, tačiau vaikas taip pat netikėtai ir nesąmoningai į tai sureaguoja apsverkdamas. Toks elgesys priverčia ir susigėsti – nes netinka linksmuolės įvaizdžiui, kurį mergaitei lipdo namiškiai. Būsimoji rašytoja jau vaikystėje patiria skausmingą įtampą tarp buvimo šeimos linksmuole ir meniška, jautria siela, bei

⁵² Anselm Ritter von Feuerbach, *Kaspar Hauser. Beispiel eines Verbrechens am Seelenleben des Menschen*, Ansbach: T.M. Dollfuß, 1832.

⁵³ Leonard Shengold, *op. cit.*, p. 80.

⁵⁴ Gabriela Puzynina, *Male a prawdziwie opowiadania*, Wilno: J. Zawadzki, 1857, p. 112. Prieiga per internetą: <https://polona.pl/item/male-a-prawdziwie-opowiadania.NDAwMTAxNTA/4/#info:metadata> (žiūrėta 2020-06-13).

suvokia, jog kūrybos atskyrimas nuo įprasto gyvenimo yra skaudus veiksmas, atveriantis tuštumą sieloje ir kasdienybėje. Netikėta jautrumo atvertis priešinasi ir angelo įvaizdžiui – ji nėra rami, santūri, turi ir kitokį santykį su daiktais, nei jos seserys – labiau už viską vertina „popierėlius“, o ne lėles ar kitas mergaitiškas smulkmenas.

Pirmasis G. Giunterytės išspausdintas tekstas – 1828 m. laikraštyje *Drugelis (Motyl)* pasirodęs eilėraštis apie karnavalą. Pasirašiusi inicialais „G. G.“ redakcijos ji apibūdinta tokiais žodžiais: „Redakcijai buvo atsiųstas dvylikametės panelės eilėraštis, parašytas 1828 m. karnavalo metu, kuriame dėl savo jaunumo ji negalėjusi dalyvauti. („Udzielono Redakcji wiersz dwunastoletniej Panienki napisany w czasie karnawału 1828 r. którego licznych festynów dla młodości swojej nie zawsze mogła byż uczestniczką.“) Tiek aprašymas, tiek pats eilėraštis teikia nuorodų į žaidimo motyvą:

Jau karnavalas, kasdien puotos;
Puošiasi ponios ir panelės,
Vienos kažką siuva, kitos prausiasi,
O aš satyras kaip šveičiu, taip šveičiu.

Juž karnawał, codzień bale;
Stroią sie Panie i Panny,
Jedne coś szyją drugie biorą wanny,
A ja satyry iak wałę tak wałę.⁵⁵

Dvylikametė mergaitė, priversta visą miestą apėmusį šurmulį stebėti iš šalies, prisiima ironiškos vertintojos poziciją. Alternatyva pasilinksminimams tampa kūryba, kuri taip pat paverčiama savotišku žaidimu. Satyros ne rašomos, ar kuriamos, o „žeriamos“ ar „tėškiamos“, „šveičiamos“, merginos pozicija yra ir kiek ironiška bei vaidybiška. Nenuostabu, juk G. Giunterytė buvo augusi itin scenos meną vertinančioje aplinkoje – jos šeima, viešėdama Vilniuje, nuolat lankydavosi mieste rodomuose spektakliuose, Giunterių salone buvo vaidinami mėgėjiški spektakliai, čia netrūko ir muzikinių pasirodymų⁵⁶.

Tačiau tai nebuvo savarankiškas debiutas – dvylikametės tekstas spaudai turėjo būti pateiktas šeimos narių ar artimųjų. Net ir leisdama debiutinį poezijos rinkinį G. Giunterytė neveikė savarankiškai, o į literatūros lauką buvo įvesta tarpininko Ignacijaus Chodzko (*Ignacy Chodzko vel Chodzko-Borejko*, 1794–1861). Knygos leidybos istorija buvo gana kurioziška – įkalbinėjama išleisti eilėraščių rinkinį, kuriam pats I. Chodzka jau buvo sugalvojęs ir pavadinimą, G. Giunterytė tam turėjo gauti motinos leidimą, kuri priešinosi laikydamasi įprastos tuo metu nuomonės, jog „laimingiausia moteris yra ta, apie

⁵⁵ G[abriela] G[ünther], „Juž karnawał“, in: *Motyl*, 1828, nr. 15, p. 119. Prieiga per internetą: <https://polona.pl/item/motyl-1828-nr-15-6-czerwca,NDcyNjU3MzE/0/#info:metadata> (žiūrėta 2020-06-13).

⁵⁶ Maria Berkan-Jabłońska, *op. cit.*, p. 53.

kurią žmonės nieko nežino ir nieko nekalba.“⁵⁷ Lemiamas veiksnys, padėjęs gauti leidimą, buvo pavojus, jog eilėraščiai bus neteisėtai išspausdinti kito asmens be autorės žinios ir sutikimo, dargi su dviprasmišku prieraišu „Išvogiau tave, Gabriele“⁵⁸. I. Chodzka, išgelbėjęs juos nuo neautorizuotos publikacijos, pergalingai įteikė Gabrielei ir jos motinai, ir taip prasidėjo bendras kūrybinis procesas:

Nuo tada vakariniai pono Chodzkos vizitai turėjo tikslą. Jis ateidavo anksti, o aš iš karto atnešdavau savo rankraščius, jis imdavo juos iš eilės ir skaitydavo, ir iš to, kaip skaitydavo, suvokdavau, ko eilėraštis vertas. Jeigu jam kas nors nepatikdavo, jis nutildavo, neištardavo nė žodžio, o aš nujausdama, kas jam galėjo nepatikti, siūlydavau pataisymus, o jis, pusiau piktai, pusiau juokais klausdavo:

– Jeigu žinojote, kad čia blogai, tai kodėl anksčiau neištaisėte?

– Tingėjau, maniau, kad niekas nepastebės, – atsakydavau jam.

Po kiekvieno tokio pataisymo jis skaitydavo toliau, panosėje murmėdamas: „Čia gražu, tai tikra lyrika!“ O aš tik tada sužinojau, kas yra lyrika ir lyrizmas.⁵⁹

Įrodžius motinai reikalo svarbumą ir gavus leidimą⁶⁰, knygelė išėjo 1843 m. pavasarį, jau po autorės motinos mirties, bei, sprendžiant iš G. Giunterytės pasakojimų, susilaukė nemenkos sėkmės ne tik tarp artimųjų, bet ir Vilniaus literatūrinėje bendruomenėje. Šioje istorijoje simboliškai nuskamba išgelbėjimo nuo išvogimo motyvas – šiuo gestu apginama tiek merginos garbė, tiek jos autorystė. Šioje literatūrinio patronažo istorijoje svarbus ir motinos vaidmuo – ji taip pat dalyvaudavo šiose literatūrinėse sesijose:

Mama, vadovaujanti tiems rinkimams, džiaugėsi pagyrimais ir jų užliūliuota ne kartą užsnūsdavo savo fotelyje, nuvarginta nakties nemigos. Prisiminiau, kad ir anksčiau ji dažnai užsnūsdavo, klausydama mano kompozicijų, ir siūlydavo jas išleisti pavadinus „Mano motinos sapnai“.⁶¹

Jau po motinos mirties gavusi išspausdintą knygą G. Giunterytė reagavo ašarodama („Visa laimė, kad mama žinojo apie šį leidimą“⁶²) – akivaizdus ir gedulas dėl neseniai išėjusios motinos, ir autoriteto baimė – juk motina vadovavo kūrybos aptarimams, taip pat tarė lemiamą žodį dėl leidimo knygelei spausdinti.

2. Moteriškos autorystės problematika G. Giunterytės kūryboje

2.1 Nuasmeninta autorystė

Pirmoji G. Giunterytės knyga – poezijos rinkinys *Dievo vardan (W imie Boże, 1843)* – talpino išskirtinai religinės tematikos tekstus. Kai kurie tekstai žanriškai artimi religinėms giesmėms ar

---

⁵⁷ Gabrielė Giunterytė-Puzinienė, *Vilniuje ir Lietuvos dvaruose*, iš lenkų kalbos vertė Irena Aleksaitė, Vilnius: Tyto alba, 2018, p. 439-440.

⁵⁸ *Ibid.*, p. 439-440.

⁵⁹ *Ibid.*, p. 439-440.

⁶⁰ *Ibid.*, p. 439-440.

⁶¹ *Ibid.*, p. 439.

⁶² *Ibid.*, p. 444.

maldoms. Tai patvirtina ir rinkinio priešlapyje pateikti Bažnyčios atstovų, kunigo kanauninko bei Vilniaus vyskupo, atsiliepimai, skirti nurodyti rinkinio apeliavimo į religinį kontekstą adekvatumą:

Vyskupijos vyresnybės nurodymu perskaičiau šį rankraštį ir neradau nieko prieštaraujančio Katalikų Bažnyčios mokymui, o jame esantys eilėraščiai dvelkia nuoširdžiu pamaldumu ir krikščioniška saldybe.

Z polecenia Zwierzchności dyecezalney przeczytałem ten rękopism i nic nie znalazłem przeciwnego nauce Kościoła Katolickiego, owszem wiersze w nim zamknięte tchną szczérą pobożnością i słodyczą chrześcijańską.⁶³

Pastebėtas „pamaldumas“ nurodo, kad būtent iš pamaldumo praktikų kyla šios eilės, o „krikščioniška saldybė“ reiškia švelnų, kartais naivų eilių stilių. Šiame rinkinyje autoriaus individualumas nėra ryškus, jį užgožia religinės temos. Svarbu, jog būtent dvasininkas darė įtaką rinkinio tematikai – atsiminimuose užrašytas epizodas, kai namuose apsilankęs misionierius kunigas Bogdanavičius gavo pakaityti Gabrielės eilių. Dvasininkas, kurio misija buvo „visur sėti sveikas sėklas“, perskaitęs jaunos poetės kūrybą „švelniai, bet tvirtai“ paklausė, kodėl autorė nebandanti rašyti apie Dievą⁶⁴ – taip atsirado dalis rinkinio tekstų. Vadinas, autorė iš šalies buvo paskatinta keisti tekstų pobūdį iš žaidybiškesnių, tokių kaip „Karnavalas“, į religinio pobūdžio poeziją. Paskatinimas keisti tematiką autorę pasiekė iš šalies – iš kunigo, užsiimančio jaunimo ugdymu bei misijomis. Atsiminimuose *Vilniuje ir Lietuvos dvaruose* matoma, jog rinkinio recepcija vyko gana aktyviai ir akcentuojant būtent tekstų religiškumą:

Mostovskis sakydavo man: *J'ai lu votre messe*⁶⁵, teta Šuazel per Didžiąją savaitę iš ten sėmėsi temų apmąstymams, ponia Čapskienė priekaištavo, kad per mane padarė nuodėmę, nes iki vienuolikos vakaro užsiskaitė „Dievo vardan“, ir dar su gailėstingąja sesute! <...> [V]ienas pokštininkas apie ją pasakė: „Nevartosi Dievo vardo be reikalo...“⁶⁶

Greta rinkinio veikimo kaip pagalbos maldai atsiranda ir ironiškas vertinimas kritikuojant pernelyg stiprų religinį tekstų pobūdį. Tad rinkinio recepcija nėra vienareikšmiška.

Nevienalytė yra ir tekstų autorės pozicija – ji balansuoja tarp nuasmenintos, tikinčiųjų bendruomenę atstovaujančiosios, kalbėtojos ir netradiciškai religinius įvaizdžius interpretuojančios autorės. Dažnas eilėraštis neturi aiškiai išreikšto individualaus lyrinio subjekto, jis veikia bendruomenės narys ar veiksmo dalyvis. Būdamas veiksmo dalimi jis nepateikia subjektyvaus, suasmeninto vertinimo, tačiau atspindi bendruomenės poziciją – neveltui pirmasis tekstas „Aleliuja“ („Alleluja“) yra skirtas giedoti pagal velykinės giesmės „Linksma diena mums nušvito“ melodiją. Eilėraštyje „Pelenų diena“ („Popielec“) subjektė simboliškai išreikšdama savo priklausymą bendruomenei skaitytoją vadina broliu, o aiškindama religinę šios dienos prasmę kalba daugiskaitos pirmu asmeniu:

Ir pelenai, kurie dengia mūsų kaktą,

⁶³ [Gabryela Günther], „W imie Boże“ przez Gabryelę Günther, Wilno: Nakładem I drukiem Józefa Zawadzkiego, 1843, p. 4. Prieiga per internetą: <https://polona.pl/item/w-imie-boze,NDAwMTAxNTM/8/#info:metadata> (žiūrėta 2020-06-13).

⁶⁴ Gabrielė Giunterytė-Puzinienė, *Vilniuje ir Lietuvos dvaruose*, Vilnius: Tyto alba, 2018, p. 380.

⁶⁵ (pranc.) – Skaičiau jūsų Mišias.

⁶⁶ *Ibid.*, p. 444.

Kaip ir mes šiandien – ak! Ir jie kadais žydėjo.

I popioł, który pruszy nasze czoła,
Jako my dzisiaj — ach! i on był kwiatem!⁶⁷

Šie pavyzdžiai autorę charakterizuoja kaip bendruomeninę kalbėtoją. Tai atitinka ikimodernaus autoriaus koncepciją, apie kurią kalbėta teoriniame įvade. Toks autorius yra tarsi viduramžinis skriptorius, užrašantis tai, ką yra gavęs apreiškimu, tik šiuo atveju apreiškimą atstoja bendruomeninis turinys. Turinio užrašymas vyksta skriptoriui pasitelkus savo protą ir individualią išraišką, tad šiuo atveju suderinamas ir turinys, turintis bendruomeninį pobūdį, ir individualus autorinis braižas.

2.2 Tapatybių kova

Nuasmeninta autorystė – tai viena iš galimų sakymo scenų moteriai, atėjusiai į literatūros lauką, tačiau ji neužgožia autorės individualios žiūros – angelo įvaizdis, naudotas kaip viena iš moters tapatybės raiškų to meto literatūroje, G. Giunterytės atveju įgauna nekanoninių bruožų, ji su juo polemizuoja taip įkūnydama tapatybių kovą. Eilėraštis „Nekaltieji vaikeliai“ („Młodzianki“) sujungia biblinį siužetą apie Erodo nužudytus nekaltus kūdikius su realiu autorės kaimynystėje nutikusiu įvykiu, kai per šią katalikų kalendoriuje svarbią šventę vos per plauką nežuvo vaikai. Šio eilėraščio siužetas įdomus ir dėl savito angelų įvaizdžio. Virš vaikų lovelės palinkę angelai kalbėdamiesi tarp savęs nėra nusiteikę palankiai žmonių atžvilgiu:

Jų išvaizda manęs nesuklaidins;
Kas iš to, kad jie vilki baltai?
Šie vaikai kada nors išeis į žmones,
O žmonės juk ne angelai!

Ich powierzchowność mnie nie uludzi;
Cóż z tego, że oni w bieli?
Te dzieci kiedyś wyjdą na ludzi,
A ludzie, to nie Anieli!⁶⁸

Tarp savęs kalbėdamiesi angelai rengiasi nužudyti vaikus, kol šie dar nespėjo užaugti ir tapti nuodėmingais, tačiau stebuklingai pačiu metu į kambarį įėjusi motina išgelbsti vaikus. Tai pagrįstai gali būti interpretuojama kaip S. Gilbert ir S. M. Gubar išgryninto moters-angelo įvaizdžio literatūroje atspindys. G. Giunterytės poezijoje vis svarstomas žmogaus nuodėmingumo klausimas neleidžia taip lengvai sugretinti žmogaus ir angelo – nors mažas vaikas ar moteris iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti angeliškas, toks įvaizdis vis tiek slepia nuodėmingą prigimtį. Šie du poliai įtemptai susiję – noras žmoguje išvysti tobulą angeliškumą neįmanomas ar net fatališkas. Šiame tekste vienintelis būdas

---

⁶⁷ [Gabryela Günther], „W imie Boże“ przez Gabryelę Günther, Wilno: Nakładem I drukiem Józefa Zawadzkiego, 1843, p. 20.

⁶⁸ *Ibid.*, p. 50.

išgelbėti vaikus nuo tapimo nuodėmingais – tai juos pasiimti iš pasaulio. Tokia situacija atkartoja studijoje aprašytą modelį, kai XIX a. moterys, siekdamos išpildyti sociumo keliamus angeliškos moters lūkesčius, visai save žalojo – gėrė actą, kentė psichologinius sutrikimus; jos įkūnijo luošinančią įtakos baimę, su kuria susidūrė ir moterys rašytojos, nesugebėdamos atitikti vyrų keliamų reikalavimų į literatūros lauką bandančiam patekti kūrėjui. Tad vienas iš galimų šio teksto skaitymo būdų yra autorystės saviinterpretacija.

Eilėraštyje „Kokia giesmė mieliausia Dievui?“ („Jaki śpiéw najmilszy Bogu?“)⁶⁹ atsispindi tikro bei „išmokto“, dirbtinio angeliškumo opozicija. Elgetų, širdyje dorų, tačiau garbinančių Dievą šiurkščiais balsais, giesmės Dievui malonesnės nei apsimetėlių teisuolių (giedančių „išmoktu angelo balsu“), kurių tuštybė išsisklaido tarsi smilkalo dūmas. Teigiama, kad svarbiausia yra tai, kas nematoma plika akimi – tai, kas laikoma angeliška žemėje, danguje gali būti visai nevertinama. Angelo įvaizdis čia kvestionuojamas, jam ieškoma gilesnių motyvacijų. Giedojimo semantika atveria sąsajas su autorystės problematika – nuoširdi giesmė sietina su kūryba, kuri kyla iš autentiškų patirčių, kuri turi gyvenimišką pagrindą, ir yra priešinama apsimestinei garbės trokštančio kūrėjo laikysenai.

Šiame rinkinyje iš numanomos moteriškosios perspektyvos kvestionuojamas ir romantinis poeto, kaip išskirtinio asmens, įvaizdis. Eilėraštis „Pelenų diena“ („Popielec“⁷⁰) vaizduoja į pamaldas atėjusį liūdną poetą – „Žinau, dėl ko liūdi“, – lyrinė subjektė kreipiasi į kūrėją, kuri traukia pasaulio šlovė, šiapusinis nemirtingumas, o pelenų dienos apeigos pabrėžia bet kurio žmogaus laikinumą ir trapią prigimtį. Čia net ir poetas sulyginamas su jauna trapaus grožio mergina, valstiečiu, kareiviu, vaiku, atėjusiais į bažnyčią, o poetė leidžia sau drąsiai tai priminti.

Eilėraštyje „Angelas sargas“ simboliškai apžvelgiama autorės asmeninės ir kūrybinės brandos istorija: angelas sargas – tarsi kūrybinė rašytojos dvasia, įkvėpėjas, lydintis visą gyvenimą. Vaikystėje jis suvokiamas kaip nuolat sekantis baugus šešėlis, užaugus tampantis broliu. Jis lydi net ir sunkią valandą, pokalbiuose kalba už subjektę, mąsto bei mintis paverčia žodžiais. Angelas – tarsi įkvėpimas, o autorė save lygina su evangelistu, prieš kurį stovi ir žodžius į lūpas įdeda angelas. Angelas čia gali būti tapatinamas su kūrėjo *daemon* – kūrybos dvasia, kuri iš bauginančio šešėlio tampa broliu, su ja susitaikoma, ji lydi svarbiausiais gyvenimo momentais.

Viena iš tokios autorės pozicijos interpretacijos krypčių – tai S. Gilbert ir S. M. Gubar siūlyta idėja apie kovą su primestais moterų vaizdiniais. Šis debiutinis G. Giunterytės poezijos rinkinys buvo sudarytas jos kūrybinio globėjo Ignacijaus Chodzkos, todėl rinkinio tema bei pavadinimas, struktūra

---

⁶⁹ *Ibid.*, p. 55.

⁷⁰ *Ibid.*, p. 19.

gimė bendradarbiaujant su šiuo pripažintu kūrėju, žvelgiančiu iš šalies bei suvokiančiu to meto literatūrinės bei kultūrinės normas. G. Giunterytės pozicija rinkinio sudarymo procese buvo gana pasyvi (tai liudija prisiminimai⁷¹), tad tikėtina, jog I. Chodzka čia vaidino gana svarbų vaidmenį. Jo perspektyva rodo bandymą sukurti adekvatų to meto moteriai poezijos rinkinį, kuriame tikėjimas, bendruomeninės religinės sąmonės raiška bei „moteriška“ švelni retorika papildo viena kitą. Tačiau minėti motyvai atspindi ir kitokią tokio rinkinio pusę – į tradicinės „angeliškos“ moters portretą neįtelpančią polemiką, savito, originalaus balso ieškojimą. Svarbu prisiminti ir šio rinkinio pasirodymo aplinkybes – *Vilniuje ir Lietuvos dvaruose* paliudytą epizodą, kai I. Chodzka tarsi prašydamas dukters rankos vos sugeba autorės motiną įtikinti duoti leidimą tokio rinkinio pasirodymui. Taigi toks debiutas iš dalies atitiko ir motinos viziją – sukurtas su didele tarpininko įtaka bei tematiškai vienalytis, rodos, neišskirtinis.

Tad tradicinei „angeliškumo“ sąvokai šie tekstai iki galo nepaklūsta – su ja polemizuojama. Tačiau G. Giunterytės pozicija taip pat nepasiekia ir kito kraštutinumo – jei minėtoje studijoje moteris, nesielgianti angeliškai, tampa pabaisa, tai bent jau debiutiniame rinkinyje autorinė laikysena to nerodo. Tiesa, opozicija romiam angelui gali būti šeimos linksmuolės bei satyrų meistrės įvaizdis, paliudytas pirmojo eilėraščio bei kitų epizodų. Tai sukuria susidvejinusios autorystės išpūdį – viena vertus, ir prisiminimai, ir ankstyvoji poezija liudija natūraliai prasiveržiantį gyvą merginos būdą, linkusį pokštauti, tačiau pirmojo poezijos rinkinio tekstų tematika, rinkinio pobūdis ir sandara tokį gyvastingumą kiek riboja – tam, kad būtų išspausdinti, tekstai turi patenkinti šeimos narių, autoritetingesnio tarpininko I. Chodzkos, krikščioniškos bendruomenės lūkesčius, tad galutinis rinkinio variantas tam tikra prasme yra bendruomeninės autorystės rezultatas, kuriame sumažėja individualus autorės vaidmuo.

Su šia tapatybių kova susijęs ir apsakymo „Kaip norėčiau gyventi“ („Jakbym żyć chciała“⁷²) motyvas – uždaro, kūrybingą asmenybę slegiančio gyvenimo našta, netikėtai atliepanti ir gimtųjų namų atmosferą, apibūdintą anksčiau cituotame A. E. Odyneco nekrologe. Aristokratė, visą gyvenimą gyvenusi pasiturinčiai ir nieko nestokojusi, kalba apie slaptą pavydą, su kuriuo žvelgdavo į paprastų žmonių gyvenimą – patogia keliaudama karieta, ji pavydėdavo pėstiesiems, kurie laisvai vaikščiodami keliais, susitikdavo pažįstamus, laisvai bendraudavo, o prasilenkdami su karietoje sėdinčiais imdavo jiems lenktis.

Buvo tame troškime [apsikeisti vietomis su pėsčiaisiais] ir šiek tiek vaikiško laisvės ir savivalės troškimo; be to, pėstieji atrodydavo esantys laisvesni, atviresni nei mes. <...> Matydavau juos pailsusius prisėdant ant kalvos žolės ir besizvalgančius į gražiąją Viliją, kuri mums greitai pralekiant vien žybteldavo! Mūsų pasivaikščiavimo baigėdavosi dar prieš saulėlydį, kad

⁷¹ Gabrielė Giunterytė-Puzinienė, *Vilniuje ir Lietuvos dvaruose*, Vilnius: Tyto alba, 2018, p. 439-440.

⁷² Gabriela Puzynina, *Male a prawdziwie opowiadania*, Wilno: J. Zawadzki, 1857, p. 97. Prieiga per internetą: <https://polona.pl/item/male-a-prawdziwie-opowiadania.NDAwMTAxNTA/4/#info:metadata> (žiūrėta 2020-06-13).

likusį vakarą praleistume uždarame salone. Jie grįždavo vėlai patamsiais, mėnesienoje, su alyvų, ievų, našlaičių, žibučių puokštėmis, neskaitant akims nematomų šviežių ir niekada nevystančių puokščių iš atminimų ir įspūdžių!..

Bylo w tém życzeniu trochę dziecinnej chęci do wolności i swawoli, ale prócz tego, owi piechotni zdawali się być swobodniejsi, przystępniejsi od nas. <...> Widziałam ich także po znużeniu usiadających na wzgórzu na trawie i spoglądających na piękną Wiliję, która dla nas w szybkim omijaniu błysnęła tylko! Nasz spacer kończył się przed zachodem słońca, aby resztę wieczoru w zamkniętym przebyć salonie. Oni wracali późno zmrokiem, o księżycu, z wiązkami bzu i czeremchy, fijałków i przelaszczyk, nie licząc w to niedójrzanym okiem bukietów świeżych i niewiedniejących nigdy, ze wspomnień i wrażeń!...⁷³

Taigi salonas asocijavosi su uždarumu ir nuobodumu, tarsi kalėjimas ar stiklinis narvas rodės ir karieta, iš kurios nepavykdavo grožėtis gamta. Buvimas karietoje reiškė ir aukštesnį statusą – praeiviai lenkdavęsi pravažiuojantiems kilmingiesiems, tad savaiame susikuria atstumas tarp dviejų pusių. Tolesnis siužetas tik pastiprina šį įspūdį – autorė rašo troškusi gyventi mažyčiame namelyje, apsuptame gamtos, kur ir butis, ir visas gyvenimas būtų pažymėti laisvės ir mažumo, būtų susitraukę iki mažytės, bet savos gyvenimo versijos. Tai protestas prieš tuščią dvaro pompastiką, nuobodžias pramogas, neva turinčias išsklaidyti nuobodulį.

Ši pozicija iškalbinga, mąstant apie G. Giunterytės autorinį portretą. Gyvenimas, kuriame jaučiamasi suvaržytai, uždarai, atspindi ir kūrybos dilemą: saloninė kūryba, luomo reikalavimai nepatenkina laisvos, kūrybiškos dvasios, o veikia tarsi kalėjimas – kūrybai čia tarsi ir egzistuoja reikalingos sąlygos (šiltas ir saugus, apšviestas salonas), tačiau trokštama gyvenimo, kuris maitintų kūrybą gyvais potyriais, natūralumu, gaivališkumu, kuris turėtų aprėpiamą matą ir teiktų tikrą ramybę. Tekste taip pat aiški nuoroda į namus, tarsi uždara beprotnamį, kuris tampa priešprieša trokštamam paprastam ir laisvam gyvenimui⁷⁴.

2.3 Savarankiškai priimtoms norminėms tapatybės didaktinėje literatūroje

Viena iš G. Giunterytės kūrybos dalių, kurioje priimamas to meto moteriai palankus ugdytojos vaidmuo, yra didaktinė literatūra. To pavyzdys – vaikams skirtas didaktinių eilėraščių rinkinys *Lietuvių vaikai, jų žodeliai, atsakymai, pastabos (Dzieci litewskie, ich słówka, odpowiedzi, postrzeżenia, 1847, 1856)*⁷⁵. Tai tekstai, kuriuose eiliuotai aprašyti Lietuvos vaikų (tiksliai nurodyti jų vardai ir amžius) išmintingi posakiai, pagirtinos būdo savybės ar poelgiai. Įžangoje į antrąjį leidimą autorė kreipiasi į visus savo jaunuosius skaitytojus bei jų motinas, dėkoja už atsiliepinimus, kurių ji sulaukusi iš skaitytojų bei jų tėvų, ir džiaugiasi, kad ištisa karta gydytojų, karininkų, dvasininkų bei ūkininkų užaugo skaitydama „Lietuvių vaikų“ knygelę. Iš įžangos akivaizdu, kad tekstai skirti ne tik pažįstamų ratui, bet ir platesnei

⁷³ Ibid., p. 97-98.

⁷⁴ Maria Berkan-Jabłońska, *op. cit.*, p. 168.

⁷⁵ [Gabryela Puzynina], *Dzieci litewskie, ich słówka, odpowiedzi, postrzeżenia: edycja druga poprawna i pomnożona. Z prawdziwych wydarzeń zebrała Autorka w imię Boże*, Wilno: Nakładem A. ASSA Księgarza w Wilnie, 1856.

auditorijai – minimi atsiliepimai, gauti iš visai nepažįstamų vaikų bei jų motinų. Aprašydama vaikų nuotykius, ji skaitytoją moko garbės pojūčio, kuklumo, dosnumo, artimo meilės, tikėjimo ir kitų dorybių. Šis rinkinys susilaukė antro leidimo po 9 metų – tai liudija leidinio sėkmę. G. Giunterytė, išleisdama tokio pobūdžio eilėraščių rinkinį, prisiima mokytojos vaidmenį. Čia derėtų prisiminti mintį iš A. Dalevskytės-Sierakauskienės prisiminimų, kur, kalbėdama apie XIX a. pradžios moters situaciją, mokytojo darbą autorė pavadina „kunigyste“ bei pabrėžia tokios veiklos tinkamumą moteriai. G. Giunterytės pasirinkimas visiškai atitiko tuometinę normą. Didaktinio pobūdžio eilėraščiai liudijo ugdytojos, prisiimančios atsakomybę už jaunosios kartos dorą, vaidmens prisiėmimą.

Smulkioji rašytojos proza iš rinkinio *Maži ir tikri pasakojimai* papildo tekstus, kuriuose kiek didaktiškai propaguojama moters karitatyvinė veikla. Pasakojimas „Panelė R.“ („Panna R.“) paremtas tikrais įvykiais. Jo centre – jautri istorija apie kaimynystėje gyvenusią panelę Marijoną Ratautaitę, kuri neturtingoms ir nekilmingoms našlaitėms buvo įsteigusi prieglaudą savo namuose. Juose įkurdintos merginos buvo supažindinamos ne tik su buitiniiais darbais ar mokomos ūkiškumo, tačiau jas buvo siekiama ugdyti ir moraliai bei vertybiškai. Ne viena ugdytinė išėjusi iš šios prieglaudos tapo mokytoja ir tęsė savo globėjos misiją.⁷⁶ Kalbėdama apie našlaitėmis likusių neturtingų merginų likimą autorė aptaria ir tuomet aštrias socialines problemas: sistemos, besirūpinančios našlaičiais, trūkumą, moters išsilavinimo bei statuso visuomenėje klausimą. Autorė ne tik papasakoja istoriją tačiau prisiima ir didaktinį vaidmenį pamokydama skaitytoją: mirus globėjai, per jos laidotuves vieną širdingai gedinčią auklėtinę netikėtai visų akivaizdoje priglobia į laidotuves atėjęs pasiturintis vyras, pažadėjęs merginai, netekusiai motinos, tapti jos tėvu – priimti į savo šeimą⁷⁷. Po šio pavyzdinio poelgio autorė kreipiasi į skaitytoją:

O jūs! Kurioms Dievas neleido tapti žmonomis ir motinomis, prisiminkite dorosios panelės R. gyvenimą ir laidotuves, o kai jos meilė ir jus apims, jūsų gyvenimas nebus vienišas, o jūsų karstą [ateityje] apgaubs nuoširdus gedulas! O jūs, motinos, kurios mirdamos našlaičiais palikote gausias šeimas, vertai gedinčias jūsų su vaiko meilės ašaromis, priimkite tarp savęs ir tą, kuri pašventusi savo gyvenimą našlaičiams, galbūt ir jūsų vaikams atliko motinos pareigą⁷⁸.

O wy! Którym Bóg odmówił być żoną i matką, wspomnijcie na życie i pogrzeb zacnej panny R, a gdy jęj miłość i was ogarnie, życie wasze nie będzie samotne, a trumnę waszą otoczy żal szczery! A wy matki osierocające zgonem swoim liczną rodzinę, po których słuźnie płyną lzy dziecinnęj miłości; pozwólcie stanąć obok siebie tęj, k tó ra poświęciwszy swe życie sierotom, może na waszych dzieciach spełniła obowiązki matki!

Autorės aktyvi pozicija, tiesioginio ryšio su skaitytoju mezgimas taip pat apibrėžia ir skaitytojų auditoriją – nors jautrus pasakojimas gali paveikti kone kiekvieną skaitytoją, ryškiausiai apeliuojama į

⁷⁶ Gabriela Puzynina, *Małe a prawdziwe opowiadania*, Wilno: J. Zawadzki, 1857, p. 48. Prieiga per internetą: <https://polona.pl/item/male-a-prawdziwe-opowiadania.NDAwMTAxNTA/4/#info:metadata> (žiūrėta 2020-06-13).

⁷⁷ Ibid., p. 51.

⁷⁸ Ibid., p. 51.

žmonas ir motinas, o gal vienišas moteris, kurioms karitatyvinės, švietėjiškas veiklos ėmimasis gali padėti įvykdyti savo krikščioniškas, šeimines bei visuomenines pareigas.

Kaip ir vaikams skirtas didaktinės poezijos rinkinys, taip ir šis pasakojimas siekia skaitytoją – šiuo atveju, greičiausiai, suaugusią moterį, – pamokyti. Rašytojos-auklėtojos vaidmuo atitinka tuometinius visuomenės keltus lūkesčius aukštuomenei priklausančiai moteriai. Kaip teigia Olga Mastianica, jau nuo XVIII a. pabaigos Lietuvos spaudoje aktyviau imti kelti moterų švietimo klausimai. Pasisakyta už tai, jog moteris, atlikdama moraliosios lyties⁷⁹ vaidmenį, iš esmės reiškiasi privačioje erdvėje ir yra atsakinga už jaunosios kartos moralės auklėjimą, o buvusioje ATR pabrėžta ir kita itin svarbi moters-motinos atsakomybė – tautinių vertybių ugdymas bei atsakingo piliečio auginimas⁸⁰. Skatinta atsisakyti svetimtaučių gubernančių, ugdytines visų pirma norėta supažindinti su gimtąja kalba, vietine geografija, istorija, o tik vėliau įvesti į platesnį kontekstą⁸¹. Taip moteris turėjo įgyvendinti savo pilietinę misiją, tačiau veikdama tik privačioje erdvėje. Pamokslininkai, remdamiesi bibliniais ir istoriniais narsių moterų pavyzdžiais (Veturija, Estera) skatino moteris elgtis pilietiškai bei tokias pačias vertybes perduoti savo vaikams. Dėmesio skirta ir nekilmingų merginų auklėjimui, be buities darbų, jas siūlyta mokyti rašto ir aritmetikos pagrindų⁸². Modernėjančią merginų auklėjimo sampratą, įtraukiančią ir nekilmingas merginas, matome ir G. Giunterytės-Puzinienės pasakojime. Šis naratyvas tęsiamas ir vėlesnėje lietuvių moterų literatūroje (Šatrijos Ragana, Gabrielė Petkevičaitė-Bitė, Sofija Kymantaitė-Čiurlionienė).

3. Diskusija su romantine autorystės samprata

G. Giunterytės kūryboje gausu autoteminio rašymo, kai kuriant reflektuojama pati kūryba. Ši tendencija G. Giunterytės atveju gali būti siejama su romantinės autorystės sampratos įsigalėjimu XIX a. Europos kultūroje. Ji reflektuoja poeto-genijaus įvaizdį, kvestionuoja jai kaip jaunai kūrėjai siūlomas tapatybes, be to, pro bendruomeninį tekstų turinį prasiskverbia ir asmeninė charizma. Ji nebe veidrodiškai atspindi pasaulį, tačiau yra kūrėja, savo plunksna gebanti kurti naujus pasaulius ir taip deklaruoti savo kūrybinę autonomiją. Tiesa, H. M. Abramsso terminais vadinti G. Giunterytę su žibintu lyginamu šviesą nešančiu romantiniu kūrėju greičiausiai negalime. Minėtas individualus žvilgsnis liudija modernios poetinės sąmonės egzistavimą, tačiau G. Giunterytės autorystės specifika pasižymi ikimodernaus kūrėjo ir romantinio autoriaus sinteze.

Eilėraštis „Angelas sargas“ („Anioł Stróż“) yra nuoroda į G. Giunterytės kūrybos sampratos genezę:

---

⁷⁹ Nuoroda į Dž. Loko idėjas.

⁸⁰ Olga Mastianica, *Pravėrus namų duris: moterų švietimas Lietuvoje XVIII a. pabaigoje – XX a. pradžioje*, Vilnius: LII leidykla, 2012, p. 38.

⁸¹ *Ibid.*, p. 40, 46.

⁸² *Ibid.*, p. 47.

Nerūpestingame puotos pokalbyje
Jis nematomai prie manęs sėdėjo
Jis sugebėjo mintis paversti žodžiais
Gal net ir už mane jis atsakinėjo.

W ulotnej nawet balu rozmowie,
On niewidomie koło mnie siadał;
On umiał myśli odgadnąć w słowie.....
Może i za mnie On odpowiadał!⁸³

Autorės kalbėjimas ir kūryba kildinami ne iš asmeninio talento ar laisvos valios, tačiau yra padiktuoti angelo. Ši samprata artima M. H. Abramsso aprašyti ikimoderniai rašytojo-skriptoriaus idėjai. Kūrybos, o šiuo atveju ir bet kokios žodinės veiklos, turinys kyla ne iš žmogaus vaizduotės, o yra apreiškiamas. Romantinė autorystės samprata, priešingai, daug labiau įkvėpimą ima sieti su kūrėjo vaizduotės, nei kildinti jį iš *kitybės*, kaip tai daryta viduramžinėje ar patristinėje tradicijoje⁸⁴. Tad šiame tekste akivaizdžiai autorė nesiima perkurti ar kitaip savo vaizduote perkeisti padiktuoto turinio – ji bėsalysiškai priima jį.

Vėlesnėje poezijoje, pavyzdžiui, 1856 m. pasirodžiusiame poezijos rinkinyje *Proza ir eilėmis* (*Prozą i wierszem*) taip pat matyti ikimodernios autorystės samprata, tačiau atsiranda daugiau tekstų, nagrinėjančių įkvėpimo, poeto pašaukimo, kūrybos dovanos klausimus. Rinkinys pradedamas tekstu „Dėkingumas“ („Wdzięczność“). Svarstydama dėkojimo prasmę G. Giunterytė-Puzinienė kalba apie dažnai neapčiuopiamą dėkingumo pavidalą:

Jei po kokio nors doro poelgio –
Širdingos išmaldos, apie kurią niekas neskelbia,
Niekas nei dėkoja, nei atmena,
Nei dėl jos nusilenkia tau, –
Tai ženklas, kad dėkingumas pasklido toliau... aukščiau!

Jeśli po jakim pocziwym uczynku,
Jałmużnie z serca – którą nikt nie głosi,
Nikt ani dzięku, ani upominku,
Ani pokłonu tobie nie przyznosi, –
To znak – że wdzięczność poszła dalej... wyżej!⁸⁵

Nesulauktas dėkingumo žodis dar nereiškia, jog neverta dovanoti – dovana sugrįžta dėkingumo jausmu į dovanotojo širdį. Ši dovanojimo ekonomika kone tiesiogiai atliepia L. Hyde'o studijos *Dovana* idėjas. Dėkingumo jausmas skatina dovaną perduoti toliau, o G. Giunterytės eilėraštyje dovanų apykaita

⁸³ [Gabryela Günther], *W imię Boże* przez Gabryelę Günther, Wilno: Nakładem I drukiem Józefa Zawadzkiego, 1843, p. 31.

⁸⁴ S. Burke, *op. cit.*, p. 21.

⁸⁵ [Gabryela Puzynina], *Pisma prozą i wierszem przez autorkę w imię Boże*, T. 1, Wilno: Nakładem A. ASSA Księgarza w Wilnie, 1856, p. 57. Prieiga per internetą: <https://polona.pl/item/proza-i-wierszem-t-1,NDAwMTAxNTE/8/#info:metadata> (žiūrėta 2020-06-13).

vyksta ne tik tarp žmonių, tačiau yra glaudžiai susijusi su tikėjimu: neįvertintą, tinkamai nepriimtą dovaną visada mato dangus ir tai, kas neišsprendžiama žmogiškais santykiais, atlyginama Dievo malone:

O kartą, kai nuolankiai meldamasis
Pajusi širdy tokią palaimingą ramybę...
Ir nežinosi, iš kur kyla tokie įkvėpimai?
Tai tau bedalio padėka iš dangaus!..

A nieraz kiedy, modląc się z pokorą,
Uczujesz w duszy jakiś pokój błogi...
I nie wiesz z kąd się te natchnienia biorą?
To ci przez niebo – dziękuję ubogi!..⁸⁶

Šiuo tekstu pradedamas rinkinio poezijos skyrius, tad jo nuostatas pagrįstai galima laikyti programinėmis. Kūrybinis įkvėpimas čia glaudžiai susijęs su dėkingumo, dovanojimo bei dovanos gavimo ryšiu. Jo kilmė mistiška, jis neprognozuojamas, nes susijęs su tikėjimo slėpiniu, kuriam proto argumentai ne visada paklūsta. Kūrybinis įkvėpimas susiejamas su religiniu maldos įkvėpimo motyvu – jis gimsta meldžiantis, o malda tampa savotišku kūrybiniu aktu, kuriam taip pat reikalingas įkvėpimas. Šio kūrybinio akto vaisiai – artimo meilės darbai – yra paralelė literatūrinei kūrybai. Šie du klodai persipina, rodos, nedaroma skirtis tarp religinio ir kūrybinio įkvėpimo.

Iškart po šio einantis eilėrašitis „Dievas davė – Dievas atėmė! Skiriama...“ („Bóg dał – Bóg odebrał! Do...“) skelbia panašią kūrybos programą: įkvėpimo pradžia ir pabaiga yra paslaptis ir tik Dievo valioje suteikti kūrybos dovaną. Tiesa, tekstas pradedamas žodžiais „Klausiu, dėl ko taip ilgai tyliau?.../ Aš pati to klausiu savęs...?“ („Pytasz o powód długiego milczenia?.../ Ja sama o to zapytuje siebie....?“)⁸⁷. Taip sugestijuojamas auditorijos poreikis išgirsti poetę bei pasiaiškinimus dėl pernelyg ilgos poetinės tylos. Tekstas nuskamba tarsi pasiteisinimas – poetė dėjusi pastangas, „nešusi aukas ant šventojo altoriaus“, tačiau sodas, „kadaise žydėjęs žiedais“, dabar nebenešas vaisių.

Poetė svarstydama, kodėl neaplanko įkvėpimas, klausia: „Gal įtikėjau į vardą poeto? / Gal pernelyg buvau patenkinta savo dainomis?“ (Może wierzyłam w nazwanie poety?/ Może z mych pieśni, byłam zbyt szczęśliwa?)⁸⁸ Vadinasi, savęs vadinti poete nedrįstama, arba, veikia, teigiama, jog šiuo vardu nedera piktnaudžiauti. Eilėraštyje „Ar esu poetas?“ („Czy jestem poetą?“) toliau svarstoma apie poeto pašaukimą:

Kas yra poezija, ką reiškia būti poetu?
Ar tai yra laimė, ar tai yra privalumas?
Argi poetas reikalingas žmonėms,
Ar jis yra žemei, ar dangui?

Cóż jest poezyza, co to być poetą?

⁸⁶ *Ibid.*, p. 58.

⁸⁷ *Ibid.*, p. 59.

⁸⁸ *Ibid.*, p. 60.

Czy to jest szczęściem, czy to jest zaletą?
Czyli też ludziom poety potrzeba,
Czy on dla ziemi, czyli on dla nieba?⁸⁹

Būti poetu – tai ne tik sulaukti žemiškos garbės. Dievišku įkvėpimu apdovanotas kūrėjas yra atsakingas ne vien prieš žmones, tačiau ir prieš savo dovanos davėją. Kituose posmuose poetė svarsto, ar tokia kilni misija, ar „toks puikus paveikslas“ gali būti skirtas jai, „tyliam upeliui, taip kukliai čiurlenančiam“, „tik viešniai tarp pranašų“. Kūryba čia suvokiama kaip malonė, skiriama ne už nuopelnus ar darbą, tačiau dovanojama. Ši dovana priimama su nuolankumu, net kiek perdėtu kuklumu, pabrėžiant kitų poetų-pranašų pranašumą. Įdomu, jog svetimumą šiai sampratai pabrėžia ir vartojama vyriška žodžio „poetas“ forma. Taigi G. Giunterytės autorinė savivoka egzistuoja, tačiau pasižymi specifiskais bruožais – autorystė kildinama iš dieviško įkvėpimo, kuris nepavaldu žmogaus norams, juo nedera piktnaudžiauti ar pernelyg didžiutis, o dovanos gavėja kūrybos dovaną priima su itin dideliu nuolankumu ir kuklumu. Čia ne tik išsakoma sava autorystės vizija, tačiau polemizuojama ir su jau įsigalėjusiais poeto įvaizdžiais – poeto pranašo ir genijaus. Jų nuostatos jos netenkina, nes sureikškina šlovės siekį ar dėmesį, skiriamą asmeniui, toks vertinimas sietinas ir su netvirta pozicija literatūros lauke, patiriama savotiška *įtakos baimė*, kai autorė negali pateisinti vyraujančių kūrėjo sampratos normų. Pažymėtina ir tai, kad K. Praniauskaitės poezijoje vyrauja vyriškoji žodžio „poetas“ forma net ir kalbant apie save, taigi tai galėtų būti laikoma savotiška *įtakos baimės* forma, išsakinijusia kalboje, kai vartojamas įprastai vyrams poetams taikomas žodis. Autorė ieško alternatyvos vyraujančiam poeto įvaizdžiui:

Bet kai siela yra tiesiog jautri,
O įkvėpimas joje suspurda lyg paukštis,
Ir ima giedoti – o pāskui šį liepimą
Jau skuba mintys – drauge su giedančiais žodžiais;
O giesmės šlovina vien senovinius dalykus –
Namų laimę, gamtą, - ir tikėjimą -

Jeį atgarsio šeimos būrelyje
Sielai užtenka, ir jis sugraudina,
Ir jeigu jai taip pat mieli tolimesni aidai,
Ne kaip triumfas – tik kaip paguoda;
Jeį dėl to kasdienis gyvenimas
Niūriomis dienomis nušvinta,
O krašto meilė dukart sustiprėja,
O išsiliejusi giesmė sielą nuramina,
O Dievas ir dorybė yra jos šaltinis ir tikslas, -
Jeį tai poezija – tuomet esu poetas!

Ale gdzie dusza jest po prostu tkliwa,
A w niój natchnienie, jak ptak się porywa,
I zacznie śpiewać — a za tym rozkazem
Myśli już śpieszą — ze śpiewnym wyrazem ;

⁸⁹ „Czy jestem poetą?“, in: *Ibid.*, p. 65.

A piešni slavią — tylko rzeczy stare
Szczęście domowe, naturę, — i wiarę —

Jeśli współczucie rodzinnego koła
Wystarcza duszy — i rzewność wywoła,
I gdy jój miłe są i dalsze echa,
To nie jak tryumf — tylko jak pociecha;
Pod takim wpływem gdy życie codzienne
Wśród dni pośepnych stanie się promienne,
A miłość kraju jeszcze się podwaja,
A pieśń wylana — duszę uspakaja,
— A Bóg i cnota — jój źródłem i metą,
Gdy tam poezya — to jestem poetą!⁹⁰

Giedodama apie „senovinius dalykus“ poetė savo kūryba siekia palaikyti dorybę ir tikėjimą, o labiau nei skaitytojų pagyras vertina šeimos narių pripažinimą bei „krašto meilę“. Atpildas už nuoširdžią giesmę yra ir bendraminčių ratas („Kelis draugus sau išgiedoju“ – „Kilku przyjaciół wyśpiéwałam sobie“), kuris vertinamas daug labiau, nei pavydo kupinas poetų-pranašų pasaulis.

Tačiau toks akivaizdus polemizavimas su poeto-pranašo ir genijaus įvaizdžiais nereiškia, kad romantinio autoriaus idėja jai visiškai svetima. Dar debiutiniame G. Giunterytės poezijos rinkinyje pro aplinkos siūlomą turinį prasiskverbiantis gyvas charakteris, liudijantis charizmatišką prigimtį, nurodo į Friedricho Schillerio aprašytą naiviojo poeto idėją: „Vaikiškas charakteris, būdingas genijaus kūriniais, taip pat reiškiasi tiek asmeniniame genijaus gyvenime, tiek jo elgesyje.“⁹¹ Anot F. Schillerio, tokie naivieji poetai kiek anachronistiški – jie nepritampa Naujųjų laikų dirbtinumo pasaulyje. Būtent tokį svetimumą naujai romantinei poeto sampratai rodo ir eilėraštis „Ar esu poetas?“. Naivusis poetas vaizduoja tikrovę, turi neatsiejamą ryšį su ja, o jam priešinamas sentimentalusis poetas savo kūryboje koncentruojasi į savo patiriamą santykį su tikrove. Taigi pirmasis kuria mimetiškai, atkartodamas, o antrasis – sintezuodamas savo patirtį bei tikrovės įspūdį – taip simboliškai atsikartoja kultūros ir gamtos priešprieša. Natūralaus, naivaus poeto vaidmuo lydi anksteniąją G. Giunterytės lyriką, o vėlesnėje imama drąsiau reflektuoti, svarstyti ir pačios kūrybos esmės bei poeto pašaukimo klausimus.

Eilėraštyje „Dievas davė – Dievas atėmė. Skiriama...“ („Bóg dał – Bóg odebrał. Do...“) ryškus ir nepasitikėjimo motyvas – poetė tarsi gėdingai pripažįsta „įtikėjusi vardu poeto“ ir priėmusi pagyras. Akivaizdu, jog čia susiduria pripažinimo bei kuklumo siekiai, išryškėja noras susiniveliuoti. Pastarajam priešinasi ir poezijai būtinas auditorijos buvimas („Kai aidas nutyla – jau ir pačios giesmės nebėra“ – „Gdy echo zmlilknie – pieśń sama już niema!“). Autorė, kaip matyti iš jos egodokumentinių tekstų ir biografinių liudijimų, mėgusi draugiją ir gyveno apsupta giminaičių, bičiulių bei šeimos, tad vienas

---

⁹⁰ *Ibid.*, p. 66-67.

⁹¹ Fridrichas Šileris, „Apie naiviają ir sentimentaliąją poeziją“ (ištrauka), in: *Poetika ir literatūros estetika: Nuo Aristotelio iki Hegelio*, Vilnius: Vaga, 1978, p. 240.

svarbiausių poezijos tikslų – būti išgirstai bei sulaukti atsako. Tarp auditorijos/sociumo ir autorės kūrybinio *daemon* atsiranda įtampa – nors aplinka nori poetę girdėti bei prašo naujų kūrinių, autorės kūryba nepavaldi žmogui, todėl tokia situacija veda į nevisavertiškumo konstatavimą („tačiau liūdna nebūti bitele – savam sode“ – „Lecz smutno nie być pszczółką – w swej zagrodzie!!!...“⁹²), o sodo ir gėlių motyvai neišvengiamai susiję su vaisingumo reikšme, kuri simboliškai sujungia moters rašytojos bei motinos pašaukimus. Motinystė šiuo atveju galioja ir tekstams – jų atsiradimas yra dovana, o nevaisingumas, kaip ir atsiskyrimas nuo kūrybos, gali būti skausmingas (apsakymas „Neužmirštamasis“). Neatmestina ir biografinė šio epizodo interpretacija – G. Giunterytė-Puzinienė sukūrė šeimą, tačiau vaikų nesusilaukė.

Toks kalbėjimas G. Giunterytės-Puzinienės autorystę leidžia matyti kaip tradicinės ir modernios kūrybos sampratų susidūrimą. Kūryba kildinama iš žmogui nepavaldaus šaltinio, tačiau šis supratimas nėra taikus – nuolat pabrėžiamas kuklumas, nevisavertiškumas, jaučiamas lyginant save su poetais-genijais ar pranašais. Nors publikos dėmesio trokštama, šis troškimas laikomas yda, jo gėdijamasi, o skaitytojų lūkesčiai gali išprovokuoti ir skausmingą kūrybinio bergždumo pripažinimą, simboliškai susijusį ir su autorės biografiniu kontekstu. Tad akivaizdu, jog romantinės autorystės idėjos G. Giunterytės kūrybinę sąmonę yra pasiekusios, tačiau, viena vertus, su jomis polemizuojama, kita vertus, poetinis įkvėpimas, taip akcentuotas romantinio autoriaus koncepcijoje, G. Giunterytės atveju yra persipynęs su religiniu įkvėpimu: jis kildinamas iš Dievo, ir įkvepia tiek kūrybai, tiek ir maldai.

4. Partneriško bendravimo literatūros lauke poreikis: dedikacijos poezijoje

Kitas reikšmingų žinių apie G. Giunterytės autorystę suteikiantis aspektas – eilėraščiai su dedikacijomis. Poezijos rinkinyje *Dievo vardu: tolyn į pasaulį! Senesnių ir naujų eilėraščių rinktinė (W imię Boże: dalej w świat!: zbiór poezji dawniejszych i nowych (1859))*⁹³ dedikacijoms paskirtas išsitas skyrius. Tai būdas teksta megzti viešą dialogą su kitais kūrėjais, o kartais – tiesiog proginiai tekstai, skirti artimiesiems ar šeimos nariams. Greta yra ir eilėraščių, dedikuotų žymiesiems to meto menininkams, – lenkų pianistui ir kompozitoriui Antoniui Kątskiui (Antoni Kątski, 1817-1899), Lietuvoje viešėjusiems muzikams Juzefui ir Henrikui Wieniavskiams (Józef Wieniawski, 1837-1912, Henryk Wieniawski, 1835-1880), kur atsispindi ta pati kūrybos kaip Dievo dovanos samprata.

Skyriuje yra ir eilėraščių, dedikuotų rašytojams – prancūzų rašytojui Viktorui Hugo paskirtas eilėraštis „Trys Viktoro Hugo karūnos“ („Trzy korony Wiktora Hugo“)⁹⁴, kur G. Giunterytė iš skaitytojos

⁹² [Gabryela Puzynina], *op. cit.*, p. 61.

⁹³ [Gabryela Puzynina], *W imię Boże: dalej w świat! zbiór poezji dawniejszych i nowych*, Wilno: J. Zawadzki, 1859. Prieiga per internetą: <https://polona.pl/item/w-imie-boze-dalej-w-swiat-zbior-poezji-dawniejszych-i-nowych,NDAwMTAxNTQ/4/#info:metadata> (žiūrėta 2020-06-13).

⁹⁴ *Ibid.*, p. 44.

pozicijos skiria žymiam autoriui tris karūnas: V. Hugo vaikams, tėvynei bei jam pačiam. Kitas eilėraštis dedikuotas Adomui Mickevičiui⁹⁵. Kaip rašoma atsiminimuose, A. Mickevičiui išvykus iš Lietuvos, poetė pasirūpino, jog poetą pasiektų ypatinga dovana – buteliukas Nemuno vandens, gėlių puokštė ir eilėraštis. Atsisveikinimo nuotaikų kupiname tekste G. Giunterytė atstovauja visą Lietuvą, kartu su personifikuotu Lietuvos kraštovaizdžiu reiškia dėkingumą poetui bei siunčia maldas. Tekstas baigiamas pareiškimu „esu lietuvė“, o poetas vadinamas „kraštiečiu“:

Savąja giesme vienintelio noriu -
Suteikti tau akimirką ilgesingo džiaugsmo, –
Esu lietuvė! Sakau tau su pasididžiavimu,
Tavo kraštietės vardu giedoti drįstu!!!

Pieśni méj było jedyną rachubą
Sprawić ci chwilkę tęsknego wesela, —
Jestem litwinką! wołam tobie z chluba,
Imie twój ziomki śpiewać mię ośmiela!!!⁹⁶

Taigi duoklė žymiam poetui tampa ir tautiškumo deklaracija: A. Mickevičiaus poetinė Lietuvos vizija bei lietuvių įvaizdis tampa G. Giunterytės tautinės tapatybės pagrindu. Kūryba G. Giunterytei yra ir erdvė, kurioje ji išreiškia savo tautines preferencijas. Identifikuodamasi kaip lietuvė rašytoja ji įsirašo į lietuvių poetų *gentį* taip išsiskirdama iš bendresnio Lenkijos literatūros lauko. Tai ir lygybės žymiajam poetui deklaracija – pagrindas save lyginti su A. Mickevičiumi yra bendra tautinė kilmė ir dėmesys savam kraštui. Tautiškumo klausimai yra poetinė pareiga, vienijanti bei sulyginanti skirtingo talento, pasaulėvaizdžio poetus – G. Giunterytė šią nuostatą palaiko (prisiminkime, jog poezijoje išsakyta poeto samprata greičiausiai nesutapo su A. Mickevičiaus poeto-genijaus įvaizdžiu) ir nepaisant kūrėjų skirtumų, mezga atvirą, lygiateisių pašnekovų dialogą.

Esama G. Giunterytės tekstų be tiesioginių dedikacijų, tačiau parašytų autorystę pasidalinant (angl. *shared authorship*) – tokiu tekstu galima laikyti eilėrašį „Kas yra tėvyne?“ („Co to jest ojczyzna?“), kurio neturime išlikusio, tačiau apie jį byloja V. Sirokomlės raštuose esantis eilėraščio pratęsimas⁹⁷. Toks rašymas nurodo į literatūrą kaip bendravimo formą, kuri yra dar betarpiškesnė nei eilėraščių dedikacijos. Tai būdas įeiti į literatūros lauką, jame dalyvauti – bendraujant su kitais poetais nebe kaip su tarpininkais ar globėjais, bet dialogo partneriais. Ši idėja tik patvirtina anksčiau išryškėjusį G. Giunterytės nuasmenintos autorystės motyvą bei stiprų skaitančios bendruomenės poreikį. V. Sirokomlė šiuo atveju

⁹⁵ *Ibid.*, p. 43.

⁹⁶ *Ibid.*, p. 44.

⁹⁷ [Władysław Syrokomla], *Poezje Ludwika Kondratowicza (Władysława Syrokomli)*, Wyd. zupełne na rzecz wdowy i sierot autora, T. 7, Warszawa: skl. gł. Gebethner i Wolff, 1872, p. 61. Prieiga per internetą: <https://polona.pl/item/poezje-ludwika-kondratowicza-wladyslawa-syrokomli-t-7.ODY4MjKxMjM/6/#info:metadata> (žiūrėta 2020-06-13).

veikia ir kaip atidus teksto skaitytojas, ir kaip autoritetingesnis kūrėjas, išreiškiantis palaikymą G. Giunterytei – tačiau ne iš aukšto, o kartu su ja lygiavertiškai kurdamas tekstą, svarstantį tėvynės sąvoką.

5. Moterų literatūrinės genties paieškos

Aptarus G. Giunterytės kūryboje pastebimą moters angelo bei gyvo būdo linksmuolės įvaizdžių koliziją, prisiskverbiančią pro įprastą bendruomeninį turinį, dabar verta atkreipti dėmesį ir į savarankiškai deklaruojamas nuostatas, kuriomis autorė rodo pastangas burti moterų literatūrinę gentį.

Kalbėdama apie su moterimis susijusius socialinius klausimus G. Giunterytė-Puzinienė reiškia solidarumą su kitomis moterimis bei siekianti jas sutelkti. Apsakymo „Panelė R.“ atveju tai įrodo drąsus kreipimasis į moteris bei aktyvus raginimas imtis karitatyvinės veiklos. Panašių pavyzdžių galima rasti ir poezijoje bei publicistikoje. Spaudoje 1858 m. pasirodęs G. Giunterytės-Puzinienės eilėraštis „Sesers lietuvis balsas“ („Głos siostry Litwinki“) kupinas kovingos dvasios, o autorė kreipiasi į „seses lietuves“ skatindama nepaklusti:

Ar ne tiesa, sesės? Kuri gi nepavydi
Savo tėvui, vyrui ar broliui,
Kad svarbiame reikale dėl žemės ir valstiečių likimo
Protu, širdim spręsti turi teisę.

Nieprawdaż siostry? któraż nie zazdrości
Swojemu ojcu, mężowi, lub bratu
Że w ważnej sprawie, bo o losach włości,
Rozumu, serca, dowieść mają światu.⁹⁸

Tekste piktinamasi lietuvių vyrų neveiksnumu sprendžiant valstiečių išlaisvinimo nuo baudžiavos klausimą. G. Giunterytė-Puzinienė kaltina vyrus pernelyg ilgu diskusijų vilkinimu, asmeninių interesų išskėlimu aukščiau už bendrąjį gerį. Moterys skatinamos nepritari, nepaklusti ir „negiedoti kartu su nevieningu choru“, situaciją vertinti atsižvelgiant į etinį aspektą, krikščioniškumą, o ne biurokратиškai⁹⁹.

Kitas pavyzdys – G. Giunterytės-Puzinienės tekstas leidinyje *Namų būrelis (Kółko domowe)* 1865 m. „Apie mokytojavimą. Jaunos mokytojos laiškas seseriai, ketinančiai imtis šios profesijos“ („O nauczycielstwie. List młodego nauczyciela do siostry będącej w tymże zawodzie“)¹⁰⁰. Čia svarstoma apie mokytojos kelio prasmę, guodžiamasi, kad įdiegtos žinios gali plisti plačiau, jog mokydama vieną mokinį dažniausiai mokai ir jo aplinką. Didesnė straipsnio dalis skirta apžvelgti dviejų lietuvių mokytojų

⁹⁸ [Gabryela Puzynina], „Głos siostry Litwinki“, z Ginterów Gabryela Puzynina, in: *Czas. Dodatek Miesięczny*, 1858, R.2, t.12, z. 34, p. 161-163. Prieiga per internetą: <https://polona.pl/item/czas-dodatek-miesieczny-r-3-t-12-z-34-pazdziernik-1858.Nzg3MDg2MDM/0/#info:metadata> (žiūrėta 2020-06-13).

⁹⁹ Maria Berkan-Jabłońska, *op. cit.*, p. 136.

¹⁰⁰ [Gabryela Puzynina], „O nauczycielstwie. Przez Gabrjellę z G. Puzyninę. List młodego nauczyciela do siostry będącej w tymże zawodzie“, in: *Kółko Domowe: pismo poświęcone polskim rodzinom*, R. 5, 1865, z. 21 + dod., p. 324-326. Prieiga per internetą: <https://polona.pl/item/kolko-domowe-pismo-poswiecone-polskim-rodzinom-r-5-z-21-1-listopada-1865-dod.NzI2ODYwOTc/3/#info:metadata> (žiūrėta 2020-06-13).

biografijoms – Idalijos Čarnockos ir Izabelės Vainilavičiūtės. Akcentuojama šių moterų drąsa kovojant su prietaringumu, tamsumu, svetimšalių mokytojų preferencijomis. Abiem atvejais G. Giunterytė-Puzinienė imasi moterų telkėjos vaidmens – tiek siekdama jas suvienyti svarbiu politiniu klausimu, tiek atkreipdama dėmesį į svarbų moters pašaukimą – mokytojavimą bei solidarizuodamasi su kitomis šį darbą atliekančiomis moterimis. Itin svarbu, kad abiem atvejais nuskamba seserystės motyvas – kalbant net apie nepažįstamą būsimąją mokytoją ar potencialią eilėraščio skaitytoją. Toks giminystės jausmas nulemtas bendros kilmės (seserys lietuvės) ir bendro pašaukimo (mokytojavimo). Savo kultūroje rašytoja ieško moterų ir solidarizuojasi su jomis, ne ieškodama palaikymo ar simbolinės atramos, o imdamasi iniciatorės, telkėjos, padrąsintojos vaidmens. Būtent ugdytojos vaidmuo susieja šį tekstą ir su didaktiniais G. Giunterytės kūriniais: Kalbant D. Maingueneau terminais, tai rodo tam tikrą autorės pozicijos literatūros lauke užsiėmimą. Moteris, bandanti patekti į literatūros lauką, imasi temų, darančių jos kultūrinės aplinkos moteriai bei apibrėžiančių jos veiklos sferas.

Moterų genties paieškos G. Giunterytės-Puzinienės atveju vyko ir simboliu lygmeniu – ieškant įkvepiančių moterų pavyzdžių istorijoje bei kuriant jų projekciją literatūroje. Vienas iš tokių pavyzdžių – istorinė tragedija *Jadvyga (Jadwiga, 1870)*¹⁰¹. Karalienę Jadvygą G. Giunterytė-Puzinienė laikė idealu ir tikru pavyzdžiu, aukščiau už meilę vertinusią tėvynę bei tikėjimą. Savo laiškuose¹⁰² autorė nuogaštavo, jog Barboros Radvilaitės kultas to meto Lietuvos ir Lenkijos romantinėje kultūroje buvo gerokai nustelbęs Jadvygos istorinį paveikslą ir savo kūryba siekė šią situaciją pakeisti. Savo ankstyvojoje poezijoje abejojusi dėl rašytojos vardo teisėto prisiėmimo, gyvenimo pabaigoje G. Giunterytė imasi ambicingo žanro – istorinės tragedijos. Žinoma, žanro požiūriu tai neprilygo istoriniam romanui, tokiam, kurio penkiasdešimtmečiu anksčiau ėmėsi G. Giunterytės teta S. Tyzenhauzaitė, parašiusi romaną *Vladislovas Jogaila ir Jadvyga, arba Lietuvos prijungimas prie Lenkijos* (1824), tačiau ambicija personifikuoti istorinę asmenybę pateikiant karalienę Jadvygą kaip tvirtą ir pasiaukojančią moterį liudijo G. Giunterytės autorinę drąsą.

Kita vertus, atsigręžimas į istorinę heroję moterį liudija ir tam tikrą autorinės savivokos aspektą. Kaip minėta teoriniame įvade, moterų herojų pasirinkimas liudija ir autoriaus pastangas tapatintis su jais – G. Giunterytė laiškuose atvirai teigė, kad Jadvygą laiko pasiaukojančios, dorybingos moters idealu, tad paskirdama šiai herojai dramą autorė išsako ir savo vertybinę poziciją. Nors Jadvyga nebuvo rašančios moters pavyzdys, jos reikšmė istorijoje, teigiama reputacija bei jos įvaizdžio stiprumas kultūrinėje

---

¹⁰¹ G. Giunterytė, savo rašytojos kelią pradėjusi nuo poezijos ir smulkiosios prozos, ėmėsi ir dramų. Pirmieji to pavyzdžiai – saloninės dramos *Czy ladna, czy bogata?*, *Hrabina się nudzi* ir kt., tačiau, greičiausiai, reikšmingiausias šio žanro pavyzdys – jau po autorės mirties išleista istorinė tragedija *Jadvyga (Jadwiga, 1870)*.

¹⁰² Maria Berkan-Jabłońska, *op. cit.*, p. 324.

bendruomenėje (jos svarba XIX a. Lietuvos ir Lenkijos literatūroje akivaizdi¹⁰³) leidžia daryti tokią prielaidą.

Apskritai tautinės tematikos figūravimas XIX a. pradžios dramaturgijoje buvo itin ryškus¹⁰⁴. Barboros Radvilaitės, Kęstučio, Jadvygos portretų vaizdavimas dramose rodė atsigręžimą į Lietuvos istoriją bei pastangas istorines asmenybes charakterizuoti, pateikti skaitytojui paveikia – dramos – forma. Klasicistinių ir romantinių meno sampratų sandūroje buvo skatinamas rašytojų atsigręžimas į istorinę dramą – istorinių aktualijų statiškas fiksavimas nebeatenkino epochos poreikių, o kitokios tematikos dramos taip pat nusileido istorinei dramai kaip neatliepiančios laiko dvasios¹⁰⁵. Tarpukiliminio laikotarpio dramą M. Berkan-Jabłońska apibūdina kaip paradoksaliai „pakibusią tarp romantinės metafizikos ir istorijos sintezės vizijos, svajonių apie epopėją, pasakojančią tragišką istoriją, ir tarp spaudimo rasti taiką su istorine tiesa ir polinkio pernelyg pažodžiui atpasakoti dokumentinius šaltinius.“¹⁰⁶ Taigi istorinis kontekstas buvo reikšmingiausias faktorius, sugražinęs istorinę tragediją į populiariausių žanrų sąrašą. Tačiau pats žanras, tuomet dar tik besiformuojantis, neturėjo aiškios struktūros, jam stigo formos, tad G. Giunterytei beliko remtis ar net mėgdžioti populiarius to meto rašytojus – V. Sirokomlę, A. E. Odynečą, F. Wežiką.

G. Giunterytės dramoje vaizduojama Jadvyga buvo itin aktuali asmenybė diskusijų apie tautinį charakterį šviesoje. Dramoje vaizduojama jos ankstyvos santuokos bei brendimo istorija įkūnija tuomet ATR žemėse gają idėją, kad brandai būtinas tikėjimas bei pasiaukojimas. Jadvyga iš nepatyrusios bei naivios kilmingos merginos tampa brandžia moterimi. Svarbi Jadvygos apsisprendimo scena, kai pasimetusi Jadvyga melddamasi išgirsta Dievo valią. „Nesu našlaitė – aš tautos Motina! Patepta kovai nuo mažų dienų tarsi kunigas“ („Ja nie jestem sierota – ja Matka narodu! Namaszczona jak kapłan do walki za młodu.“)¹⁰⁷ – kartu su džiaugsmingu savo likimo priėmimu virš savęs ji išgirsta angelų pulką, o Lietuva ją vadina savo motina. Jadvyga subręsta, ir tai žymi paklusimas Dievo ir tautos valiai bei simboliškai suvokta tautos motinystė. Jadvyga – viduramžiška moteris, primenanti Žaną d'Ark: narsi, pasiaukojanti bei patriotiška. Branda čia tiesiogiai asocijuojama su pasiaukojimu bei motinyste – abu šie aspektai vienas kitą papildo ir įkūnija moters idealą. G. Giunterytės kūryboje motinystės motyvas atsikartoja ir veikia jos autorystės sampratą – jei Jadvyga sielos ramybę atranda supratusi, jog jos pašaukimas būti tautos motina, tai poezijoje G. Giunterytės autorystė lyginama su sodu, kuriame

---

¹⁰³ *Ibid.*, p. 333.

¹⁰⁴ *Ibid.*, p. 325.

¹⁰⁵ *Ibid.*, p. 325.

¹⁰⁶ *Ibid.*, p. 326.

¹⁰⁷ Gabryela Ks. Puzynina, *Jadwiga: Dramat historyczny z XIV w.*, w 5 aktach – 6 odsłonach, Lwów. Nakład wydawnictwa mrówki, 1870, p. 65.

nebedera jokie vaisiai ar su bite, nenešančia medaus (eilėraštis „Dievas davė, Dievas atėmė“¹⁰⁸). Tokios motinystės interpretacijos lydi G. Giunterytę kaip autorę ir jos mąstymą apie moterį, jos idealo paieškas.

G. Giunterytė šia drama atliepia ir istorinį bei politinį kontekstą. Po sukilimo numalšinimo nepraėjus nė dešimtmečiui pasirodęs tekstas, išleistas 1870 m., turi ir aliuzijų į tuometinę politinę situaciją. Lietuvos krikštas, turėjęs pradėti naują Lietuvos istorijos puslapį bei pakeisti lietuvių tautos, vaizduojamos kaip pasinėrusios į tamsią pagonybę, gyvenimą, turi panašumų su Lietuvos tautinio atgimimo viltimis („Jau Lietuva bunda iš tamsybių/ Nauja širdimi atgaivina paniekintą skaistybę“ – „Juz Litwa budzi się z ciemnoty,/ Nowem sercem podniesie znieżowane cnoty.“)¹⁰⁹. Drama pabaigiama tarėjo monologu:

Kas žino, kokį Lenkijai Dievas ruošia likimą,
Po klestėjimo amžiaus, dažnai smarkūs smūgiai laukia!
Kas drįs žvalgytis po praeitį? Kas rytojų nuspės?
Ir sostas gali sudrebėti ir kraštas žlugti!
Svetimi pasiglemš turtus....žemėje sudūlės kaulai...
<...>
O taip, kas benutiks – karštai tikiuos,
Tikėjimas ir meilė išsaugos mūsų viltį!

Kto wie jakie Bóg Polsce gotuje dziś losy,
Po wiekiej pomyślności, zwykle wielkie ciosy!
Kto śmie liczyć na przyszłość? Któż jutro odgadnie?
I tron może się zachwiać i kraj się rozpadnie!
Obcy zagrabiają skarby... w ziemi zgniją kości...
<...>
O tak, co bądź się stanie – mam silną nadzieję
Wiara i miłość nasze przechowają dzieje!!!¹¹⁰

Veikėjo lūpomis tarsi pranašaujama Lenkijos ir Lietuvos ateitis – galima tai laikyti aiškia užuomina į politinę Lietuvos ir Lenkijos bajorijos situaciją XIX a. viduryje, kai represyvi caro valdžios politika bei prarastas valstybingumas kėlė didžiulį nepasitenkinimą visuomenėje. Atsiranda ir mesianizmo motyvų – Lenkijos ir Lietuvos likimas neišvengiamai kupinas kančios, kuri pasitinkama krikščioniškai, jai suteikiant prasmę ir šventumą. Įdomu, jog dramos rašymas truko bene trisdešimt metų – jei 1839 m. prisiminimuose minimą Jadvygos ir Barbaros pokalbio tekstą¹¹¹ laikysime rašymo pradžia, kaip siūlo M. Berkan-Jabłońska¹¹². Tad šis laikotarpis apėmė svarbių pokyčių tuometinėje Lietuvoje metą.

---

¹⁰⁸ [Gabriela Puzynina], *Pisma prozą i wierszem przez autorkę w imię Boże*, T.1, Wilno: Nakładem A. ASSA Księgarza w Wilnie, 1856, p. 59-61. Prieiga per internetą: https://polona.pl/item/proza-i-wierszem-t-1_NDAwMTAxNTE/8/#info:metadata (žiūrėta 2020-06-13).

¹⁰⁹ Gabryela Ks. Puzynina, *Jadwiga: Dramat historyczny z XIV w.*, w 5 aktach – 6 odsłonach, Lwów: Nakład wydawnictwa mrówki, 1870, p. 51.

¹¹⁰ *Ibid.*, 72-73

¹¹¹ Gabrielė Giunterytė-Puzinienė, *Vilniuje ir Lietuvos dvaruose*, Vilnius: Tyto alba, 2018, p. 359.

¹¹² Maria Berkan-Jabłońska, *op. cit.*, p. 324.

Tikėtina, jog įkvėpimo šiam siužetui G. Giunterytė sėmėsi iš savo tetos Sofijos de Šuazel-Guafjė istorinių romanų *Vladislovas Jogaila ir Jadvyga, arba Lietuvos prijungimas prie Lenkijos* (1824) bei *Barbora Radvilaitė* (1820) – pastarojo protagonistė itin panaši į G. Giunterytės Jadvygą. Jauna, dorybinga, pamaldi Barbora, ištekėjusi už Trakų vaivados Goštauto, išgyvena patį tikriausią savo asmenybės tapsmą: vyro išmokoma klasikinių kalbų „dažnai su Vergilijaus tomeliu rankoje ji eidavo per laukus, kartu su Goštautu vadovaudama žemės ūkio darbams, ir *Georgikų* poetikos taurumu užsidegęs jos žvilgsnis suteikdavo oraus pakilumo paprastam triūsui laukuose.“¹¹³ Ši moteris, kurios veiksmuose, rodos, organiškai susijungę kultūriniai interesai ir buities rūpesčiai, romano pabaigoje suvaidina lemiamą politinį vaidmenį – aukščiau asmeninės santuokinės laimės ji iškelia Bendros Lietuvos ir Lenkijos unijos interesą ir yra pasiryžusi pasiaukoti dėl valstybės. Panašiomis vertybėmis vedina veikia ir Jadvyga G. Giunterytės dramoje, nors pati autorė teigė Jadvygos asmenybę vertinanti labiau nei Barbaros Radvilaitės, nes Jadvyga savo laimę aukojo ne tik dėl tėvynės, bet ir dėl tikėjimo, o Barbaros Radvilaitės paveiksle tikėjimui, rodos, nesuteikiama didelė reikšmė. G. Giunterytė Lietuvos kultūrinėje tradicijoje gajaus Barbaros Radvilaitės įvaizdžio neneigia, o simboliškai abu personažus suveda į akistatą (Barbaros ir Jadvygos šešėlių pokalbių scena), kuri, į galutinį dramos spausdintą variantą nepateko.

---

¹¹³ Sofija Tyzenhauzaitė de Šuazel-Guafjė, *Barbora Radvilaitė*, vertė Vilius Litvinavičius, in: Speičytė, Brigita, sud., Lietuvos literatūros antologija 1795–1831: Šviečiamasis klasicizmas, preromantizmas, t. 1., Vilnius: LLTI, 2016, p. 696.

Karolinos Praniauskaitės autorystė

Antroji šio darbo dalis skirta Karolinos Praniauskaitės (*Karolina Proniewska*, 1828–1859), pirmosios moters rašytojos, ėmusios kurti lietuvių kalba, autorystei. G. Giunterytė-Puziniene ir K. Praniauskaitę jungia tas pats istorinis laikmetis, M. Berkan-Jabłońska abi kūrėjas kartu su Sofija Klimanska (*Zofia z Chłopickich Klimañska*, 1812-1870) pavadina pirmosiomis *kregždėmis* to meto Lietuvos literatūroje¹¹⁴, tačiau duomenų apie šių poečių bendravimą nėra, išskyrus G. Giunterytės-Puzinienės laiško rašytojui Franciszekui Wężykui laiško epizodą, kuriame K. Praniauskaitės poezijos publikacija 1858 m. žurnale *Vilniaus aplankas (Tekka Wileńska)* pristatoma tarp to meto aktualijų ir įrodo, jog su K. Praniauskaitės kūryba G. Giunterytė-Puzinienė buvo susipažinusi¹¹⁵. Autorės skyrė regionai, kuriuose jos gyveno ir kūrė: G. Giunterytės kraštas – gimtasis Dabraulėnų bei vyrui priklausęs Horodzilovo dvarai, įsikūrę lietuvių ir baltarusių etnosų susiliejiimo regione, bei Vilnius su aplinkiniais dvarais ir Varšuva, o K. Praniauskaitė kilusi iš Žemaitijos, kuri XIX a. Lietuvos kultūrinėje vaizduotėje suvokta kaip atskiras regionas, apimantis kone visą Vakarų Lietuvą¹¹⁶. Abi rašytojos reprezentuoja ir skirtingas socialines grupes, aristokratiją bei bajoriją: ši priklausomybė lėmė moterų rašytojų išsilavinimo galimybes, statusą visuomenėje. Tirdami K. Praniauskaitės autorystės aspektus, matysime, kaip skirtingas kontekstas veikia abiejų autorių kūrybą, tačiau ieškosime ir bendrumų, galinčių šias autorės sugretinti bei simboliškai sukurti jungtį tarp Žemaitijos ir likusios Lietuvos, XIX a. lietuvių literatūros recepcijoje vis dar nutolusių viena nuo kitos bei skiriamų kalbinio barjero ir skirtingos kultūrinės situacijos.

1. Namų aplinka

Karolina Praniauskaitė gimė Padurbinio dvarelyje, Telšių apskrityje, neturtingų bajorų šeimoje. Biografinių žinių apie poetės vaikystę teikia vienintelis šaltinis – Felicijano Rimkevičiaus atsiminimai, publikuoti jau po poetės mirties¹¹⁷. Biografas remiasi pačios K. Praniauskaitės rašyto dienoraščio fragmentais, kurio didžiąją dalį, anot F. Rimkevičiaus, poetės mama pagal velionės valią po mirties sudeginusi. Iš šio teksto akivaizdu, kad jaunos rašytojos kūrybiniai gabumai ilgą laiką buvo gniaužiami. Ankstyvoje vaikystėje svarbi tėvo figūra, kuris, matydamas mergaitės talentą, kartodavo poeto Jano

---

¹¹⁴ M. Berkan-Jabłońska, *op.cit.*, p. 26.

¹¹⁵ *Ibid.*, p. 385.

¹¹⁶ Brigita Speičytė, „Kur Nevėža nuo amžių...“ – XIX amžiaus poezijos tėkmės“, in: *Poezija Žemaičių ir Lietuvos: XIX amžius*, sudarytoja Brigita Speičytė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2016, p. 8-9.

¹¹⁷ Felicjan Rymkiewicz, „Karolina Proniewska. Wspomnienie pośmiertne“, in: *Po ziarnie: zbiorek pamiątkowy*, wydany przez Jana Prusinowskiego i Maurycego Krupowicza, Wilno, drukiem A[lberta] Syrkina, nakład wydawców, 1861, p. 269–280. Toliau cituojamas R. Mikšytės vertimas: Felicijanas Rimkevičius, „Karolina Praniauskaitė. Atsiminimai“, *Ant upės krašto blindelė auga. Eilėraščiai lietuvių ir lenkų kalbomis*, parengė, įvadą ir komentarus parašė Regina Mikšytė, Vilnius: Vaga, 1987, p. 207–218.

Kochanovskio žodžius „Slavų Sapfo auga tavyje“¹¹⁸. Po tėvo mirties palaikymo savo kūrybai mergaitė nesulaukė – augdama su vieno iš brolių šeima buvo nuolat stabdoma nuo rašymo „manijos“. Nėra žinoma, kuris iš brolių tai galėjo būti: Napoleonas Praniauskas, Švietimo ministerijos valdininkas Peterburge, Vladislovas, ten pat užėmęs aukštas pareigas Vidaus reikalų ministerijoje, brolis Feliksas, taip pat gyvenęs Peterburge ar Marcelinas, 1831 m. sukilėlis, gyvenęs emigracijoje Paryžiuje, tačiau palaikęs ryšius su Lietuvoje likusia šeima. Be šių brolių būta ir artimiausio poetei brolio Otono, anot Reginos Mikšytės, „vien[o] šviesesniųjų to meto Žemaitijos kunigų“¹¹⁹. Taip pat poetė turėjo ir seserį Teklę, ištekėjusią už Telsių valstybinių turtų rūmų raštininko Platono Borisevičiaus.

Anot F. Rimkevičiaus, kūrybiniai polinkiai bei jautrumas buvo akivaizdūs jau nuo pat vaikystės:

[D]ažnai ją rasdavo rymančią prie upelio kranto, įsižiūrėjusią į jo krištola, jeigu reikėdavo ją atplėšti, tarsi pabudavo iš miego, prašydavo, kad ją ten paliktų. „Man čia geriau, – kalbėdavo pro ašaras, – mano mintys taip greit teka, kaip tie skaidrūs vandenys, o tas upelio čiurlenimas – tai harmonija, kuri nuolatos groja mano sieloje“.¹²⁰

Deja, kitaip nei tėvas, mergaitę globojęs brolis buvo skeptiškai nusiteikęs akivaizdžių mergaitės poetinių polinkių atžvilgiu ir įsakė užginti bet kokį rašymą ar grožinės literatūros, ypač poezijos, skaitymą, pakeitęs tai namų ruošos darbais ar vadovėlių studijavimu. Mergina eiliuodavo naktimis, kenkdama ir taip silpnai savo sveikatai. Vėliau patirta nelaiminga meilė skaudžiai paveikė jaunos poetės būseną: „Perskaudėjo jauna širdis, perdegė joje meilė, nužydėjo mano gyvenimo pavasario nuostabi gėlė, nudžiūvo žalia vilties šakelė, o ant jos rasos perlas, liko tik tyli ašara. Mirtis mano vienintelė laimė.“¹²¹ Aplinka, kurioje augo K. Praniauskaitė, nebuvo palanki talentui skleisti – veikiau, priešingai, luošinanti bei gniuždanti poetines aspiracijas.

K. Praniauskaitės gimtosios aplinkos aprašymas turi ir sąsajų su liudijimais apie G. Giunterytės-Puzinienės biografinį kontekstą. Abiejų kūrėjų namų aplinka darė stiprią įtaką autorių talentams. Nors prigimtinis polinkis į kūrybą G. Giunterytės-Puzinienės atveju nebuvo gniaužiamas, priešingai, rodos, tiek tėvai, tiek šeimos bičiuliai talentą palaikė, tačiau uždara aplinka bei autoritetingų asmenų (kunigo ar šeimos bičiulio A. E. Odyneco) patarimai tematiškai formavo kūrybos lauką – ji buvo skatinama atsidėti religinei poezijai. K. Praniauskaitės atveju aplinka kūrybai veikiau priešiška, ją bandoma pakeisti buities darbais ar mokymusi. Abiem atvejais natūralus kūrybiškumas negali reikštis laisvai, jį norima užgniaužti arba pakreipti tam tikra vaga. Įsitikinome, jog G. Giunterytės atveju tai atsispindėjo ir kūryboje – pro religinės lyrikos šydą prasimuša savitas interpretavimas, angelo motyvas talpina ir mirties semantiką, o

¹¹⁸ *Ibid.*, p. 208.

¹¹⁹ Regina Mikšytė, „Antano Baranausko jaunystės ir plunksnos bičiuliai: Karolina Praniauskaitė ir Klemensas Kairys“, in: *Literatūra ir kalba*, t. 19, p. 166.

¹²⁰ Felicijanas Rimkevičius, *op. cit.*, p. 208.

¹²¹ *Ibid.*, p. 214.

tai šias patirtis leidžia sieti su globalesnėmis XIX a. moterų literatūros tendencijomis, kurias aprašė S. Gilbert ir S. M. Gubar. Natūraliai kyla klausimas, kaip ankstyvoji patirtis bei vaikystėje pasireiškęs kūrybiškumas veikia K. Praniauskaitės kūryboje bei kokią įtaką tai turi tolesniam jos autorystės formavimuisi.

2. Literatūrinio debiuto intriga

K. Praniauskaitės kelias į literatūrą kiek kitoks nei G. Giunterytės-Puzinienės, augusios talentui nepriešiškoje dvaro aplinkoje, su žymiais to meto kultūros atstovais besibičiuliavusioje šeimoje – nepaisant nepalankių sąlygų, K. Praniauskaitės debiutas sukėlė tikrą intrigą to meto viešajame kultūriniame gyvenime, kurią trumpai reziuumuoja daktaro T. Triplino 1856 m. kelionės po Lietuvą įspūdžiai:

[D]abar Žemaitijos horizonte pasirodė Telšiuose jauna pranašė, visi vien tik apie ją kalba kaip apie iškalbingą fenomeną, tyriausiais jausmais begyvenantį.

[T]eraz zaś gdy się zjawiała na horyzoncie Żmudzkim w Telszach młoda wieszczka, wszyscy tylko o niój rozmawiają, jako o fenomenie wiele zapowiadającym, najzacniejszemi uczuciami ożywionym.¹²²

Paradoksalu, jog brendusi kūrybines aspiracijas gniaužusioje aplinkoje nuo 1856 m. K. Praniauskaitės kūryba ir asmenybė sulaukė itin didelio dėmesio. Tų metų kovą *Varšuvos dienraštyje* (*Dziennik Warszawski*) pasirodė K. Praniauskaitės vienai žymiausių to meto Lenkijos poečių Jadvygai Luščevskai-Deotimai (Jadwiga Łuszczewska-Deotyma, 1834–1903) dedikuotas eilėraštis bei trumpas autorės pristatymas – tiesa, ne pats palankiausias. K. Praniauskaitė čia apibūdinta kaip varginga, negavusi jokio išsilavinimo, tironiškos motinos prispausta mergina. Šiame pristatyme svarbesnis, veikiau, yra Deotimos vaidmuo, kurios šešėlyje pristatoma ir K. Praniauskaitė, o eilėraštis, skirtas žymiai poetei, kupinas kuklumo intonacijų:

Esama tamsaus, tylaus užkampio Žemaitijoje,
Ir ten esama širdies, kuri supranta tave;
Bet net neturi tos saldžios vilties,
Kad galėtų pasinerti į tavo jausmų dangų.

<...>

Paskui tave eisiu, galbūt kupina susižavėjimo...
Paskui tave pasieksiu dangaus zenitą,
Ir kartu su Serafinais antrindama tavo giedojimui
Užmiršiu gyvenimą – užmiršiu kančias!!!

Jest ciemny, głuchy zakątek na Żmudzi,
I tam jest serce co pojmuje ciebie;
Lecz się tą słodką nadzieją nie ludzi
By mogło tonąć w twoich uczuć niebie.

<...>

Za tobą pójde; może wśród zachwytu...
Za tobą niebios dosięgne zenitu,
I wśród Serafów twoje wtórzac pienia

¹²² [Teodor Tripplin], *Dziennik podróży Po Litwie i Żmudzi odbytej w 1856 roku przez D-ra T. Triplina*, Tom II: Żmudź, Wilno: Nakład Maurycego Orgelbranda, 1858, p. 188.

Zapomnę życia — zapomnę cierpienia!!!¹²³

Toks K. Praniauskaitės įvaizdis, sukurtas anonimo žurnalisto, netruko susilaukti reakcijos – jauna autorę imta „reabilituoti“, ir bene aktyviausias balsas čia buvo Mykolas Balinskis, svarbi Vilniaus kultūrinio gyvenimo persona. Jo publikacija, pasirodžiusi *Varšuvos laikraštyje (Gazeta Warszawska)*, K. Praniauskaitę pristatė kaip ilgai lauktą poetę iš Žemaitijos, pasižyminčią neeiliniu talentu. Pateikiamas ir pirmasis K. Praniauskaitės ir A. Baranausko 1855 m. kūrybinio dialogo tekstas „Jaunajam poetui“ („Do młodego poety“) – kaip nurodo Reda Griškaitė, šis moters inicijuotas poetinis dialogas kūrė papildomą K. Praniauskaitės pristatymo viešumoje intriga¹²⁴. Būsimosios rašytojos literatūrinę veiklą namų aplinkoje labiausiai palaikiusios sesers Teklės Borisevičienės pastangomis 1855 m. gegužę įvyko pirmasis neakivaizdus K. Praniauskaitės ir A. Baranausko susitikimas per tekstus. T. Borisevičienė, Sedoje susipažinusi su A. Baranausku, jo poezijos sąsiuvinį „Eilėraščiai“ („Wiersze“) nuvežė K. Praniauskaitei, kuri kitą dieną ir nusiuntė A. Baranauskui pirmąjį dialogo tekstą, ilgą laiką laikytą dingusiu. Jį po pusantro šimto metų paviešino Reda Griškaitė¹²⁵, detaliau rekonstravusi ir poetų bendravimo aplinkybes. Apie to meto Žemaitiją ir K. Praniauskaitės poeziją M. Balinskis atsiliepė tokiais žodžiais:

Tuo tarpu pasakysiu jums, Redaktoriau, kad mūsų šventojoje Žemaitijoje nebūtinai viskas yra proziška, <...> Galbūt ir Sarbievijaus dvasia virš mūsų sklendo! Kad ir kaip ten būtų, ir mes turime savo Deotymą, tiesa, ne improvizatorę, bet kuklią, tikrai įkvėptą poetę. Jau kuris laikas su savo jausmingais eilėraščiais mus supažindina jauna panelė Planiauskaitė [sic!]. Nuo vaikystės graudi ir melancholiška, savo kaimo nuošalėje negalėjo suprasti balso, kuris, verždamasis iš jos krūtinės, kreipė mintis į kitą, nepažintą, pasaulį. Iš jausmų ir įspūdžių, kuriais ji persiėmė iš ją supusių žmonių ir daiktų, gimė jos jautri poezija, kuri tikriausiai jau prasimušė ir į jūsų kraštus.¹²⁶

Nors akivaizdu, jog apie poetę turimos žinios gana menkos (tai liudija klaidingai užrašyta pavardė, beje, net ir po kelių savaitių V. Pšibilskio straipsnio santraukoje tame pačiame leidinyje poetės vardas iš Karolinos pakeičiamas į Liudviką)¹²⁷, publikacijų gausa rodo, jog K. Praniauskaitės fenomenas sukėlė aktyvias auditorijos pastangas sužinoti apie kūrėją bei jos kūrybą kuo daugiau. Tikėtina, jog K. Praniauskaitės kūryba plito nuorašais, tokiu pat būdu ji pasiekė ir M. Balinskį (tai įrodo R. Griškaitės atrastas M. Balinskio archyve esantis eilėraščio „Jaunajam poetui“ rankraštis – spėjama, jog istorikui ji

¹²³ [Anonimas], „Przegląd tygodniowy“, *Dziennik Warszawski*, 85 (18[20]–03), 1856, p. 2.

¹²⁴ Reda Griškaitė, Tomas Andriukonis, „Karolina Praniauskaitė: ‚Do młodego Poety‘ (‚Jaunajam Poetui‘). Eilėraščio istorija“, in: *Archivum Lithuanicum*, 2013, t. 15, p. 148-151

¹²⁵ *Ibid.*, p. 141-190.

¹²⁶ [Michał Baliński,] „Listy z nad brzegów Krozenty. [List] I (dokończenie)“, *Gazeta Warszawska*, 1856, 203, p. 6. Redos Griškaitės vertimas. Cit. pagal: Reda Griškaitė, Tomas Andriukonis, „Karolina Praniauskaitė: ‚Do młodego Poety‘ (‚Jaunajam Poetui‘). Eilėraščio istorija“, in: *Archivum Lithuanicum*, 2013, t. 15, p. 148.

¹²⁷ [Wacław Pszybylski] Wacław P., „Poszedł drogą wiodącą do lasu...“, *Gazeta Warszawska* 175 (25-06[07-07]), 1856, p. 3.

nusiųsti galėjo ir pati poetė¹²⁸). Rankraštinės literatūros plitimo specifika¹²⁹ svarbi ir XIX a. vidurio moterų autorystės klausimui – nuorašais plintantys dar nepublikuoti eilėraščiai nekontroliuojamai plinta tarp skaitytojų taip atverdami iki tol privačią autorių sferą bei peržengdami įprastą moteriai taikyto privataus gyvenimo apsaugos barjerą. Tokiu būdu *Varšuvos dienraščio* redakciją pasiekęs K. Praniauskaitės eilėraštis be autorės valios leido korespondentui sukurti norimą naratyvą apie poetę – tai primena G. Giunterytės pirmojo eilėraščių rinkinio spausdinimo istoriją, kai panašus siužetas sukėlė rimtą grėsmę rašytojos autorystei taip paskatindamas ją formaliai įtvirtinti išspausdinant rinkinį. Taigi akivaizdu, jog XIX a. viduryje Lietuvoje rašančiai moteriai literatūrinė veikla buvo ir rizikinga sfera – moteris tokiu būdu išeidama į viešąją erdvę rizikavo savo įvaizdžiu ir garbe.

Todėl nenuostabu, jog ypač svarbus buvo tarpininko indėlis moters literatūrinėje veikloje. M. Balinskis nuoširdžiai imasi globėjiško vaidmens pristatydamas jauną kūrėją. Besirūpindamas jos tobulėjimu siūlo poetės nepergirti:

Tačiau pernelyg negirkime jos, kad nepergirtume arba kad po to neužpultų kai kurie tokie pat nežaboti kritikai – tiek Varšuvos, tiek Vilniaus. Nes ir viena, ir kita būtų vienodai kenksminga – pirma, dėl jos talento pažangos, antra, ne tik dėl jos pačios, bet ir dėl visos mūsų literatūros.¹³⁰

Svarbu, jog šie patarimai skirti ne tik jaunos poetės talentui ugdyti, bet turi ir globalesnį tikslą – kelti tuometinės Lietuvos literatūros lygį. K. Praniauskaitė palyginama su Sarbievijumi taip pabrėžiant jos talentą ir ryšį su istorine baroko poetine tradicija Lietuvoje, o pasikartojanti Deotimos ir K. Praniauskaitės paralelė liudija viltį, jog nauja kūrėja savotiškai parodys Žemaitijos bajorų bendruomenę esant neprastesnę už Varšuvos kultūrinę aplinką. Pirmą kartą Lietuvoje moteris rašytoja siejama su vietine, regionine literatūros tradicija, iškiliais jos vardais – šiuo gestu ji traktuojama kaip Lietuvos poetė. Svarbu, jog M. Balinskis, VLAK narys, atstovavo lenkų kalba grįstos Lietuvos kultūros puoselėjimą, tad K. Praniauskaitės debiutas įkūnijo šią idėją – jis svarbus visam tuometiniam Lietuvos kultūriniam kontekstui – norima, jog sėkmingai „užaugtų“ naujas talentas, galintis reprezentuoti naują kartą, kuriai rūpi Lietuvos kultūros padėtis, kuri sąmoningai tapatinasi su Žemaitijos regionu ir kūrybiškai įprasmina šio regiono kultūrą bei tokiu būdu praturtina Lietuvos literatūrinį gyvenimą.

Būtent rūpestį savo gimtuoju kraštu liudija ir pirmoji K. Praniauskaitės spausdinta knyga – poema *Didžiosios Žemaičių Kalvarijos šventė (Festyna Wielkiej Kalwaryi na Żmudzi, 1856)*¹³¹. Į literatūros

¹²⁸ Reda Griškaitė, Tomas Andriukonis, *op. cit.*, p. 156.

¹²⁹ Tomas Andriukonis, *Originalieji Antano Baranausko tekstai (1853–1863 m.) – rašymo istorija: Daktaro disertacija*, Vilnius: 2013, p. 49.

¹³⁰ [Michał Baliński,], *op. cit.*, p. 148.

¹³¹ [Karolina Proniewska], *Festyna Wielkiej Kalwaryi na Żmudzi*, Opowiadanie Karoliny Proniewskiej, Wilno: Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1856. Prieiga per internetą: <https://polona.pl/item/festyna-wielkiej-kalwaryi-na-zmudzi-opowiadanie-karoliny-proniewskiej.OTI4OTY1NjE/6/#info:metadata> (žiūrėta 2020-06-13).

lauką poetė savarankiškai ateina su poema, dedikuota tuometiniam Telšių vyskupui Motiejui Valančiui, prabildama kaip viena iš Žemaitijos tikinčiųjų. Poemoje poetiškai perteikiamas Žemaitijos kraštovaizdis su Baltijos jūra, Šventosios upe, Birutės kalnu ir, žinoma, garsia piligrimystės vieta – Žemaičių Kalvarija, kurioje vykstančių atlaidų vaizdas nupiešiamas itin detaliai, emociškai, gyvai. Svarbu, jog poemos pradžia liudija poetės žavėjimąsi krašto istorija bei susirūpinimą tuometine Žemaitijos padėtimi:

Šiandien brolių tauta iš jos šaiposi, tyčiojas,
Peikdama paprastumą ir senus papročius,
Niekina dorą brolių žemaičių širdį,
Tiktai neniekina žemaičių talerį;
Ir, nors iš jų susikrauna sau lobius,
Išdidžiai žvelgia į tą žemėę, garsią
Pasturinčiais žmonėmis, senoviniu padorumu.¹³²

Iš šių eilučių nuskamba ir socialinė kritika bei oponavimas neigiamam žemaičių įvaizdžiui, kuris XIX a. pirmos pusės Lietuvos spaudoje buvo nemažai eskaluojamas – žemaičiai kaltinti pernelyg dideliu praktiškumu, kultūros stoka. K. Praniauskaitė imasi užmojo regiono įvaizdį reabilituoti suestetindama ir minėtą kraštovaizdį bei praeitį – Žemaitiją ji sulygina su vaidilutės Birutės dora bei nekaltumu, į siužetą įpindama ir Birutės bei Kęstučio meilės istoriją. Ši ikikrikščionišką naratyvą simboliškai pratęsia Mergelės Marijos kulto aprašymas bei jos, kaip visos Žemaitijos globėjos pristatymas. K. Praniauskaitė sekdamas A. Mickevičiaus poemos *Ponas Tadas* pavyzdžiu Žemaičių Kalvarijos Mergelės atvaizdą įrašo greta svarbiausių to meto Lietuvos ir Lenkijos piligrimystės vietų – Aušros Vartų ir Jasnos Gūros, arba kitaip Čenstachavos Mergelės Marijos atvaizdų. Tai rodo ir aiškų žymiosios poemos intertekstą, ir ambicingą norą keisti Žemaitijos – krikščioniško, turtingą praeitį turinčio bei dorą krašto – naratyvą.

K. Praniauskaitės debiuto istorija parodo, kokį įspūdį tuometinei literatūrinei bendruomenei darė kuriančios moters iš Žemaitijos paveikslas. Lyginant su G. Giunterytė-Puzinienės debiutinio eilėraščių rinkinio išleidimu, kuris iš esmės apsiribojo artimųjų bei bičiulių ratu, K. Praniauskaitės eilėraščiai išties pasklido plačiau – tai rodo jų pristatymas Varšuvos spaudoje bei poetės kaip Lietuvos literatūros reprezentantės traktavimas.

3. Literatūrinės genties paieškos

Minėtomis publikacijomis prasidėjusi „K. Praniauskaitės“ tema spaudoje žymėjo ir poetės pastangas burti literatūrinę gentį. Poetiniuose dialoguose su Antanu Baranausku bei Gargždų dvare rezidavusiu Eugenijumi Rene (Eugeniusz Rönne, 1830-1895) kūrėsi savita literatūrinė gentis, kurioje K. Praniauskaitė turėjo progą išsakyti kūrybos sampratos klausimais, burti bei palaikyti kuriančius bičiulius.

¹³² *Ant upės krašto blindelė auga*, p. 107.

K. Praniauskaitės ir A. Baranausko poetinis dialogas užsimezgė 1855-aisiais, kai šie jauni, savo kūrybos dar viešai nespausdinę poetai apsikeitė pirmaisiais tekstais. Šis gestas buvo ir naujos kūrybinės bendrijos pradžia. Jauni poetai galėjo palaikyti vienas kitą keisdamiesi tekstais ir pastabomis. Būtent L. Hyde'o studijoje *Dovana* aprašyti mainai buvo vienas iš principų, kuriuo remiantis buvo kuriama ši bendrija – poetai buvo vienijami bendro kūrybos kaip dovanos supratimo, taip pat keitimasis tekstais reiškė abipusį dovanojimą bei dovanų priėmimą. Šis principas liudija ryšį su ikimodernia kūrybos samprata.

Pirmasis poetinio dialogo tekstas – 1855 m. K. Praniauskaitės eilėraštis „Jaunajam poetui“ („Do mlodego poety“) skirtas A. Baranauskui ir prasidedantis kreipiniu „Broli Kristuje“:

Broli Kristuje, nors Tavęs nepažįstu,
Minčių karalijoje regiu Tavo sielą
Ir, Dievo dovaną brangindama Tavy,
Aš sveikinu Tave širdim ir savo giesmele.
Tą šventą ugnį įžiebė krūtinėj Tavo didis Dievas:
Tai Dievo dovana – didžiulė paslaptis.
Tik Viešpačiui vienam už ją turi dėkoti;¹³³

Jau pirmose eilutėse išryškėja kūrybos kaip dovanos idėja. Poetė atpažįsta kitą poetą iš jo turimos „Dievo dovanos“. Šis atpažinimas – tai L. Hyde'o minimas dovanos įvardijimo momentas, būtinas jos tolesniam naudojimui. Šiuo atveju dovaną atpažįsta ir įvardija ne pats poetas, bet kitas, panašią situaciją jau patyręs kūrėjas. Šis pripažinimas, poeto vardo suteikimas vyksta poetinio dialogo forma, tad ir čia galima atpažinti L. Hyde'o minimą meno transformuojančią galią. Būtent eilėraštis, meno kūrinys, tampa paskatinimu A. Baranauskui, tuo metu patiriančiam kūrybinę krizę¹³⁴, patikėti turint savyje poezijos dovaną bei kurti toliau. Atsakydamas į šį tekstą A. Baranauskas parašo eilėraštį „Panelei Karolinai Praniauskaitei“, kuriame žodžiai „teikei garbingą vardą man poeto“ nuskamba kaip padėka už šio vardo suteikimą¹³⁵. Taigi, K. Praniauskaitės atsiųstas eilėraštis A. Baranauskui padeda išeiti iš kūrybinės krizės¹³⁶ bei paskatina kurti toliau.

Nors poetai ir nepažįstami, juos jungia būtent ši turima bendra dovana, susiejanti poetus dvasinės giminystės ryšiu. Dar daugiau – kūrybos dovanos bei tikėjimo dovanos jungiami poetai vienas kitą gali vadinti broliais ir seserimis. Šis kreipinys tuo metu neseniai nuo tėvų atsiskyrusiam A. Baranauskui paliko gilų įspūdį: „mielas žodis ‚Broli‘, [suskambėjęs] pirmą kartą išvažiavus nuo Tėvų šalia tokių rimtų ir kartu kažkokiu šventumu ir paprastumu dvelkiančių minčių, plačiai nuaidėjo, jei taip galima pasakyti,

¹³³ Reda Griškaitė, Tomas Andriukonis, *op. cit.*, p. 189, iš lenkų k. vertė Brigita Speičytė.

¹³⁴ Tomas Andriukonis, *op. cit.*, p. 190.

¹³⁵ Antanas Baranauskas, *Raštai I: Poezija*, Vilnius: Baltos lankos, 1995, p. 78-79.

¹³⁶ Tomas Andriukonis, *op. cit.*, p. 190.

tuščiose sielos erdvėse.“¹³⁷ Šis paradoksas atsispindi ir K. Praniauskaitės eilėraštyje „Sapnas“ („Sen“), kuriame veikėją atpažįsta ne motina ar kiti šeimos nariai, tačiau jaunuolis, besinešantis rožių ir laurų vainiką:

Tarp medžių ir gėlių ieškau brangių žmonių,
Mielos šeimos – savo draugų būrio,
Matau veidus, visus čia randu,
Sveikinuos širdingai ir kiekvieno klausiu –
Ar mane pažįsta? Regi širdį mano?
Ak, niekas nepažino – ir mylima motina
Manęs neatpažino...

<...>

Taip sutikau stebuklingą jaunuolį,
Žaviu žvilgsniu ir žodžiu jis sveikino mane.

Wśród drzew i kwiatów, szukam osób drogich,
Lubéj rodziny— mych przyjaciół mnogich
Widzę oblicza, wszystkich tu znajduję,
Witam serdecznie, wszystkich zapytuję
Czyli mię znają? widzą serce moje?
A ch nikt nie poznał— i matka kochana
Mnie nie poznała . . .

<...>

I tak spotkałam cudnego młodzieńca,
Wdzięczném spojrzaniem i słowem mię witał.¹³⁸

Tolimesniame siužete subjektė įpina rožę į jaunuolio vainiką taip simboliškai išreikšdama jam pripažinimą. Iš pavyzdžių matyti, jog ši dvasine bei kūrybine bendryste grįsta giminystė turi visai kitokią prasmę nei kraujo ryšiu susieti artimieji. Ji tvaresnė, sugebanti guosti net per atstumą ir užima pirmosios vietą.

Kitas K. Praniauskaitės užmegztas poetinis dialogas – tekstai, skirti Gargždų dvare gyvenusiam baronui E. Renėi. Šio dialogo tekstuose taip pat matyti pastanga burti kūrybine giminyste grįstą bendruomenę, E. Renė vadinamas „jauna broliška dvasia“¹³⁹, pradedančio poeto kūrybinės galios vadinamos „amžinąja ugnimi“: „Tegu ta amžinosios ugnies kibirkštėlė,/ Šviesos spinduliu iš tavo sielos teprasiveržia“¹⁴⁰. Tad kūrybos samprata šiuo atveju vėl pasireiškia kaip dieviškasis įkvėpimas, įdiegtas į poeto širdį ir turintis prasiveržti bei taip pasklisti po pasaulį – tai atspindi L. Hyde'o dovanos idėją, šią dovaną turintieji negali jos pasilaikyti sau, būtina sąlyga – dalinimasis.

¹³⁷ Antanas Baranauskas, , *Raštai 7(1)*: Dienoraštis, laiškai įvairiems adresatams, Vilnius: Baltos lankos, 2003, p. 306

¹³⁸ [Karolina Proniewska], *Piosneczki Karoliny Proniewskiej: Bogu na chwałę, na pamiątkę przyjaciółom*, Wilno: nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1858, p. 116-119. Prieiga per internetą: <https://polona.pl/item/piosneczki-karoliny-proniewskiej-bogu-na-chwale-na-pamiatke-przyjaciolom.OTI4OTY1NjA/8/#info:metadata> (žiūrėta 2020-06-13).

Filologinis vertimas darbo autorės.

¹³⁹ *Ant upės krašto blindelė auga*, p. 75.

¹⁴⁰ *Ibid.*, p. 75.

K. Praniauskaitė nepaisant skirtingos socialinės padėties ir šiuo atveju veikia kaip dialogo iniciatorė – E. Renė, palyginus su K. Praniauskaite, visuomenėje užėmė pranašesnę poziciją tiek kilme, tiek socialine padėtimi, kitaip nei A. Baranauskas, kilęs iš valstiečių. Anot B. Speičytės, būtent asmeninė rašytojos charizma ir galėjo būti esminis veiksnys, padėjęs K. Praniauskaitei tapti E. Renės kūrybine vedle:

K. Praniauskaitės atveju susiduriame su talentingo žmogaus charizma, asmenine poveikio galia, ne visuomet atradusia pakankamą kalbinę poetinės kūrybos išraišką. Nors K. Praniauskaitės poezija – galbūt tam tikru mastu dėl istorinių, taigi ir kalbinių, aplinkybių – regisi įstrigusi savame laike, anuomet ji galėjo būti sustiprinta poetės asmenybės traukos, tos papildomos kalbos įtaigos, kuria pasižymi su tikrais gyvenimo išbandymais susidūrę, jų patirtį asmeniškai suvokę žmonės.¹⁴¹

Taigi K. Praniauskaitė ryškėja kaip charizmatiška, stiprų poveikį aplinkiniams dariusi asmenybė, skatinusi kurti ir aukštesnės kilmės baroną. Poetų poetinio bendravimo rekonstrukcija liudija, kad apie K. Praniauskaitės fenomeną E. Renė greičiausiai sužinojo iš Varšuvos spaudoje pasirodžiusio straipsnio apie naują poetę žemaitę. 1856 m. Karolinai Praniauskaitei jis dedikavo eilėraštį „K... P... („Do K... P...“¹⁴²), kuriame žavimasi poetės debiutu:

Ta iškili poetė – žemaitė mergelė,
Dangaus jai angelai čia siunčia įkvėpimą!..
Net sklandanti virš Vyslos pranašė *balandė*
Ir tolesni jau broliai ja stebėtis ima!..

Garbė tad tau sesute, nesgi be vadovo
Pati radai sau kelią į garsus slaptingus!
Garbė ir tavo giesmei – širdin mūsų sminga
Ji subtiliais dejonių, skausmo gilaus tonais!..

Žmogaus akims neaiški – ateitis slaptinga,
Bet garsas tavo didis jau plačiai vilnija,
Aukštybėn sparnų Dvasios iškelta galingų,
Vaikų tu nepamirški žemės Žemaitijos!¹⁴³

Kaip ir A. Baranauskas, E. Renė sveikina jauną poetę pabrėždamas joje pastebėtą dangišką įkvėpimą – akivaizdu, jog K. Praniauskaitės kūrybinė sėkmė laikyta neeliniu fenomenu, pabrėžiamas „didis garsas“, sklindantis apie poetę bei savarankiškumas – kūrybinė sėkmė, pasiekta „be vadovo“. Akivaizdu, jog E. Renė buvo susipažinęs ir su poetės Deotimos K. Praniauskaitei dedikuotu eilėraščiu, kuriame išsakytas susižavėjimas K. Praniauskaitės kūryba. Šį įspūdį sustiprina džiaugsmas dėl žemaitiškos kilmės, tai laikoma visos Žemaitijos šviesuomenės laimėjimu. K. Praniauskaitės kūryboje E. Renė galėjo išvelgti ir bendrą besikuriančios poetinės „žemaičių mokyklos“, siejamos su regionine

¹⁴¹ Brigita Speičytė, „Dvarininko romantiko kūryba“, in: Eugenijus Renė, *Poezija. Žemaičių vaizdeliai*, vertė Regina Koženiauskienė, parengė Marius Mockus, Klaipėda: DRUKA, Gargždų krašto muziejus, 2019, p. 52.

¹⁴² Eugenijus Renė, *Poezija. Žemaičių vaizdeliai*, vertė Regina Koženiauskienė, parengė Marius Mockus, Klaipėda: DRUKA, Gargždų krašto muziejus, 2019, p. 91.

¹⁴³ *Ibid.*, p. 93.

romantizmo kryptimi,¹⁴⁴ dvasią – abiem poetams rūpėjo gimtojo regiono kraštovaizdžio, jo istorijos įprasminimas poezijoje. K. Praniauskaitės atsakymas nuskamba kaip bandymas išreikšti palaikymą E. Reni:

Kilk į aukštybes, jaunoji broliška dvasia!
Meilės, taikos, laisvės giesmė,
Šlovindama mūsų brangios žemės atminimą,
Būk mano skurdžios giesmės vadovu.¹⁴⁵

Poetą vadindama „broliška dvasia“ autorė nurodo ir juos siejantį dvasinės giminystės ryšį, paremtą vienas kito supratimu, juos vienijančia meile gimtam kraštui ir palaikymu kuriant. Šiomis dedikacijomis „dvasios broliams“ K. Praniauskaitė siekė burti ir bendrą gentį – jaunų kūrėjų, dar neturinčių vietos literatūros lauke, tačiau siejamų bendros pasaulėžiūros – jiems buvo be galo svarbus tikėjimas, dėmesys ir rūpestis gimtu kraštu ir kūryba, o podraug ir vienas kito palaikymas bei supratimas. Šis kūrybinis jaunimas yra bendruomenė, su kuria poetė solidarizuojasi, į ją deda viltis:

Jaunimas vadinamas žmonijos žiedu,
Dvasioje slepia meilės lobyną;
Savo gyvenimu tikėjimo – darbu mokslo,
O širdimi – laimės žemėje siekia.

Młdzież sie zowie kwiatem ludzkości,
W duszy ukrywa skarby miłości;
Życiem jej wiara – pracą nauka;
A serce – szczęścia na ziemi szuka.¹⁴⁶

Tad K. Praniauskaitė savo kūryba siekia burti jaunimą, kuriam rūpi kūryba bei „krašto meilė“ – tai savita regioninė literatūrinio jaunimo gentis, kurioje poetė vaidina svarbų telkėjos, būrėjos vaidmenį. Ši gentis atsieta nuo šeiminių bei socialinių ryšių, tačiau yra susijusi daug tvirtesniu dvasinės giminystės ryšiu.

Kaip ir G. Giunterytė-Puzinienė, K. Praniauskaitė literatūrinę gentį buria ir dedikuodama tekstus to meto literatūros autoritetams – abi autorės yra paskyrusios eilėraščius Adomui Mickevičiui. Jam mirus 1855-aisiais K. Praniauskaitė poetui dedikuoja eilėrašį „Rauda“ („Tren“). Poetė perfrazuoja „Pono Tado“ invokacijos eilutes žodžiais „Lietuva, brangi jo širdžiai tėvyne!“ („Litwo! Ojczyzno jego sercu miła!¹⁴⁷“) Žinomos invokacijos perfrazavimas rodo, jog poetė siekia užmegzti santykį su amžinybėn išėjusiu autoritetu, simboliškai naudodamasi jo kūryba kaip dovana. Poetė taip pat išreiškia susirūpinimą, ar atsiras dainius, galėsiantis prilygti A. Mickevičiui savo talentu: „Gal vėl Dainių palies dievo pirštas?/

¹⁴⁴ *Ibid.*, p. 57.

¹⁴⁵ *Ant upės krašto blindelė auga*, p. 75.

¹⁴⁶ [Karolina Proniewska], *Piosneczki Karoliny Proniewskiej: Bogu na chwale, na pamiatkę przyjaciolom*, Wilno: nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1858, p. 137. Prieiga per internetą: <https://polona.pl/item/piosneczki-karoliny-proniewskiej-bogu-na-chwale-na-pamiatke-przyjaciolom,OTI4OTY1NjA/8/#info:metadata> (žiūrėta 2020-06-13).

¹⁴⁷ *Ant upės krašto blindelė auga*, p. 78.

Ką ateitis vainikuos laurais?“¹⁴⁸ A. Mickevičiaus neeilinis kūrybinis talentas laikomas vertybe, turinčia pereiti kitam ir taip įgyti naują gyvenimą. Matyti, jog talento perdavimas yra veiksmas, kurio negali kontroliuoti žmogus – dainius palytimas Dievo piršto, o vainiką jam uždeda „ateitis“. Šis suvokimas parodo dovanos ir prekės skirtumą, pabrėžiamą L. Hyde'o – čia neskaičiuojami žmogaus nuopelnai, neatsižvelgiama į kilmę nesiekiamo dovanos paskirti racionaliai, visa tai įvyksta veikiau atsitiktinai.

Taigi K. Praniauskaitės literatūrinės genties būrimo procese atsispindi kelios dominantės. Tai – kūrybinio jaunimo bendruomenės, vienijamos kūrybinių aspiracijų, krikščioniškų vertybių, regioninio romantizmo idėjų (A. Baranauskas, E. Renė) telkimas bei bandymas savo autorystę legitimuoti tekstu dedikuojant literatūriniam autoritetams – šio žingsnio ėmėsi ir G. Giunterytė-Puzinienė, kuriai lygiavertį santykį kreipiantis į A. Mickevičių bei V. Sirokomlę užmegzti padėjo tautiškas. K. Praniauskaitės atveju literatūrinės genties būrime žengiamas naujas žingsnis – tai pastanga sutelkti literatūrinį jaunimą, kuriam rūpi regioninė kultūra, o socialinius skirtumus nusveria dvasinė bendrystė.

4. Autoteminis rašymas: romantinės bei ikimodernios autorystės sintezė

Poezijoje kalbėdama apie poezijos paskirtį, K. Praniauskaitė atskleidžia kelias jos autorystę charakterizuojančias perspektyvas. Viena vertus, tai poezijos kaip būdo tautos sąmoningumui ugdyti idėja, atsiskleidžianti V. Sirokomlei dedikuotame eilėraštyje „Giesmės tikslas“: tikru įkvėpimu grįstas eilėraštis gali uždegti „brolių širdis“ ir ašarų pakalnę paversti rojumi, tokia poezija geba įveikti ir neteisybę, luominę nelygybę bei į žmoniją atnešti daugiau meilės taip perkeisdama ją¹⁴⁹. Tai lemia ir moters poetės pasaulėvaizdis, kuriame esminės dominantės yra meilė, tikėjimas bei šeima:

Tačiau moteriai ir Danguje, ir žemėje,
Vienintelis širdies lobynas – tik meilė
Vienintelis giesmės tikslas – Dievas – ir šeima.

Lecz dla kobiety, w Niebie, na ziemi,
Jeden skarb serca – miłość jedyna,
Jeden cel pieśni – Bóg – i rodzina.¹⁵⁰

Tikėjimas ir šeima yra esminės sferos, apibrėžiančios tiek kūrybos paskirtį, tiek jos tematiką. Taigi, kaip ir G. Giunterytės-Puzinienės atveju, matome, jog moteris rašytoja XIX a. vidurio Lietuvoje siekia savo rašymą įteisinti susiedama jį su įprastai moters veiklai deramomis sritimis. Šiuo atžvilgiu moters autorystė kitokia nei vyro, ji įgyja unikalią paskirtį – atlikti didaktinę, dorovės, moralės ugdymo funkciją. Tai ir išlaisvina – moteris taip atranda savo unikalią, kitokią nei vyrų rašytojų vietą literatūros lauke. Šis

¹⁴⁸ *Ibid.*, p. 81.

¹⁴⁹ *Ant upės krašto blindelė auga*, p. 83.

¹⁵⁰ [Karolina Proniewska], *Piosneczki*, p. 200.

pasaulėvaizdis lemia ir kitokį poezijos vertinimą. Poetė pripažįsta savo giesmių menkumą, jų puošnumo trūkumą, tačiau eilių vertę stipriau nei auditorijos pripažinimas ar poetinė šlovė lemia emocinė įkrova:

Giesme mano, giesme palaiminga,
Nesi tu iš šio pasaulio:
Skurdi žemiškų puošmenų,
Turtinga šventų jausmų.

Pieśni moja, pieśni błoga,
Ty nie jesteś z tego świata:
W ziemskie ozdoby uboga,
W święte uczucia bogata.¹⁵¹

Šios eilutės pasitelkiamos ir kaip viso rinkinio epigrafas – taigi jas galima interpretuoti kaip programinę rinkinio nuostatą. Taip pat, panašiai kaip ir G. Giunterytės-Puzinienės atveju, prabylama apie negalėjimą „giedoti“, poetinį nepajėgumą – pasitelkiama nutrauktų liutnios stygų metafora. Šiuo atveju giedoti neleidžia skausmas, kančia, kurie kai kuriuose K. Praniauskaitės tekstuose tampa kūrybos šaltiniu:

Skausmas man vieną stygą nutraukė
Bet broliška meilė ir Dievo šlovė
Mielesni! O, mielesni mano liutnios garsai.

Boleć mi jedną stronę zerwała:
Lecz miłość bratnia, i Boża chwała
Milsze, o! milsze méj lutni dźwięki.¹⁵²

Taigi kūryba negali pakeisti tikėjimo bei kitų bendruomeninių vertybių, kurie paradoksaliai ir yra esminiai kūrybos šaltiniai. Kūrėjas K. Praniauskaitės tekste yra ir kitoks, nei aplinkiniai, palytėtas dieviško įkvėpimo, ir visgi integralus bendruomenės narys. Tai įrodo eilėraštis „Giesmės atpildas“ („Nagroda pieśni“), kuriame kalbama apie jauną poetą-pranašą, kurio kūrybos atpildas buvo bendruomenės būrimas, solidarumas ir buvimas šalia:

Giedojo ir broliai aplink susibūrė,
Ir naujos giesmės susimąstę klausėsi,
O už jų nuo žemės pakilo dvasia
Ir akys paplūdo gaudžiomis ašaromis,
Iš širdies ištryško palaimingų jausmų versmė –
Su meile nuskubėjo pas savo brangius brolius,
Ir atjautą veiduose jų įžvelgė
Ir su dėkingumo ašaromis sveikino naują gyvenimą.

Śpiewał, i bracia w koło się zebrali,
I nowój pieśni w zdumieniu słuchali,
A za nią dusze wzniosły się od ziemi,
I oczy łzami zabłyśły rzewnemi,
Z serca wytrysły zdroje uczuć błogich –
Spójrzył z miłością na swych braci drogich,

---

¹⁵¹ *Ibid.*, p. 134.

¹⁵² *Ibid.*, p. 121.

I współuczucie z oblicza wyczytał,
I we łzach wdzięcznych nowe życie witał.¹⁵³

Šio eilėraščio tonas įkvėptas, poetė kalba apie giesmininką kaip apie brolių, žmogų iš artimos aplinkos – jis reprezentuoja K. Praniauskaitės tekstais buriamą kūrybinį jaunimą, susietą lygiaverčiais dvasinės giminytės ryšiais. Toks kūrėjo tipas kontrastuoja su poeto-pranašo samprata, gaja romantinėje literatūros teorijoje. Kreipdamasi į V. Sirokomlę ji aiškiai nurodo į tuo metu vyravusią Lietuvos literatūros lauko hierarchiją:

Giedok Tautai, o mūsų auksinis Pranaše,
Paguosk Lietuvą – paguosk našlaitę,
Tu iš Adomo Liutnią paveldėjai,
Tave jis savo išrinktuojų laikė.

Śpiewaj dla Ludu o Wieszczu nasz złoty!
Pocieszaj Litwę – pocieszaj sieroty,
Tyś po Adamie, Lutnią odziedziczył,
Ciebie on do swych wybranych policzył.¹⁵⁴

Auksinis Pranašas vertinamas kaip turįs neeilinę galią paguosti tiek Lietuvą, tiek ir *našlaitę*, (turima galvoje pačią K. Praniauskaitę). *Išrinktieji* nuskamba ir kaip garbingas titulo suteikimas, tačiau kartu ir kaip atskyrimas nuo minios ar nuo kitų poetų. Našlaitės ir išrinktųjų akistata nelygi, K. Praniauskaitė jų atžvilgiu prisiima žemesnę poziciją:

Ir gaudžiose ašarose gailesčio spindulėlis švyti
Paguosk nuliūdusius – apleistus vaikus;
Giedok mums, pranaše, mūsų doriems tėvams,
Vaidilos giesme sužadink mumyse jausmus.

Pasakok mielą, nuoširdų pasakojimą,
O broliškos širdys tau pritaras,
Tavo auksinės liutnios stebuklingiems garsams,
Amžinos garbės giesmei – meilės ir doros.

I we łzach rzewnych, błogi promyk świeci. . .
Pocieszaj smutne— opuszczone dzieci;
Śpiewaj nam wieszczu, naszych ojców cnoty,
Budź w nas uczucie, pieśnią Wajdeloty.

Przemawiaj miłą, serdeczną gawędą,
A serca bratnie tobie wtórzyć będą,
Za cudnym dźwiękiem twojej lutni złotej,
Pieśń chwały wiecznej— miłości i cnoty.¹⁵⁵

Poeto ir auditorijos santykis tampa tėvo ir vaikų santykio ryšio atspindžiu, K. Praniauskaitė ketina „broliška širdimi“ tokią giesmę tik pakartoti, tačiau ne lygiavertiškai atliepti. Tad poetė siekia mimetiškai imituoti, o ne prisiimti savarankiškai kuriančiojo poziciją – čia vėl atsiskleidžia diskusija su romantine

¹⁵³ *Ibid.*, p. 150.

¹⁵⁴ *Ibid.*, p. 202.

¹⁵⁵ *Ibid.*, p. 203.

poeto-pranašo samprata. Autorė jaučiasi per silpna vadintis lygia su tokiu poetu kaip V. Sirokomlė, ji nepatenka tarp *išrinktųjų*, tačiau vis tiek mezga dialogą, o tai liudija ir autorinę drąsą. Kaip atsvara romantinio individualaus kūrėjo sampratai K. Praniauskaitės tekstuose veikia kūrybinio jaunimo genties būrimas, dvasinė giminystė, regioninė problematika, jungianti jaunos poetus bei specifika moters autorystė, glaudžiai susijusi su siekiu pamokyti, palaikyti tikėjimą, šeimos vertybes.

5. Moters autorystės specifika lyrikoje

5.1 Dėmesys moters vidiniam pasauliui

Autoteminių tekstų analizė parodė, jog vertybiškai orientuotą poeziją pati poetė siejo su moters autorystės specifika. G. Giunterytės-Puzinienės autorystė pasižymėjo moteriai taikomų tapatybių kova, K. Praniauskaitės atveju specifika yra individuali, jautri moters vidinio pasaulio atvertis. Eilėraštis „Moters širdis“ („Serce Kobiety“) kalba apie niūrią moters dalią šioje žemėje:

O vargše mergina!
Sutvėrime iš pūkų supūsta,
Tu kentėsi viena,
Nežinoma – užmiršta.

O dziewczyno ty biedna!
Istoto z puchu zwiana,
Ty będziesz cierpieć jedna,
Nieznana — zapomniana.¹⁵⁶

Tolimesniuose tekstuose taip pat pabrėžiamas moters vienišumas pasaulyje – tiek motina, tiek mergina šiame pasaulyje kenčia, tačiau skausmą girdi tik dangus ir „broliai angelai“ („bracia – Anieli“). Moters kančios skirtos ne žemei, kur nėra artimų žmonių („Žemėje neturi brolio“, „Na ziemi niemasz brata“). „Būk tu tikra motina,/ Būk angelu žemėje.“ („Bądź ty matką prawdziwą,/ Bądź Aniołem na ziemi“)¹⁵⁷ – tokiais kvietimais kreipiamasi į moterį. Šis „angelo žemėje“ motyvas skamba paradoksaliai – niūrios kančios paženklintam gyvenimui, kur moters būtis yra visiškai vieniša, angeliška būtis atrodo kaip visiška priešingybė. Buvimas angelu šiame kontekste reiškia žemiškumo išsižadėjimą ir antgamtinį žvilgsnį, skatinantį į žemės vargus žvelgti iš eschatologinės perspektyvos. Tačiau tokio buvimo neįmanomumas K. Praniauskaitės poezijos problematiką priartina prie G. Giunterytės kūryboje atsiskleidžiančio tapatybių konflikto – angelo motyvas ten nėra tradiciškai perimamas iš krikščioniškos simbolikos, tačiau įgyja negailestingo mirties lėmėjo ar bauginančiai sekančio šešėlio pavidalus. K. Praniauskaitės tekste buvimas angelu laikomas alternatyva rezignacijai kančios kupiname pasaulyje, tačiau tokia alternatyva sunkiai įgyvendinama – tai sugestijuoja teksto emocinis koloritas bei

¹⁵⁶ [Karolina Proniewska], *Piosneczki*, p. 179.

¹⁵⁷ *Ibid.*, p. 181.

neišvengiamas kančios nuosprendis. Pasikartojanti mintis, jog moters gyvenimas esti neįmenama paslaptis, taip pat nenurodo aiškaus išeities taško iš kančios. Jos būties mistiškumas siejamas su angelo simbolio mistiškumu – būtybe, esančia tarp žmogaus ir dvasios, tačiau konkrečiai sunkiai apibrėžiama. Panašiai žvelgiama ir į moters gyvenimo žemėje slėpinį. Eilėraštis „Rauda arba Motinos sapnas“ („Tren czyli Sen Matki“¹⁵⁸), kur apmąstoma motinos, netekusios vaiko, dalia. Motinos širdis pavadinama „Dievo Bažnyčia“ („O matko, twe serce jest Bożym kościołem“), kur sutelpa ir tikėjimas, ir rūpestis vaikais, kuriuos ši gano tarsi piemu. Tad moters vaizdinys K. Praniauskaitės kūryboje beveik neatsiejamas nuo vienišumo, kančios bei gilaus ryšio su anapusybe – moteris ir rūpinasi žemiškais rūpesčiais, ir turi į šiuos rūpesčius žvelgti iš „angeliškos“ amžinybės perspektyvos. Moters būties vienvė, kai nėra artimų šeimos narių, bei kančią įveikti padeda dvasinė giminystė – iš dangaus gelbstintys broliai-angelai ir seseriškai globojanti mergelė Marija.

Greta moters dalios apmąstymo K. Praniauskaitės lyrikoje atsiranda ir atjaučiančios intonacijos. Eilėraštis „Merginos gedulas prie sužadėtinio kapo. Skiriama A. S.“ („Żal dziewicy nad grobem narzeczzonego. Ofiarowany A. S.“¹⁵⁹) jautriai atskleidžia mylimojo netekusios našlaitės merginos dramą – čia susijungia ir gedulas dėl mirusiojo, ir skausminga vienvės atvertis. Tekstas net šiek tiek primena raudos žanrą, kur spontaniškai apdainuojamas mirusiojo atminimas bei skausmas, likęs po netekties. Nėra žinoma, ar tekstas dedikuotas pažįstamai merginai, patyrusiai nelaimę, ar yra paremtas pačios poetės patirtimi – F. Rimkevičiaus atsiminimuose minima nelaiminga poetės meilė, patirta jaunystėje gali būti susijusi ir su šiuo siužetu. Tačiau akivaizdu, jog tekstas rodo ryškiau individualizuotą lyrinį subjektą – nesvarbu, ar tai asmeninė patirtis, ar empatija kito nelaimei. Panašiam tekste „Mano mielajai“ („Do mojej Ukochanej“¹⁶⁰) į merginą, patiriančią skausmą, krepiamasi angelo vardu – atsikartojantis angelo įvaizdis šiuo atveju vėl nurodo ir į mielumą, tyrumą, ir į neišvengiamą žemišką kančią:

Atverk man gilią širdies žaizdą,
Melsiuos ir kentėsiu kartu,
Tapsiu tavo sielos sese,
Tu visuomet man liksi Angelu.

Otworz mi serca głęboką ranę,
Będziem się modlić i cierpieć społem,
Niech siostrą duszy twojej zostanę,
Ty zawsze dla mnie będziesz Aniołem.¹⁶¹

---

¹⁵⁸ *Ibid.*, p. 168-171.

¹⁵⁹ *Ibid.*, p. 162.

¹⁶⁰ *Ibid.*, p. 193.

¹⁶¹ *Ibid.*, p. 193.

Vadindama save „seseriška siela“ subjektė siekia atjausti, empatiškai kartu išgyventi kenčiančios merginos dramą. Tad K. Praniauskaitės autorystė išsiskiria gilesniu emociniu matmeniu, pastanga atjausti kenčiančius, apraudoti mirusius ir visa tai sudėti į kūrybą. Simboliškai su šiuo aspektu susijęs gegutės motyvas – V. Pšibilskio publikacijoje *Varšuvos laikraštyje* K. Praniauskaitė lyginama su šiuo paukščiu, kuris tradiciškai laikomas mirties, nelaimės pranašu, gegutės balsas liaudies dainose geba nuraminti širdį, apraudoti mirusius.

5.2 Pozicija moterų literatūrinės genties atžvilgiu

Šis specifinis moters autorystės aspektas – jautrumas, empatija visgi to meto literatūros kontekste nebuvo vieningai moterų literatūroje taikoma tendencija. Šiuo atžvilgiu K. Praniauskaitė skiriasi nuo G. Giunterytės-Puzinienės, kurios autorystė pasižymėjo pastanga atliepti bendruomenės poreikius bei prisiimti bendruomenės narės poziciją, o K. Praniauskaitės poezijoje daug giliau išreikštas individualių išgyvenimų matmuo. Tuo K. Praniauskaitė skyrėsi ir nuo Deotimos, kurios kūrybos samprata nesutapo su žemaičių poetės. Deotimai skirtas retorinis klausimas „Esi tu pranašas ar angelas?“ („Wieszczem jesteś – czy Aniołem?“) nuskamba ir kaip dviejų poetinių pašaukimų sugretinimas: romantinio autoriaus-pranašo ir moters įvaizdžiui labiau darančio angelo sampratų palyginimas. Deotima traktuojama kaip literatūros lauke esanti panaši kūrėja, seseriška siela, savitai gebanti sujungti savyje ir kiek svetimo romantinio genijaus/pranašo, ir kiek artimesnį angelo įvaizdžius. Tačiau iš kelių Deotimai dedikuotų eilėraščių matyti, jog dialogas nėra lygiavertis:

Blankų mano užsidegimą vadini Aukuru
Iš tos žiežirbos jaučiu,
Jog esu niekas prieš Dievą,
Ir niekas esu prieš tave.

Mdły mój zapal zowiesz Zniczem,
Z tą iskierką czuję w sobie,
że przed Bogiem jestem niczem,
I niczem jestem przy tobie.¹⁶²

Tačiau pranašumo ir taip pat lygybės suteikia ta pati kūrybos dovana, turima abiejų kūrėjų ir gauta iš Dievo, taigi tikėjimas išlaisvina, leidžia nepaisyti skirtingų padėčių literatūros lauke. *Varšuvos laikraštyje* V. Pšibilskio publikuotame tekste apie K. Praniauskaitę iš poečių dialogo paimta *gegutės* ir *erelės* skirtis vertinama kaip skirtingų poečių reprezentuojamų regionų pasekmė:

Galbūt tai paradoksas, bet mums atrodo, kad jų [t. y. Lenkijos ir Lietuvos poečių] polinkius galima paaiškinti kraštu, kuriuose jos gimė, sąlygomis. Deotima – tai erelė, kuri sklandydama aukštybėse vienu drąsiu žvilgsniu apmeta visą gyvenimą, tačiau pakilusi virš debesų nieko neturi bendra su tuo gyvenimu; ji kyla vis aukščiau ir aukščiau į dvasines sferas, o ašarų ir vargo pakalnė kaskart tolsta ir išnyksta iš jos dvasios akių.

---

¹⁶² *Ibid.*, p. 203.

Praniauskaitė – tai gegutė (kaip pati save vadina), ilgesinga, savo gimtajame šile niūniuojanti graudžią dainelę, verkia vienomis ašaromis su savo sesutėmis, gyvena bendru džiaugsmu, kenčia žemiškai, nes tai – šeimos idėjos atspindys; idėjos šeimos, į kurią paprastai susitelkia moters moralinė sąmonė. Lietuvoje šeimos idėja ypač vyrauja, ir todėl visi mūsų giesmininkai jai tarnauja. Karalystėje, kuri yra pagauta visuomeninio gyvenimo srovės, nebėra laiko pažvelgti į save, susiburti aplink šeimos židinį – ten rūpi visuomenės gyvenimo klausimai, [gyvenimo], kuriame pražūva individualybės, ir iškyla bendri dėsniai. Atleiskite už mūsų paradokšą, tik nemeskite akmenis, nes juk iš anksto įspėjome, kad tai paradokšas.

Može to paradoks, ale nam się zdaje, iż ich dążności mogłyby się wytłumaczyć względem stanowiskiem prowincyj, w których się urodziły. Deotyma, to orlica, co szybując w górnych strefach, jednym śmiałym rzutem oka wszystkie życia pochwyć, ale uniesiona po nad obłoki, nic z tem życiem nie ma wspólnego; wciąż się ona unosi wyżej i wyżej w duchowe krainy, a padół płaczu i niedoli coraz się oddala i niknie dla jej duchowego oka.

Proniewska, to zuzula (jak siebie nazywa), tęskliwa, co w rodzinnym gaju nuci żałościwą piosnkę, płacze wspólnemi ze swojemi siostrzycami łzami, żyje wspólną radością, boleje po ziemsku, bo to odbicie idei rodziny— idei rodziny która w stanowisku moralnem kobiety zwykle się zasklepia.— Na Litwie przeważnie panuje idea rodziny i dla tego każdy z naszych śpiewaków jest posłaunikiem tej idei.— Królestwo, po rwane prądem życia społecznego, nie ma chwili czasu wejrzeć w siebie, skupić się koło rodzinnego ogniska — obchodzą je kwestye zbiorowego życia, wśród którego giną indywidualności a wyłaniają się ogólne prawa. — Wybaczcie za nasz paradoks, ale nie rzucajcie kamieniem, bośmy z góry zapowiedzieli, że to paradoks.¹⁶³

Taigi K. Praniauskaitė šiame epizode pristatoma kaip šeimos vertybių saugotoja, atstovaujanti dar archaišką, modernybės nepaliestą Lietuvą, kurioje ir tradicinės vertybės dar tebėra deramai gerbiamos. Tačiau, kaip aptarėme, moters dalia K. Praniauskaitės tekstuose dažnai siejama su vienišumu, skausmu, kančia – kūryba tik padeda tai išreikšti, tačiau šio skausmo nesumažina. Deotima, priešingai, atstovavo poziciją, jog tradiciškai moteriai priskiriama šeima ir kūrybinė veikla nėra suderinamos:

Jeigu nori tapti poete, turi visiškai išsižadėti įprastinės moters gyvenimo, santuokos ir motinystės. O jei nori šokti vakarėliuose, turėti konkurentų ir ištekėti, nėra nė kalbos apie poeziją. Mūzos pavydžios ir nemėgsta dalintis. Apsispręsk!

Jeżeli chcesz zostać poetką, musisz na zawsze wyrzec się życia przeciętnej kobiety, małżeństwa i macierzyństwa. A jeśli chcesz tańczyć na balach, mieć konkurentów i wyjść za mąż, mowy nie ma o poezji. Muzy są zazdrosne i nie dzielą się z nikim. Wybieraj!¹⁶⁴

Akivaizdu, jog abi poetės suvokė skaudžią moters gyvenimo dilemą, tačiau skirtingai ją išreiškė kūryboje, tad Deotimos ir K. Praniauskaitės seserystė kiek komplikuoata – autorės patiria panašią kūrybos situaciją, tačiau nėra vienijamos vertybinio pagrindo. K. Praniauskaitės poezijoje dažnas vienvėdis momentas, egzistencinė moters gyvenimo vienuma simboliškai siejasi ir su kūrybine vienvėdis – buvimu „be vadovo“ literatūros lauke bei panašiai vertybiškai mąstančių moterų literatūrinės genties stygiu. Kaip matyti iš poetinių dialogų analizės, vienišumo, našlaitystės problema K. Praniauskaitės poezijoje ryški, o atsivėrusią tuštumą užpildyti bandoma ieškant dvasinių giminaičių – kūrybos bičiulių, gebančių suprasti ir atjausti poetės sielą, arba dvasinės pagalbos iš dangaus. Tad kūryba K. Praniauskaitės autorystėje veikia kaip būdas surasti tiek kūrybinę bendriją, tiek „dvasios gimines“.

¹⁶³ [Wacław Pszybylski], *op. cit.*, p. 4.

¹⁶⁴ Bąbel A., „Kłopoty z Deotymą”, „Napis. Pismo poświęcone literaturze okolicznościowej i użytkowej” 2015, Seria XXI, p. 107. Cit. pgl. Krystyna Syrnicka, „Deotyma i Proniewska: dwugłos poetycki“, in: *Bibliotekarz Podlaski*, 2/2019 (XLIII), p. 294.

5.3 Simbolinė istorinių bei mitologinių moterų gentis

Kūrybinė vienatvė sprendžiama simboliu gestu – K. Praniauskaitės kūryboje atsiranda mitologiniai bei istoriniai moterų gyvenimo siužetai, su kuriais tapatinis gali ir pati poetė. Simboliškai šią temą papildo ir K. Praniauskaitės išversta „Eglės žalčių karalienės“ pasaka. Pasirinkimas versti būtent šią J. I. Kraševskio poemos *Anafielas* dalies „Vitolio rauda“ dalį gali būti traktuojamas ne kaip atsitiktinis veiksmas, o pastanga tiek į lietuviškų tekstų korpusą, tiek į savo kūrybos lauką įtraukti mitologinį siužetą apie moters dramą. Anot R. Mikšytės, „K. Praniauskaitė, savaip susitapatindama su pasakos heroje, moteriškai atjautė Eglės dramą – vienatvės, našlės likimo siaubą.“¹⁶⁵ Ši mintis susisieja su K. Praniauskaitės poezijoje itin ryškiu našlaitės, vienišos šiame pasaulyje merginos motyvu. Šis tapatinimasis gali turėti ir gilesnį motyvą – Eglė į lietuvių tautosaką įsirašo kaip narsi moteris, žengianti įprastai moteriai nežinomą ir nepasiekiamą keliu. Pasakos siužetas vaizduoja moterį, apsisprendusią pereiti iš įprasto žemiško gyvenimo į nepažintą, mistinį pasaulį. Taip palikdama įprastas tradicinei bendruomenei gyvenimo formas ji simboliškai nuo šios bendruomenės atsiskiria. Tačiau svarbu, jog vertybiniai Eglės sprendimai nesikerta su krikščioniška morale: ji yra ištikima vyrui, rūpinasi šeima, elgiasi sąžiningai, yra stipri moteris. Taigi ji žymi drąsą keisti savo buitį, tačiau daro tai moraliai. Ši istorija gali būti interpretuojama kaip K. Praniauskaitės pozicijos literatūros lauke paralelė: moters, žengiančios į jai svetimą sferą bei ieškančios ten savo vietos, istoriją, kurioje būtina apsibrėžti svarbiausias vertybes: sąžinę, tikėjimą, ištikimybę šeimai, galų gale šio siužeto tautosakiškumas atspindi ir antrosios romantikų bangos tautines aspiracijas, bandymą modernėjančiam žmogui padėti nenutolti ir nuo savo šaknų.

Jei Eglė yra mitologinė herojė, su kuriuo autorė netiesiogiai tapatinasi, tai Birutė tokią funkciją atlieka istorinėje plotmėje – kaip G. Giunterytė-Puzinienė dramos kūrinį paskyrė savo idealu laikytai Jadvygai, panašiai į savo kūrybos lauką K. Praniauskaitė įtraukė Birutę: itin svarbų vaidmenį ji atlieka poemoje apie Žeimaičių Kalvarijos atlaidus, taip pat iš F. Rimkevičiaus atsiminimų sužinome, jog poetė rinko medžiagą ir ketino parašyti poemą apie šią istorinę veikėją¹⁶⁶.

Birutė – vaidilutė, anot legendos, sužavėjusi kunigaikštį Kęstutį ir tapusi kunigaikštienė. Šioje legendoje esama paralelių ir su tautosakine Eglės Žalčių Karalienės istorija – Birutė sulaužo nusistovėjusią tradiciją bei pažadą visą gyvenimą saugoti šventąją ugnį ir išteka už kunigaikščio. K.

¹⁶⁵ Regina Mikšytė, *op. cit.*, p. 11.

¹⁶⁶ *Ant upės krašto blindelė auga*, p. 218.

Praniauskaitė su Birute lygina žemaičių kraštą bei jo dorą ir vėliau organiškai įveda krikščionišką Mergelės Marijos motyvą:

Bet slypi lobis didesnis, šventesnis
Už vaidilutę (ji gi ištekėjo...)
Čia, Žemaitijoje, vietoj nuošalesnėj,
Motina Dievo stebuklais garsėja.¹⁶⁷

Dievo Motina pristatoma kaip „didesnis lobis“ nei Birutė, tačiau nėra priešinama menkinant pagonišką legendą apie vaidilutę. Priešingai, Žemaitijos istorija sklandžiai nupasakojama pasitelkiant moteriškąjį naratyvą. Juo apibendrinamos K. Praniauskaitės moteriškosios tradicijos lietuvių literatūroje ir istorijoje paieškos – čia susijungia ir pasakos (mitinė), ir istorinė asmenybė, taip pat ir Dievo Motina, moterų tapatybės paieškas susiejanti ir su dvasine sfera. Tai dar viena sakymo scena, kurios pagalba išreiškiamas susidomėjimas savo kraštu, jo istorija ir papročiais. Taip tarsi siekiama suteikti jam daugiau vertės, auginti susidomėjimą tuo, kas glūdi šaknyse, tačiau nėra plačiai žinoma bei vertinama.

Taigi matome, jog abi autorės bandydamos apsibrėžti savo vietą literatūros lauke bando remtis mitologiniais bei istoriniais siužetais, kuriuose figūruoja moterys – drąsios, novatoriškos, pirmeivės, tačiau ištikimos šeimos vertybėms, turinčios tvirtą moralinį stuburą, pasiaukojančios ir vertinančios ištikimybę. Šios simbolinės moterų figūros pasirenkamos tarsi tam tikra sakymo scena, padedanti asmeninį kontekstą susieti su kultūriniu naratyvu.

---

¹⁶⁷ *Ibid.*, p. 41.

Išvados

Gabrielės Giunterytės-Puzinienės ir Karolinos Praniauskaitės autorystės analizė atskleidė moterų kūrybos specifiką XIX a. vidurio Lietuvoje. Moterys, išeinančios į literatūros lauką, privalėjo asmenines kūrybines aspiracijas suderinti su to meto visuomenėje vyraujančia literatūros samprata ir požiūriais į moters vaidmenį. Tai glaudžiai susiję su moters socialine padėtimi bei individualia talento brandimo aplinka – abu šie veiksniai gali tiek riboti, tiek skatinti polinkį į kūrybą. Būtent todėl itin svarbus tampa tarpininko vaidmuo – G. Giunterytės-Puzinienės autorystės formavimuisi įtakos turėjo svarbūs pagalbininkai kūrybos tematikos, technikos tobulinimo klausimais – Ignacijus Chodzka, Antanas Edvardas Odynečas. K. Praniauskaitės debiuto istorijoje svarbus Mykolo Balinskio vaidmuo, taip pat šeimos narių pagalba mezgant kontaktus su leidėjais bei kitais kūrėjais. Tarpininkų ryškus indėlis į abiejų moterų autorystę gali būti laikomas bendruomeninės autorystės pavyzdžiu – moteriai įeiti į literatūros lauką buvo reikalingos kolektyvinės pastangos.

Tarpininko poreikis ir abiejų moterų kūrybos viešinimo aplinkybės atskleidžia polinkį kontroliuoti moterų autorystę – savavališkai skelbti jų tekstus, redaguoti tematiką, kurti autorinį įvaizdį viešumoje. Moters kūrybos viešinimas reiškė išėjimą iš įprastai moters veiklą ribojusios privačios namų erdvės, taigi kėlė pavojų ir moters reputacijai bei garbei. Dėl rankraštinės literatūros specifikos abiejų autorių kūryba lengvai sklido nuorašais ir jų abiejų reputacijai buvo sukelta grėsmė – G. Giunterytei kilo pavojus, kad jos eilėraščiai bus išleisti svetimo žmogaus, K. Praniauskaitės poezija, pasiekusi *Varšuvos dienraščio* redakciją, išprovokavo klaidinančią publikaciją.

Abiejų autorių literatūrinių debiutų aplinkybės leidžia daryti išvadą, jog per dešimtmetį, skiriančią abiejų kūrėjų atėjimą į literatūros lauką, pakito ir kultūros lauko situacija. G. Giunterytės-Puzinienės debiutas bei tolimesnė literatūrinė veikla buvo lokali, atliepė saloninės literatūros poreikius, o po dešimtmečio matomas išryškėjęs rašančių moterų lūkestis – K. Praniauskaitė yra moteris autorė, laikoma Lietuvos, jos regioninės kultūros reprezentante ir gali būti gretinama su Lenkijos rašytojomis. Šis lūkestis sietinas su VLAK įkūrimu ir šios institucijos veiklos programa. K. Praniauskaitės debiutas atliepė ir nacionalinės kultūros puoselėjimo lūkesčius – žemaitė poetė leido Lietuvai lygintis su kaimynine Lenkija, taip pat savo kūryba įsirašė į tuometinio romantinio regionalizmo tradiciją.

Abi autorės susidūrė su poreikiu specifiškai legitimuoti savo autorystę. Viena vertus, tai rodo žanro pasirinkimas – religinė poezija buvo vienas iš tuometinę moters misiją atitinkančių žanrų – iš moters buvo tikimasi moralės ugdymo, dorovės palaikymo, šeimos bei tikėjimo puoselėjimo. Autorystės legitimavimas vyko ir apsibrėžiant savo poziciją literatūrinėje gentyje per dedikacijas kitiems literatūros

lauko veikėjams, kuriomis mezgami ryšiai, ieškoma santykio, vykdomi literatūriniai mainai. Toks dovanojimu grįsto literatūros lauko įvaizdis palankesnis abiem kūrėjoms, jame veikia ir krikščioniška pasaulėjauta – abi kūrėjos įkvėpimą laiko Dievo skirta dovana, nepaklūstančia kūrėjo norams bei publikos lūkesčiams.

Tokia kūrybos samprata K. Praniauskaitės atveju veikia kaip išlaisvinantis veiksnys – K. Praniauskaitė savo kūryba siekia burti skirtingų luomų jaunimą, kuriam rūpi kūryba bei „krašto meilė“. Tai savita regioninė literatūrinio jaunimo gentis, kurioje poetė vaidina svarbų telkėjos, būrėjos vaidmenį. Ši gentis atsieta nuo šeiminių bei socialinių ryšių, tačiau yra susijusi daug tvirtesniu dvasinės giminystės ryšiu.

Akivazdu, jog romantinė autorystės samprata veikia abiejų rašytojų kūrybą – su poeto pranašo įvaizdžiu polemizuojama, abi kūrėjos nesijaučia vertos priimti šį vaidmenį. Tokia autorinė pozicija ypač koreliuoja su abiem rašytojoms būdinga krikščioniškąja pasaulėvoka, leidžiančia paaiškinti ir kūrybos kilmę (Dievo dovana) ir kūrybinių mainų pobūdį (krikščioniškoje) bendruomenėje (dovanos sklaida, palaikanti bendruomeninius ryšius per bendras krikščioniškas vertybes bendruomenėje kaip šeimoje). Tokia moteriškoji autorinė savivoka iškyla kaip kompromisas tarp moters rašymo ir tradicinio moters vaidmens visuomenėje.

Šis specifinę moters autorystę apibrėžiantis kompromisas skirtingai reiškiasi abiejų autorių kūryboje. G. Giunterytės-Puzinienės atveju tai atspindi įtampa tarp nuasmenintos autorystės, ypač vyraujančios religinėje lyrikoje, kai subjektas kalba kaip bendruomenės narys, neužimdamas individualios pozicijos, ir prasiveržiančio oponavimo tradiciškai moteriai taikomam angelo įvaizdžiui. K. Praniauskaitės poezijoje šis įvaizdis taip pat gajus bei pasirodo vidinį moters pasaulį atskleidžiančiuose tekstuose – su švelnia, jautria moters prigimtimi kontrastuoja neišvengiamai jos gyvenimą lydinti kančia bei egzistencinė vienatvė. Abiejų autorių kūryboje atsiranda simbolinės istorinių bei mitologinių moterų figūros, su kuriomis šios rašančios moteris gali netiesiogiai tapatintis: tėvynei bei šeimai pasiaukojančių Jadvygos bei Birutės paveikslai, Eglės žalčių karalienės – drąsios, moralios, tačiau galiausiai kančiai pasmerktos moters drama. Taigi šie pavyzdžiai rodo, jog abi kūrėjos taip kompensuoja moterų literatūrinės genties trūkumą – tiek ieškomamos jos pėdsakų praeityje bei mitologijoje, tiek pačios savo tekstais burdamos potencialią bendruomenę.

Taigi atliktas tyrimas pateikė detalesnę G. Giunterytės-Puzinienės bei K. Praniauskaitės autorystės bei kūrybos analizę, taip užpildydamas XIX a. vid. moterų literatūros Lietuvoje tyrimų spragą bei atskleisdamas naujų šio laikotarpio istorinio bei literatūrinio konteksto bruožų.

Literatūros sąrašas

Šaltiniai:

[Anonimas], „Przegląd tygodniowy“, *Dziennik Warszawski*, 85 (18[20]–03), 1856, p. 1-3.

Ant upės krašto blindelė auga: eilėraščiai lietuvių ir lenkų kalbomis, parengė, įvadą ir komentarus parašė Regina Mikšytė, Vilnius: Vaga, 1987.

Baranauskas, Antanas, *Raštai I: Poezija*, Vilnius: Baltos lankos, 1995.

Baranauskas, Antanas, *Raštai 7(1): Dienoraštis, laiškai įvairiems adresatams*, Vilnius: Baltos lankos, 2003.

Dalevskytė-Sierakauskienė, Apolonija, *Atsiminimai*, parengė Tamara Bairašauskaitė, Jolanta Sikorska-Kulesza, iš lenkų kalbos vertė Tamara Bairašauskaitė, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2019.

Frankas, Jozefas, *Atsiminimai apie Vilnių*, iš prancūzų kalbos vertė Genovaitė Dručkutė, Vilnius: „Mintis“, 2001.

G[ünther], G[abriela], „Juž karnawał“, in: *Motyl*, 1828, nr. 15, p. 119. Prieiga per internetą: <https://polona.pl/item/motyl-1828-nr-15-6-czerwca,NDcyNjU3MzE/0/#info:metadata> (žiūrėta 2020-06-13).

Giunterytė-Puzinienė, Gabrielė, *Vilniuje ir Lietuvos dvaruose*, iš lenkų kalbos vertė Irena Aleksaitė, Vilnius: Tyto alba, 2018.

[Günther, Gabryela], *W imie Boże*, przez Gabryelę Günther, Wilno: Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1843. Prieiga per internetą: <https://polona.pl/item/w-imie-boze,NDAwMTAxNTM/8/#info:metadata> (žiūrėta 2020-06-13).

[Proniewska, Karolina], *Festyna Wielkiej Kalwaryi na Żmudzi*, Opowiadanie Karoliny Proniewskiej, Wilno: Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1856. Prieiga per internetą: <https://polona.pl/item/festyna-wielkiej-kalwaryi-na-zmudzi-opowiadanie-karoliny-proniewskiej,OTI4OTY1NjE/6/#info:metadata> (žiūrėta 2020-06-13).

[Proniewska, Karolina], *Piosneczki Karoliny Proniewskiej: Bogu na chwałę, na pamiątkę przyjaciolom*, Wilno: nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1858. Prieiga per internetą:

<https://polona.pl/item/piosneczki-karoliny-proniewskiej-bogu-na-chwale-na-pamiatke-przyjaciolom,OTI4OTY1NjA/8/#info:metadata> (žiūrėta 2020-06-13).

Praniauskaitė, Karolina, „Žalčio motė“, in: Speičytė, Brigita, sud., *Poezija Žemaičių ir Lietuvos: XIX amžius*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2016, p. 108-128.

[Pszybylski, Wacław], Wacław P., „Poszedł drogą wiodącą do lasu...“, *Gazeta Warszawska* 175 (25-06[07-07]), 1856, p. 3-4.

[Puzynina, Gabryela], *Dzieci litewskie, ich słówka, odpowiedzi, postrzeżenia: edycja druga poprawna i pomnożona*. Z prawdziwych wydarzeń zebrała Autorka w imię Boże, Wilno: Nakładem A. ASSA Księgarza w Wilnie, 1856.

[Puzynina, Gabryela], „Głos siostry Litwinki“, z Ginterów Gabryela Puzynina, in: *Czas. Dodatek Miesięczny*, 1858, R.2, t.12, z. 34, p. 161-163. Prieiga per internetą: <https://polona.pl/item/czas-dodatek-miesieczny-r-3-t-12-z-34-pazdziernik-1858,Nzg3MDg2MDM/0/#info:metadata> (žiūrėta 2020-06-13).

Puzynina, Gabryela Ks., *Jadwiga: Dramat historyczny z XIV w.*, w 5 aktach – 6 odsłonach, Lwów Nakład wydawnictwa Mrówki, 1870.

Puzynina, Gabriela, *Małe a prawdziwe opowiadania*, Wilno: J. Zawadzki, 1857. Prieiga per internetą: <https://polona.pl/item/male-a-prawdziwe-opowiadania,NDawMTAxNTA/4/#info:metadata> (žiūrėta 2020-06-13).

[Puzynina, Gabryela] „O nauczycielstwie. Przez Gabrijellę z G. Puzyninę. List młodego nauczyciela do siostry będącej w tymże zawodzie“, in: *Kółko Domowe: pismo poświęcone polskim rodzinom*, R. 5, 1865, z. 21 + dod., p. 324-326. Prieiga per internetą: <https://polona.pl/item/kolko-domowe-pismo-poswiecone-polskim-rodzinom-r-5-z-21-1-listopada-1865-dod,NzI2ODYwOTc/3/#info:metadata> (žiūrėta 2020-06-13).

[Puzynina, Gabryela], *Pisma prozą i wierszem przez autorkę w imię Boże*, T. 1, Wilno: Nakładem A. ASSA Księgarza w Wilnie, 1856. Prieiga per internetą: <https://polona.pl/item/proza-i-wierszem-t-1,NDawMTAxNTE/8/#info:metadata> (žiūrėta 2020-06-13).

[Puzynina, Gabriela], *W imię Boże: dalej w świat! zbiór poezyj dawniejszych i nowych*, Wilno: J. Zawadzki, 1859. Prieiga per internetą: <https://polona.pl/item/w-imie-boze-dalej-w-swiat-zbior-poezuj-dawniejszych-i-nowych,NDawMTAxNTQ/4/#info:metadata> (žiūrėta 2020-06-13).

Rimkevičius, Felicijanas, „Karolina Praniauskaitė. *Atsiminimai*“, in: *Ant upės krašto blindelė auga. Eilėraščiai lietuvių ir lenkų kalbomis*, parengė, įvadą ir komentarus parašė Regina Mikšytė, Vilnius: Vaga, 1987, p. 207–218.

Renė, Eugenijus, *Poezija. Žemaičių vaizdeliai*, vertė Regina Koženiauskiene, parengė Marius Mockus, Klaipėda: DRUKA, Gargždų krašto muziejus, 2019.

[Syrokomla, Wladyslaw] *Poezje Ludwika Kondratowicza (Władysława Syrokomli)*, Wyd. zupełne na rzecz wdowy i sierot autora, T. 7, Warszawa: skl. gł. Gebethner i Wolff, 1872. Prieiga per internetą: <https://polona.pl/item/poezye-ludwika-kondratowicza-wladyslawa-syrokomli-t-7,ODY4MjKxMjM/6/#info:metadata> (žiūrėta 2020-06-13).

[Tripplin, Teodor], *Dziennik podróży Po Litwie i Żmudzi odbytej w 1856 roku przez D-ra T. Tripplina*, Tom II: Żmudź, Wilno: Nakład Maurycego Orgelbranda, 1858.

Tyzenhauzaitė de Šuazel-Gufjė, Sofija, *Barbora Radvilaitė*, vertė Vilius Litvinavičius, in: *Speičytė, Brigita, sud., Lietuvos literatūros antologija 1795–1831: Šviečiamasis klasicizmas, preromantizmas, t. 1.*, Vilnius: LLTI, 2016, p. 696-712.

Tyzenhauzaitė-Šuazel-Gufjė, Sofija, *Reminiscencijos apie imperatorių Aleksandrą I ir apie imperatorių Napoleoną I*, iš prancūzų į lietuvių kalbą vertė Liucija Baranauskaitė ir Virginijus Baranauskas, Vilnius: Žemaičių kultūros draugijos centras, 2004.

Teorinė ir kritinė literatūra

Abrams, M. H., *The Mirror and the Lamp: Romantic Theory and the Critical Tradition*, London/New York: Oxford University Press, 1971.

Andriukonis, Tomas, *Originalieji Antano Baranausko tekstai (1853–1863 m.) – rašymo istorija*: Daktaro disertacija, Vilnius: 2013.

Balkelis, Tomas, *Moderniosios Lietuvos kūrimas*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2012.

Bennett, Andrew, *The Author: The New Critical Idiom*, New York: Routledge, 2005.

Berkan-Jabłońska, Maria, *Arystokratka i biedermeier: Rzecz o Gabrieli z Güntherów Puzyninie (1815-1869)*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2015.

Bleizgienė, Ramunė, *Privati tyla, vieši balsai: Moterų tapatybės kaita XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje*, Vilnius: LLTI, 2012.

Bleizgienė, Ramunė, „Rašanti moteris istoriniame maskarade“, in: *Metai*, 2007, Nr. 6, prieiga per internetą: <http://tekstai.lt/zurnalas-metai/812-ramun-bleizgien-raanti-moteris-istoriniame-maskarade?catid=136%3A2007-m-nr-6-birelis> (Žiūrėta 2020-06-08).

Bloom, Harold, *The Anxiety of Influence: A Theory of Poetry*, Oxford: Oxford University Press, 1997.

Bourdieu, Pierre, „Kultūrinės produkcijos laukas, arba atvirščias ekonomikos pasaulis“, in: *XX amžiaus literatūros teorijos: chrestomatija aukštųjų mokyklų studentams*, I dalis, Vilnius: LLTI, 2011, p. 273-327.

Burke, Seán, *Authorship: From Plato To The Postmodern, A Reader*, Edinburgh University Press, 1995.

Czernianin, Halina, „Ambicje literackie pań w świetle druków wileńskich (1800–1822)“, in: *Pamiętnik Literacki. Czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej*, 4/2008, p. 145-183.

Daujotytė, Viktorija, *Parašyta moterų*, Vilnius: „Alma littera“, 2001.

Feuerbach, Anselm Ritter, von, *Kaspar Hauser. Beispiel eines Verbrechens am Seelenleben des Menschen*, Ansbach: T.M. Dollfuß, 1832.

Gilbert, Sandra M.; Gubar, Susan, *The Madwoman in the Attic: The Woman Writer and the Nineteenth-Century Literary Imagination*, New Haven and London: Yale university press, 2000.

Griškaitė, Reda, „Dvaras kaip ‚archyvas‘: bajorija ir Lietuvos istorijos tyrimai (XIX a. 4–7 d.)“ in: „Metai“, 2016 Nr. 10, spalio, internetinė prieiga: <http://www.tekstai.lt/zurnalas-metai/809-2016-m-nr-10-spalis/8245-reda-griskaite-dvaras-kaip-archyvas-bajorija-ir-lietuvos-istorijos-tyrimai-xix-a-47-d-133> (žiūrėta 2019-11-13).

Griškaitė, Reda, Andriukonis, Tomas, „Karolina Praniauskaitė: ‚Do młodego Poety‘ (‚Jaunajam Poetui‘). Eilėraščių istorija“, in: *Archivum Lithuanicum*, 2013, t. 15, p. 141-190.

Griškaitė, Reda, *Nuo botanikos iki istorijos: Paluknio dvaro literatė Aleksandra Volfgangaitė: Aleksandra Tekla Sofia Wolfgang, 1805-1861, (Bibliotheca Archivi Lituanici)*, Vilnius: LII, 2016, p. 39.

Hyde, Lewis, *The Gift: Creativity and the Artist in the Modern World*, New York: Vintage Books, 2007.

Lietuvos istorija: Devynioliktas amžius: visuomenė ir valdžia, sud. Tamara Bairašauskaitė, Zita Medišauskienė, Rimantas Miknys, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2011.

Maingueneau, Dominique, *Literatūros kūrinio kontekstas: Sakymas, rašymas, visuomenė*, iš prancūzų k. vertė Jūratė Skersytė, Vilnius: Baltos lankos, 1998.

Mastianica, Olga, *Praverus namų duris: Moterų švietimas Lietuvoje XVIII a. pabaigoje – XX a. pradžioje*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2012.

Mikšytė, Regina, „Antano Baranausko jaunystės ir plunksnos bičiuliai: Karolina Praniauskaitė ir Klemensas Kairys“, in: *Literatūra ir kalba*, t. 19, p. 166–181.

Mikšytė, Regina, „Eugenijus Rönne – žemaičių poetas“, in: *Renavas* (Žemaičių praeitis, nr. 9), sud. A. Butrimas, A. Miltenytė, P. Šverebas, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2001, p. 123–132.

Mikšytė, Regina, „XIX a. lietuvių poezijos paraštė“, in: *Ant upės krašto blindelė auga: eilėraščiai lietuvių ir lenkų kalbomis*, parengė, įvadą ir komentarus parašė Regina Mikšytė, Vilnius: Vaga, 1987.

Odyniec, A. E., „Gabriela Puzynina. Wspomnienie pośmiertne“, in: *Kronika Rodzinna*, 1869, nr. 3, p. 33-37.

Shengold, Leonard, *Halo in the Sky: Observations on Analiti and Defense*, Yale: Yale University Press, 1988.

Showalter, Elaine, *A Literature of Their Own: British Women Novelists from Bronte to Lessing*, London: Virago, 1978.

Syrnicka, Krystyna, „Deotyma i Proniewska: dwugłos poetycki“, in: *Bibliotekarz Podlaski*, 2/2019 (XLIII), p. 281-295.

Speičytė, Brigita, „Dvarininko romantiko kūryba“, in: Eugenijus Renė, *Poezija. Žemaičių vaizdeliai*, vertė Regina Koženiauskienė, parengė Marius Mockus, Klaipėda: DRUKA, Gargždų krašto muziejus, 2019, p. 47-64.

Speičytė, Brigita, „Populiariosios prozos ir feministinės savimonės pradmenys Lietuvoje: Ona Radvilaitė-Mostovska“, in: *Colloquia*, 2011, Nr. 25, p. 29-56.

Speičytė, Brigita, „Kur Nevėža nuo amžių...‘ – XIX amžiaus poezijos tėkmės“, in: *Poezija žemaičių ir Lietuvos: XIX amžius*, sudarytoja Brigita Speičytė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2016.

Speičytė, Brigita, sud., *Lietuvos literatūros antologija 1795–1831: Šviečiamasis klasicizmas, preromantizmas*, 2 t., Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2016.

Šileris, Fridrichas, „Apie naiviają ir sentimentaliąją poeziją“ (ištrauka), in: *Poetika ir literatūros estetika: Nuo Aristotelio iki Hegelio*, Vilnius: Vaga, 1978, p. 239-255.

Širkaitė, Jolanta, „XIX a. Lietuvos dvariškių menai ir pramogos“, in: *Menotyra*, 2003, Nr. 2 (31), p. 32-38.

Vaucher, J[ean] P[ierre Etienne], *Monografia skrzypow*, tłumaczenie z francuskiego [przez Alexandrę Wolfgang], Wilno: Jozef Zawadzki własnym nakładem, 1826.

Williams, Susan S., *Reclaiming Authorship: Literary Women in America 1850-1900*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2006.

Summary

Jūratė Petronienė, *Women's Authorship in the Literature of the Mid-19th-Century Lithuania: Gabrielė Giunterytė-Puzinienė, Karolina Praniauskaitė*

The work examines the issue of authorship of Gabrielė Giunterytė-Puzinienė and Karolina Praniauskaitė, one of the first Lithuanian women writers. According to sociocritical access, feminist approach and the theory of authorship, the following aspects of authorship are discussed: early biographical context, conditions of literary debuts, relationship with literary tribe, relationship with romantic concept of authorship in autotelical writing, and relationship between women's authorship and women's identity. Sources that provide information about the author's self-awareness, relations with other representatives of the literary field, representation of women's authorship are examined: G. Giunterytė-Puzinienė's poetry from the collections *W imię Boże*, 1843, *W imię Boże - dalej w świat!*, 1859, *Dzieci litewskie, ich słówka, odpowiedzi, postrzeżenia*, 1847, 1856, prose from the collections *Małe a prawdziwe opowiadania*, 1857, *Prozą i wierszem*, 1856, 1857, historical drama *Jadwiga. Dramat historyczny z XIV w. W 5 aktach i 6 odsłonach*, 1870, 1886, memories *W Wilnie iw dworach litewskich: Pamiętnik z lat 1815–1843, published 1928*, K. Praniauskaitė's poem *Festyna Wielkiej Kalwaryi na Żmudzi*, 1856, poetry from the collection *Piosneczki* 1858.

When analyzing the works of the mentioned authors, the research examines how the women who came to the literature in the middle of the 19th century sought to discover their place in the field of literature: women's activities were primarily driven by the usual expectations of living in a private home space: upholding morality, caring for upbringing and nurturing faith. The woman who chose the literary activity went out in public, and thus had to reconcile her presence in public with the usual expectations of a woman's life. The problem of this work is the features of the women's authorship: the definition of the place in the field of literature, specific choices of topics and genre, the relationship with the literary tribe. The research of the development of women's authorship will take into account the relationship with the romantic concept of the author in the Lithuanian field of literature at that time.

The study reveals the problematic women's entrance in literature in the 19th century Lithuania: the risks for which the role of the mediator was particularly important, the expectations of the environment for a woman's public activities. Women's authorship reveals the reflections of this problem in their work: first of all, in the limited choice of genres - both authors did not leave works of a larger form, they included a number of religious lyrics in their first collections of poetry. In addition, textual communication with other participants in the field of literature reflects an effort to make contact with the

authorities in the field of literature by dedicating texts to them, but does not dare to compare them in terms of talent. Nevertheless, the Christian worldview in this case works liberatingly: God-inspired talent allows writing women to legitimize their authorship, in K. Praniauskaitė's case it also acts as a basis for the formation of creative youth community connected by spiritual kinship.